Politikai
röpiratok.

27.

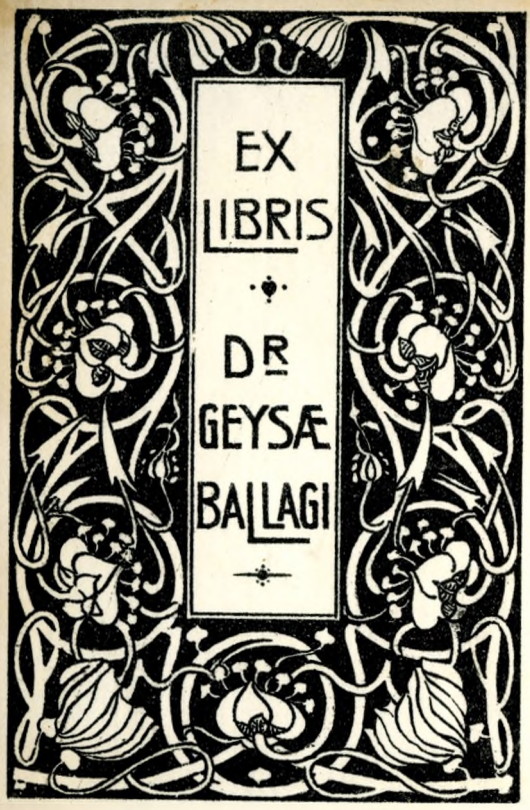

LELTÁROZVA
1963

1976

1994 9

1999 -07- 07

1.) 001 0005 958 565
2.) 001 0005 958 572
3.) 001 0005 958 589
4.) 001 0005 958 596

180 — 183

1., A magyar társaséleti. Mocsáry Lajos. 1856.

2., Magyarország európai hivatása és Deák Ferenc. 1869.

3., Polgári szabadság és önkormányzat. Dr. Lieber után szabadon magyarität Scholcz Viktor és Vajda János. 1869.

4., A katholikus egyházi autonomia és veszélyei. Toldy István. 1870.

27
180
DOI 0005 850531

A

MAGYAR TÁRSASÉLET.

IRTA

MOCSÁRY LAJOS.

MÁSODIK KIADÁS.

1.

PEST, 1856.
MÜLLER GYULÁNÁL.

Dr BALLAGI GÉZA.

SAJTÓHIBÁK.

5-ik	lapon	visszatér	helyett olvasd:	visszasír.
ugyanott		fájdalmaira	„ „	fáradalmaira.
8-ik	lapon	összegyült	„ „	összevegyült.
17-ik	„	agyarkodás	„ „	agyarkodásnak.
20-ik	„	indolens	„ „	insolens.
23-ik	„	maradtpárt	„ „	maradó párt.
32-ik	„	alkalmazott	„ „	elhatalmazott.
34-ik	„	czimzetet	„ „	szinezetet.
ugyanott		rothadozó	„ „	roskadozó.
58-ik	„	kivetve	„ „	kiveszve.
81-ik	„	közelél	„ „	közellét.

Müller Emil könyvnyomdája, Servitatér 1-ső szám.

I.

Mióta politikai életünk megszünt, mély tespedés lepte meg nemzetünket. A legújabb idők eseményei által elkábítva, földhöz sújtva, még most is alig ébredezünk a súlyos éber-álomból. A rövid, de lázas mámor után rideg csüggedettségbe estünk. S jól van-e ez így? Csak addig tartott a hazafiság, mig a politikai küzdelmek folytonos ingert, lelki rázkódtatást, érdekes időtöltést szerzettek? S most, midőn a haza nem ád, hanem követel; követel keveset, csak érzést, csak szeretetet: cserben hagyjuk öt, a szenvedőt, az édes anyát. Mig táplált, mig oltalmazott, mig kényeztetett — addig jó volt, — s most, midőn szükölködő, most elvetjük s megtagadjuk öt? — De mivel mutassuk hát ragaszkodásunkat? Adjatok azt, mi módotokban van; ha nincs más, adjatok csak hüséget és szeretetet, a jó anya azt is hálásan veszi.

De hát csakugyan annyira szükölködők vagyunk-e már, hogy teljességgel ne volna mivel rendelkeznünk, ne volna min munkálkodnunk? Vajjon ne lehetnénk-e többé hazafiak? Nem lakunk-e többé egy nagy, egy természettől dús, gyönyörü országban? Igen, mi lakjuk, tehát miénk. Senki nem veszi el tőlünk a dús földet, mely apáink vérét itta, senki az arany nektárt termő halmokat, a hár-

mas hegyet, melynek gyomrába a természet, mint nemzeti élés-kamrába, aranyat, vasat, szenet tett félre számunkra nagy halmazokban. Ki mondja, hogy nem mienk a büszke Duna s a szőke Tisza? Ki akarja elvenni tőlünk a léget, mely e nagy tér fölött annyi vihar küzdhelye volt? E léget szívták apáink ezredév óta, e lég járt keresztül szívök kamráin, ez fogta fel keblök mély sohaját, s reszketett örömük rivalgásától. Ki veszi el tőlünk e föld alól a csontokat, apáink porát? Nem, nem! e föld a miénk, senki tőlünk e földet el nem veszi.

De hát van-e erőnk, van e tehetségünk, hogy ily nagy, ily szép birtokkal elbánni tudjunk? Igen, van. Csak bízzunk benne, csak ellankadni ne hagyjuk.

„Méltán búslakodám előbb,
Hogy hérósz-eleid nyomdokiból kitérsz,
S régen félt veszedelmedet
Rád húzzák netalán majd buta korcsaid."

Így szólott még nem rég a költő. „Buta korcsok" e szót nem találta erősnek kortársai jellemzésére. S ime még nehány ily szégyenitő szó, nehány szívből szakadt felkiáltás, nehány bátorító hang, s e nemzet eszmélt, szemeit dörzsölé, tagjait próbálgatá, s látta, hogy ép, tettre erős. Igen e nép, bármi súlyos csapások érték is, most is Szécsényinek felébredt, megifjúlt nemzete. A haladás szelleme él teljes erőben, a hatalmas lökés hatása folyvást érezhető. E nép többé vissza nem eshetik halálos szendergésébe, e nép egy megifjúlt nemzedék. Nemzetünk élete előbb holttengerhez hasonlított; most folyam, melynek vize csekélyre kiapadt ugyan, de azért csergedez — bár véknyan — mély medrében, s kútfejéhez többé vissza nem mehet.

Előbb azt mondák a nemzet oktatói: „romlásnak

indult“ — „Árpád vére fajul.“ Később, midőn az élet szikrája itt-ott fellobbant, azt mondák: „Szalmatüz.“ S szent borzalommal hitte mindenki, s rebegte egyik a másik után az átkos szót: „szalmatüz!“ Azonban e szót csak a türelmetlenség sajtolta ki nagy oktatónk kebléből. De az élet kineveti a logikát, s az idő az átkot megtöri. Kétkedjél még magyar! s ha gondolkodol, ha sophismákkal nem akarod magadat csalni, próbáld meg, tudsz-e magadról lemondani?

„Itt élned, halnod kell,“ mint a sors szózata, harsogott e szó füleinkbe, midőn először kimondatott; — ünnepélyes csendület volt, mindenki leborult, s keblét verte. S most a varázs tünni látszik sokaknak lelkéből. Sok hütlen akar lenni a szent eskühez, melyet tőn magában. — Jóban, roszban! A hamis esküvőt előbb-utóbb eléri a büntetés.

Sok azt mondja: teljesült rajtunk a nemzetek fátuma, végünk van, a magyar nemzet meghalt, mint Róma, mint Görögország, mint annyi más. Más ismét vándorbotot fog kezébe, s önzőleg csak saját szeszélyét követve, megy világnak. Sok azt mondja: nemzetiség? bolondság, — ábránd! legyünk világpolgárok!

Alaptalan beszéd az mind, mit némely kiholt népekről ránk alkalmaznak. De átalában áll-e azon elmélet a nemzetek elvénülése-, elhalásáról, mely annyira divatban van, annyira szójárássá vált, s mint axióma uralkodik, melyet el kell ismerni minden további gondolkodás nélkül? Vizsgáljuk kissé közelebbről ezen theóriát.

Tudósok és politikusok általában, különösen a múlt század nevezetes irói sokat beszélnek az országok hanyatlása, elvénülése, halála felől. Úgy veszik fel az álladalmat, mint egy természethistóriai lényt, mely növény vagy állat módjára születik, nő, gyermek-, férfi-agg-kort ér s meghal. Már pedig mindez oly valami, mi csak egy lénynek szervezete által föltételeztetik. A status nem lény, hanem csak tény, mert egy népfajnak

társas viszonybani létét, vagy ha bár több fajoknak bármi viszonyok által történt egyesületét s közös gazdálkodását nem lehet más-, mint ténynek nevezni. Egész népet egyes emberrel összehasonlítani nem más, mint metaphora. Nem képzelhető, hogy egész nemzet egyes ember módjára elvénüljön. Egyes embernek ereje fogy, némi tehetségei gyengülnek, mert nem ujíthatja meg magát. De egy nagy társaság folyvást ujúl. Egy rész elhal, más rész születik, harmadik rész férfikorba lép sat. s az egész állapot egyenlő marad. — Vegyük az institutiókat. Ezek igen is elvénülhetnek, azaz, nem illenek többé a korhoz. De hol van a nemzet, mely észre ne vegye előbb-utóbb ezen elvénülést, ne ügyekezzék változtatni institutióin, s ne változtassa meg azokat, ha valami nem akadályoztatja? E tekintetben sem lehet hát mondani, hogy egy nemzet elvénül s halálra érik. — Vegyük a jellemet, erkölcsöket. Mindkettő módosulhat, romolhatik, de lényegében meg nem változik. Többnyire az elpuhulást emlegetik gazdagság, fényüzés miatt. De elvitázhatlan tények bizonyítják, miszerint a fényüzés és kényelem nem fojtja el épen azon tulajdonokat, melyeket általa leginkább vélnek veszélyeztetve, — a bátorságot és vitéz elszántságot. A párisi kéjvadász halomra löveti magát a torlaszokon.

Egy nemzet sem hal meg természetes halállal, hanem megöletik. Görögország, Róma nem belső romlottsága miatt múlt ki, hanem a barbár népek által. A barbár népeknek szemök nyilni kezdett, látták, mily többségben vannak elnyomóik ellen, s ezek maguk vitték közükbe a fölvilágosodást. Egy nyomulás — és a természet törvénye szerint a többség győzött. Oly csekély volt a valódi római faj száma, hogy mihelyt a barbár elemek befolyást követeltek, lehetlen volt ellenökben megállani. — Velencze nem vénült s nem enyészett volna el, ha Amerikát föl nem fedezik. — Hála Istennek! nincs többé se vandal, se gót, se mongol, — többségben a polgárisodott népek vannak. De ha csakugyan vénülhetne is egy nemzet, s

így a természet törvénye szerint okvetlen enyészetnek menne elébe: lehet-e elvénültnek, korhadtnak nevezni egy nemzetet, mely mint a miénk, megifjult erővel, tisztúlt észszel s lelkesedett kebellel versenyre készen áll a haladásban — az életben. — Félre hát fatalismus!

Vándorolni akartok? Földönfutóvá, bujdosóvá lenni? Ám menjetek! vissza fogtok térni, visszatér lelketek. „A nagy világon e kivül nincsen számodra hely," e mondat fog mindig fületekben csengeni, ez fog üldözni széles e világon mindenütt.

Világpolgárok akartok lenni? szerethetni vélitek az egész világot ti, kiknek saját testvéreitek iránt sincs szívetek.*) A ki sokat markol, keveset szorít. Talán itt trivialis, de alap-eszméjében mély és igaz gondolat; a ki igen sokat akar, talán nem is akar komolyan. — Ki azt mondja, hogy világpolgár, vagy tökéletesen hideg és közönyös, vagy önhitt és kevély. A közönyös semmi a nagy munkában, mely az emberi nemet elébbre viszi. Sokszor a közönyös roszabb, mint a roszakaró. A roszakaró felébreszti s kétszerezi a jótakaró tevékenységét. Így küzdelem, harcz jö létre, — s a küzdelem, a harcz, mozgás — élet. Ki oly kevély, hogy egy nemzetet nem is tart érdemesnek fájdalmaira, — bizonyára oly higvelejü, hogy sem az egésznek, sem a résznek nem használ, nem árt.

Ki nem csak öntudatot vár jutalmúl, hanem igényei vannak elismerésre és dicsőségre, sokkal könnyebben czélt ér kisebb mint nagyobb körben. De szívesebben is munkálkodhatik bárki, ha reménye s alkalma lehet eredményt látni ügyekezetéből.

Az emberiség java egy nagy épület, egyes részein dolgoznak népek, nemzetek. Szükséges, hogy a terv szüntelen szemök előtt legyen, s e részben kövessék a

*) Tel philosophe aime les tartares pour être dispensé d'aimer ses voisins. J. J. Rousseau.

mesterek intését, parancsát. De mikor épülne fel a nagy mű, ha mindenik csak a tervet vizsgálná, módosítaná, s csupán erre fordítaná figyelmét, az egyes részek kivitelehez pedig senki nem fogna, s vonakodnék az egyes köveket összehordani s összeilleszteni.

Képzeljétek magatoknak azon egyhangú létet, mely a cosmopolitizmus ideálja. Mehetsz országról országra, s szemed, kebled nem lel változást. Egyformán gépezett lényeket fogsz találni, egyik olyan, mint a másik. Nem találsz otthonra sehol, idegen vagy mindenütt. Phalanstereket fogsz találni, de sehol kedélyes tűzhelyet. Magad semmisem vagy, csak tagja, csekély atomja a nagy egésznek: mely elnyel és semmibe se vesz. Szám vagy, nem személy, mint a fegyencz, rendelkeznek veled, mint zerussal a számvetők.

De legyen elég e fejtegetésekből. Mindazok, kik keresztet vetnek e nemzet jövendőjére, kik vándorolni akartak, kik világpolgárok akarnak lenni — mindezek talán nem is beszélnek komolyan. De miért hát fölötte töprenkedni? Lehet méltán, mert bár mindez talán csak ürügy és kifogás, de azt mutatja, hogy mindezeknél kiholt a honszeretet. Így és több joggal beszélhettek volna azon nagy fiai a hazának, kik remegve, de erős hittel magukra vállalák megkisérteni: lehetne-e még a magyarból valamit csinálni? Akkor inkább lehetett gondolni, hogy e nemzet elaggott, kijátszotta szerepét, s végvonaglásban van életének olajból kifogyott mécse, mert merev kábultság, hideg tétlenség volt valamerre a szem látott. Ők inkább mondhatták volna: végünk van, teljesült rajtunk is a nemzetek végzete. Ők több joggal foghattak volna kezükbe vándorbotot, keresni boldogabb tájakat, hogy legalább emberek lehessenek, s el ne veszszenek a holtak s haldoklók nyomasztó légkörében. Ők érezvén magukban a nemes vágyat s tehetséget tehetni valamit embertársaik javára, inkább mondhatták volna: legyünk világpolgárok, ha már honpolgárok nem lehetünk.

De ők maradtak; mert élt bennök a honszeretet, mert készek voltak tenni, s áldozni.

De most, midőn senki nem kételkedhetik, hogy e nemzetben még életerő, még pedig roppant életerő van, midőn mindenki saját szemével látta, miként haladt a faj, miként ügyekezett kipótolni századok mulasztásait, mily roppant eredménye volt a rövid mozgalomnak: most kétkedni e nemzet jövőjén csak annak lehet, ki a lehetetlenséget akarja keble hidegsége s akarata restségének palástúl felhasználni.

Tán azt fogja mondani valaki: igen, e nemzetnek lehet még jövője, de hogy tegyen valamit az ember az uralkodó körülmények közt? Hiszen az, mit most talán tenni lehet, nem érdemes, hogy az ember vele veszödjék; oly csekély a kör, hogy ily apróságokra nem érdemes vesztegetni a fáradságot, a jobb tehetséget. A nagy szellem miként foglalkozzék köznapi munkával. A nagy elme vagy magasan repül égi útain, vagy komor tespedésbe merül. — Ez megint a gőg és hidegség szózata. Hát nem elég dicső hivatás nektek egy nemzet életét föntartani?

Mert igen! nem más a kérdés, hanem az: éljünk-e, vagy elenyészszünk nyomtalanúl saját akaratunkkal, mert saját akarata nélkül egy nemzet sem vesz el. Mondjuk csak minduntalan, hogy végünk van: — végünk lesz minden bizonynyal; emlegessük csak gyakran, hogy teljesült rajtunk a nemzetek végzete — teljesülni fog okvetlenül; mondjunk le jövendőnkről, — bizony más nem fogja érdemesnek tartani bennünket támogatni; vándorolgassunk csak kifelé, — majd beköltözik az idegen, s majd leszünk mi idegenek saját házunkban; legyünk csak erővel világpolgárok, — majd leszünk földönfutó sehonnaiak, saját istenek, saját tüzhely, saját nyelv nélkül. Majd eljő egész világ, s csodálkozni fog: mit akart, mit zajongott e maroknyi nép, mely önmagát elhagyja, s nem érdemli, hogy számba vegyék.

Most még megvagyunk. Birunk egy nagy kincscsel, — ez az elmúlt egy pár évtized eredménye, s nem más, mint nemzetünknek felébredt s megifjúlt szelleme. Leráztuk magunkról a sirok porát, a halál büzét, az avultság lehelletét, megtörtük a százados előitéleteket, kibontakoztunk az elmult sötét kornak bilincseiből, kitüztük czélúl a haladást, a polgárisodást. Mindez többé nem ábránd, nem költemény, nem röpirat, nem hirlapi czikk és szónoklati virág, hanem tény. Mind ez összegyült s összeforrott a nemzet vérével s létével. Nézzetek magatok körül, minden arczon s minden lábnyomon fogjátok látni ez állitás igazvoltát. A haladás szelleme, az előretörés, a vágy polgárisodás után megvan még, él bennünk. E kincset megóvni, megtartani, ez most feladatunk. Meg kell óvnunk, fenn kell tartanunk minden áron, minden módon jövendönk érdekében.

Bár lehetne fajunkat elrejteni, mint egy-egy szem drága követ nagy kemény szirtek kebelében, hol sem idö, se semmi hatalom hozzá nem fér. Honszeretetünk legyen a szirt, melyen megtörik minden befolyás és minden feloszlató anyag. Tölünk keveset vár az utókor. Csak azt várja, hogy óvjuk meg, tartsuk fel fajunkat s eredeti jellegét. Nem kiván tölünk fényes tetteket, meglepö eredményeket, de elmondja hálásan felettünk, kiknek szerénvebb, bár fáradalmas szerep jutott:

„Non minor est virtus, quam quaerere, parta tueri."

Szeressük a hazát, szeressük egymást, legyünk testvérek egy testtel, egy lélekkel. Tartsuk fenn nemzetiségünket, nyelvünket, nemzeti szokásainkat, — szerezzünk ezeknek becsületet. Haladjunk a müveltségben, müveljünk minden tudományt, müvészetet, gyarapítsuk anyagi jóllétünket, mennyire lehet, — gazdálkodjunk mezön, házban, erszényben. Haladjunk, ne tespedjünk! Ime! van tér elég nagy, elég szép, elég parlag.

Honunk állapota olyan, mint egy házé nagy vész, tüz-, viz-ár, földindulás után. Borzasztón gazdálkodtak

benne az elemek, a lakók réműlve futottak szét, azt vélvén, mindenük veszve van, vége mindennek. S im elzajlott a vész, a bőszült elemek nyugalomra tértek, — az elbujdosott lakók visszavágynak régi tűzhelyökre, s lassankint visszaszállingóznak. Szívök összeszorul, látván a borzasztó pusztulást, romban látják a kegyelettel ápolt ősi hagyományt, romban mindazt, mit maguk készítettek, itt a vész a félig kész, a megkezdett munkát rommá változtatta. Ám de a falak állanak. Most is oly szép mint volt a vidék, — a természet úgy mosolyg a puszta lak körül, mint előbb; a nap épen úgy ragyog felettük, s úgy ragyog a remény csillaga. Belépnek az ajtón, s ime, még némely butor ott áll épségben, itt is valami, amott is valami, mit a vész megkímélt. Még nehány tisztes ereklye, ősi kép, régi helyén áll. Mit tesz az elérzékenyedett háznép? Legelébb is tüzet rak a régi tűzhelyen, s mellette felmelegíti fáradt tagjait, — azután munkához lát. Egybehordja a megmaradt eszközöket, s lakhatóvá tesz egykét hézagot. Majd lassankint tovább terjeszti munkásságát, felszereli, felbutorozza házát, ha nem is oly fényesen, mint volt, de legalább lakható otthont teremt. Majd egypár virágbokrot ültet. S igy láthatólag visszatér a nyugalom, a kedélyes élet, vissza a mondhatlan öröm, mit lel mindenki, hü és ernyedetlen munkálkodásának eredménye fölött. — Igy vagyunk, igy tegyünk honunkkal, s ilyen lesz az eredmény.

Nagy baj mindenesetre, hogy az elbujdosás- és szétledésben annyian elmaradtak a legjobb s legértelmesb munkások közöl, s az elpusztult ház felépitéséhez kevesen maradunk. De hát azért ne fogjon senki munkához, ne próbálja senki erejét? S a jelenlevők csak mint baglyok s denevérek lakják a romnak indult lakot? Könnyebben menne a munka minden bizonnyal, ha próbált munkavezetőink volnának; de hát, mert ezek nincsenek, végromlásnak engedjük át az épületet? Azt látjuk, tudjuk, hogy ha elhagyjuk, fedél nélkül maradunk. A ház meg-

van, tehát terven nem kell törni fejünket. Nincs más dolgunk, mint tatarozni, támogatni, s ezt mindnyájunk teheti. Czélunk csak az, hogy az épületet föntartsuk. A jövő meghozza munkánk sikerét, majd ráérünk szépíteni, bővíteni, szilárdítani.

„Tegyen mindenki mit tehet.“ E szó szerény és nemes kebelből származott. Ez egyszerű szavakban ki van mondva magunk-viseletének philosophiája. Hangyamunka hivatásunk, s ily munkára mindnyájan és egyenkint elég jók és képesek vagyunk. Tudjuk mit és miként kell tenni, ismerjük munkássági terünk határait. Küzdjünk, fáradozzunk, és siker fogja jutalmazni törekvésünket.

Egy roppant tér áll tökéletesen rendelkezésünkre, — s e nagy tér a társas élet, a nemzet belső élete. Egy nemzetnek állapota nem függ annyira a politikai institutióktól, mint a társadalmi viszonyoktól. A nemzeti jellem, a történeti előzmények hagyományos benyomása, az uralkodó vélemények, szokások, a müveltség foka egyes osztályoknál: ezek alkotják a nemzet valódi létét, benső életét. A nemzet jelleme s társadalmi viszonyaiból forrnak ki a politikai institutiók, s csak ha így forrnak ki természetesen, akkor állandók. Ha a politikai forma csak utánzás, csak költsönvett dolog — nincs tartós élete. Egy hiányos alkotmány tele gyarlóságokkal a philosoph szemében, de a mely ivadékokon s századokon át forrott ki lassankint a nemzet jelleme, társadalmi állapotából, többet ér, mint a legszebb schémák, mit bölcsek, nagy elmék felállítanak. S ezért, ha van historiai alap, becsüljétek meg, sőt ne szégyenüljetek föntartani apró gyarlóságait is, mihelyt régiséget képviselnek. Története egy népnek az, mi a fának gyökere.

A társadalmi viszonyoktól sokkal inkább, mint a politikai formától s törvényektől függ, boldog, kellemes élet van-e egy országban. Egyes részletekben is világosan mutatkozik e viszony. Nemde kisebb társas köreinkben nem annyira függ kellemes létünk fénytől, pompától,

mint attól, milyen emberekből áll társaságunk. Van-e egyetértés, — van-e rokonszenv, harmónia, érdeket lel-e egyik a másikon? S hát egy lakóhelyet, várost, mi tesz vonzóvá leginkább? Az épületek fénye, nagysága, a cabinetek gazdagsága, czifra mulatóhelyek-e inkább: vagy az élet elevensége, s a szellem, mely azon városban uralkodik. Mit érnek a legszebb politikai institutiók, — mit maga a nemzeti nagyság, ha az erkölcsök azoknak meg nem felelnek, ha a nép egyes osztályai egymás közt folytonos egyenetlenségben, villongásban, egymás iránti idegenségben élnek? Hasztalan fárad a törvényhozó, ha a tüzhelyeken, a salonokban másként rendezik az élet törvényeit. Ott vannak a leghatalmasabb törvényhozók, ott székel a legnagyobb s legkönnyebben gyakorolható hatalom — a vis inertiae. Míg ott meg nem testesülnek a tanács-termekből jövő igék, addig az élet kineveti a logicát. Alkothattok ti democraticus törvényeket, a társasélet száz meg száz árnyalatokban föntartja az aristocratiát. Azok a legitimista szellemü vénasszonyok, kik a salonokat vezérlik, hatalmasb törvényhozók, mint ti vagytok. Ők bizton ülnek a chinai fal mögött, s nevetnek titeket, kik azt alant ostromoljátok. Építhettek ti iskolákat, muzeumokat, ha a ripőknek nincs kedve iskolába járni, ha ő csak pipázni, inni, legfelebb agarászni szeret, s a tudós nevet úgy nézi mint anathemát, s inkább ohajt korhelynek, kártyásnak, mint tudósnak czímeztetni. Alkothattok ti ipartanodákat, ha a czívis inkább szeret kukoriczát kapálni, mint fejét törni azon, mit ő magánál is okosabb embertől tanult. Állíthattok gazdászati iskolákat s tüzhettek ki mezőgazdasági jutalmakat, ha a paraszt nem kiván egyebet száraz kenyérnél s kéménytelen viskónál.

A sajtó, a szószék megvitatja a nemzet életébe vágó kérdéseket, a jegyzők megirják a szép jegyzőkönyveket és pompás codexeket. De ez nem elég. Át kell vinni a törvényeket az életbe is s ennek ezer apró csatornái vannak. Itt azután törvényhozóvá válik mindenki. Itt gyakran

olyanok gyakorolják a legnagyobb befolyást, kiket a törvényhozók számba sem vesznek. Ott áll a divat, e bohó, ledér, gyermekes királyné bohócz udvarával, ki zavarba hozza a legkomolyabb stoikusokat, s parancsol feltétlenül mindenkinek. Ott áll az előitélet, ez ostoba szörnyeg jéglemezbe burkolva, ott a részvétlenség, a tunyaság, mind megannyi hatalom, mely nem dől egy csapásra, melynek ezer apró szurás-vágás, örökös ostrom kell minden lépten, minden perczben, hogy tágítson. Mind ez a társaság dolga, mind ez az egyeseknek feladata, kiknek mint hangyáknak hivatásuk munkálkodni a közös czélra.

Nekünk van tárgyunk elég, mit igy az életbe átvinni, átplántálni kell, hogy az a nemzetnek teste- s vérévé váljék. A legközelebb múlt idő annyi új elvet, oly határozottan új irányt alapitott meg, hogy munkálkodhatunk rajta sok évekig, míg tökéletesen megemésztjük s életünkbe átviszszük.

Értsetek egyet, tartsatok össze, szorúljatok egymáshoz, szeressétek egymást! Ezt szeretném szívigható esdeklèssel, harsány szózattal kiáltani fülébe e hon minden lakója, e nemzet minden egyes tagjának szive minden mozzanatára, minden léptén, minden mozdulatán. Te magyar faj! vedd jól eszedbe állásodat. Egy maroknyi nép, árva, rokontalan, egyedül állsz bezárolva a nagy népvilág közepébe. Sok hosszú századon keresztül, — annyi balszerencse közt — oly sok veszély után — föntartád magadat s élni akarsz. Még birtokában vagy egy nagy térnek, egy gyönyörü országnak, s azt édes hazádnak nevezheted. E honban szép mindenféle nép lakik, de még te vagy benne túlnyomó. De nincs is egyebed. Többi lakótársaidnak számos rokona, barátja, támasza van a széles világon, te fajoddal egyedül állsz. Vagy fentartod túlnyomóságodat, vagy semmivé léssz. Még türhetőn áll uraságod. A historia tiéd. Küzdjön bárki mennyit ellene, e hatalomnak varázsa nagy, mély, elvitázhatlan. Te vagy e hon népességének java, magva. Kevés kivétellel

szeretnek is téged többi lakótársaid. Szeretnek a régi multért, szeretnek ujabb korszakod sok szép momentumáért. Elfeledték nagy részben kissé vigyázatlan s erőszakos lépteidet. Igaz, téged az enyészet, a fogyás félelme késztetett, midőn fajodat s nyelvedet terjeszteni akartad, — de kissé túlheves és önző valál ebeli eljárásodban. De hisz ezt nagy részben elfeledték s átlátták hogy itt te tudsz, te birsz legtöbbet. E tekintetben még elég jól állnak ügyeid. Ne add fel kedvező állásodat, tartsd meg a vezérszerepet, mutasd magad érdemesnek folyvást drágán szerzett becsületedre. S tarts össze, s mint tömött egész, törj előre az emberiség haladásának nagy útján. Ne hadd kialudni a nemes tüzet, mely annyira felemelt mind saját szemedben, mind a nagy világ előtt, s mozogj mindenben, miben lehet. Egy nagy ellenséged van, nagyobb mindeniknél, s ez a müveltebb népeknek olvasztó befolyása. Ez ellenség nagyobbá tesz, boldogabbá tesz, ha hasonló fegyverrel tudsz ellene küzdeni; de kiirt nyom nélkül, ha újra tespedésbe merülsz, s neki szabadtért engedsz.

* * *

S hát mire való elmondani mindezeket? Hisz mind ebben nincs semmi új, positiv, a miből okosabbak lehetnénk. De én azt tartom, sohasem árt egy-két bizalmas szó a maga helyén, nem árt egy kis társalgás. Az ember a bajt, a bút is könnyebben türi, ha meghitt emberének elpanaszolhatja. Ugyis régóta nem társalogtunk már nemzetileg, legalább írjunk egymásnak s mondjuk el, hogy mi még folyvást a régi jó barátok vagyunk. Nem is árt talán, ha gondolkozunk kissé helyzetünkről, ha magunkat tájékozni, s elénkbe irányt tüzni ügyekszünk; ha felkeressük az alkalmat, elfoglaljuk a tért, hol munkálkodnunk lehet,

ha egymást biztatjuk, serkentjük, részvétünkkel gyámolítjuk; ha mutatjuk, hogy még egymás iránt ki nem hült, ki nem halt érzetünk.

Mind az, mi e lapokon eddig mondva volt, nem más, mint egy felsohajtás. Ugy szeretném látni e nemzetet, mint egy derék háznépet, kedélyes elvonultságban, boldog egyetértés-, együttlétben, hogy ebben találna nyugalmat, elégedettséget, vigaszt a nagy világ hányatásai, s a balsors súlyos csapásai után. Szeretném látni serény munkában, a köz-jólét, a közös tőke érdekében. Örömmel látjuk némi tekintetben nemzetünknél a munkás szellemet fajunk föntartására. Ez megmaradásunknak záloga. A nemzetiség ügyét vallja mindenki legszentebb érdekének, s lehet mondani, hogy ahoz mindenki inkább mint valaha ragaszkodik. Örömmel látjuk a munkásságot az irodalom terén. Magában nem nagy dolog, de nagy jelentőségü, mily hü, mondhatni atyai szeretettel s féltéssel ragaszkodik mindenki nemzeti szinházunk ügyéhez, örködik élete fölött. Tagadhatlan az is, hogy az anyagi jólét terén is örvendetes munkásság uralkodik. Soha nem láttak honfiaink annyira az anyaföld mivelése után, mint most. Hány Cincinnatus fogta meg az ekeszarvát, s nyugalmat, elszóródást talált az ősi hantok turásaiban? Mind ez tagadhatlan. De egészben véve mégis nagyobb a tespedés, a csüggetegség, az eltompultság, mint valóságos helyzetünkben menthető volna. Társas életünk állapotában teljességgel nem lelünk vigasztalót. Távol az egyetértés-, összetartástól, szertehúznak a nemzetnek tagjai. Az ősi kasztok fönállanak, köztük hidegség, elzárkozás, irigység, gúny uralkodik, s hiányzik az, mi legszükségesebb volna helyzetünkben — a szeretet. E tekintetben kivánok egy intő, egy engesztelő szót szólni nemzetemhez. Szeretném megmutatni mi igaz, mi méltatlan a költsönös vádakban; mit kellene tenni, hogy a méltó panaszoknak eleje vétessék, s a nem szándékos sérelmek iránt közös elnézés, közös engesztelődés jöjjön létre. — Kissé ké-

nyes dolgokat, csiklandós kérdéseket fogok tárgyalni, milyeneket talán eddig az irodalom mezején érintetlenül hagytak. De helyzetünk aggasztó; a socialis tér most legfőbb munkássági terünk; legnagyobb bajunk itt van. Itt kisértsük meg a segélyt.

II.

Nincs ország, melyben a társaság oly szétzilált, oly szertehuzó állapotban volna, mint hazánkban. S ennek oka nem az, hogy a hon népessége különböző fajok, s nemzetek halmaza. Ez okok más kútfőkből erednek. Egyike ezeknek a nemzet jelleme. A magyar általában büszke és hiú. Igen örül mindenik, ha máson túlteheti, s bármiben kivívott előnyét érvényre emeli s föntartja. Ez természetesen más részről irigységet s elfojtott gyülölséget szül. Másik ok a müveltségnek kisebb terjedtsége s alacsonyabb foka, mint más, különben is türelmesebb természetü nemzeteknél. Némely osztályok pedig, legalább külső müveltségben tagadhatlanúl túlszárnyalták nálunk a többieket. — Hogy egyik osztály a másikat müveltség tekintetében felülmúlja, természetes, — ez a legrendezettebb állapotban levő társaságban is így van. De szükséges, hogy aránylag minden osztály elérje azon fejlettséget, melyre állásánál fogva hivatva van. S nálunk ezen arány hiányzik. A magasabb aristocratia szinvonalán áll azon müveltségnek, mely a felsőbb körök tulajdona világszerte. De már a közép nemesség koránt sem oly müvelt, mint vagyoni s polgári állása által arra képesítve van. Azonfölül hiányzik azon humanus hangulat, azon amalgamizáló erő, mely az általánosan elterjedt müveltségnek kifolyása. Az egyenlőségnek nincs hatalmasabb emeltyüje s terjesztője, mint az általános müveltség minden tekintetben, s az egyenlőség hiánya legerősebb

élesztője a viszálkodás-, irigység- és agyarkodásnak az emberek között.

Régi politikai institutiókban is fekszik egyik oka ezen kasztszellemnek. Az aristocratiának egy része oly jogokkal birt nálunk a legközelebbi időkig, milyekkel sehol a világon nem ruházott fel törvény néposztályt. Annyi született törvényhozója egy országnak sem volt, mint hazánknak. Kit a törvény maga ily kiváltságos helyzetbe emel, az könnyen elhiszi, hogy valóban más agyagból gyuratott, mint más ember fia. Ellenben a körön kivül esők nem igen lesznek hajlandók feltétlenül elismerni az abból eredő felsőbbségi követeléseket.

Lehetne még számos okokat kimutatni, de ezeknek fejtegetése igen messzire vinne.

Tény minden esetre, hogy társaságunk felette hiányos szerkezetü, s teljességgel nem olyan, hogy a hon lakói mindenütt oly jól, oly családilag élnének a közös lakban, mint az mindenkor, de kivált jelen helyzetünkben, legfőbb tényezője volna a nemzeti jólétnek. — Nincsenek körök, melyek az összes honlakóknak kész és szives irányadóik, s általánosan és szivesen elismert vezetőik volnának. — Nincs központ, mely a társaságot egyesitené.

Nálunk bizony a magasabb körök igen keveset bibelődnek azzal, mi az alcsonyabb regiókban történik, — nem is igen ohajtanak rájok befolyást gyakorolni, s vezetőikké válni; sőt inkább büszke gúnynyal fordúlnak el tőle, s egymás közt elzárkóznak. — Viszont az alsóbb körök mindinkább nagyobb keserüséggel, majdnem gyülölséggel viseltetnek a magasbak iránt. Nincs közvetitő osztály, — nincs, vagy legalább igen csekély számú a vagyonos és müvelt polgári osztály, s a mi van is, szelleme idegen s kevés érdekkel viseltetik a többiek irányában. — Nincs magyar financier, kevés a tudós, kevés a komolyabb iró, — még kevesebb a müvész, s mind ezeknek tisztelője, pártfogója.

Pedig ezekből szokott azután oly magasabb müveltségü kör alakúlni, mely imponál felfelé és lefelé, mely mindent összehoz, egybeolvaszt, egyesit, s messze háttérbe szorítja azon igényeket, melyeket a születés és örökölött vagyon magának kiváltságosan követel.

Tán különösnek látszik mai világban kasztokról, osztályokról beszélni: hisz az ujabb idők megszüntettek minden kiváltságot, s a törvény előtt egyenlőség uralkodik. — De nézzen bárki maga körül, s meg fog győződni, mily lassu a törvény hatása ott, hol ellenkező hangulat mély gyökeret vert, s mily sokáig eltart százados institutiók benyomása, — ha bár eltörültettek is. Ebből látszik, mily hatalmas a historia és hagyomány.

Kasztok, osztályok, kiváltságok a társaságban folyvást rendületlenül léteznek százados előitéleteikkel. — Még korántsem elég hosszú a szabadabb elvek élete, hogy ezeket megsemmisitette volna. — Sokkal többen vannak kétségtelenül, kik magokat azokon tökéletesen tulteszik, de a nagy többség még csak némi részben, közte sok tán mit sem engedett. — Korántsem felesleges tehát folytonosan vívni a harczot az osztályelőitéletek ellen. Elég tanitást adott az ujabb kor, hogy vádolhassuk mindazokat, kik ennek ellenében füleiket s keblüket bezárják. Ellenben azon természetes befolyás, melyet százados szokás gyakorol, némileg mentségül szolgál a gyengébb tehetségüek s hidegebb érzelmüeknek. — Örökségül veszünk át sok előitéletet, s ez esetben a bünben az örökhagyók is részesek.

Hazánkban az aristocratia ma már jó formán csak a mágnásokból áll. Az előtt, mig a megyei rendszer fönállott, a többi nemességnek is valódi aristocraticus állása volt. Ha a mágnás született förend és törvényhozó, a köznemes született táblabiró volt. Mind két osztály törvény által szentesitettnek látta azon igényeit, melyeket századokig visszamenő származási fájáról szakasztott. Csak szü-

letnie kellett, minden egyéb fáradság nélkül a kivételes lények sorába tartozott.

A köznemességet korábban érte a korszellem olvasztó ereje. Maga lemondott kiváltságairól, maga döntötte le a falakat, melyek a nép nagy tömegétől elválasztották; jogait megosztotta a honoratiorokkal, — gondolatban, akaratban megosztotta azokat már a nép legalsóbb rétegeivel is. Azóta aristocraticus állása jó részt megszünt, megszünt dicsőségesen, a nemesség felolvadott a népben.

Ellenben a mágnások kiváltságos állása mind fogytig megmaradt. Fönmaradt érintetlenül. Mert a szabadelvű párt épen csak a született törvényhozók ifjai közt számithatván támaszra és segedelemre, nem bolygatta azon institutiót, mely magában véve a lehető leghiányosabb, legkevésbé szabadelvü, sőt valódi szörny kinövés volt az alkotmányon. — Miután azonban a legszabadelvübb ujitók is, az emlitett körülmény miatt, távolról sem akarták érinteni a mágnási kiváltságokat, maguknak kik azt élvezték, bizonyára még kevésbbé jutott eszökbe kételkedni azon, hogy biz az igen helyes, és őket, mint minden tekintetben magasb rendü lényeket teljes joggal megilleti. Mint már felebb emlitém, az, kit a törvény maga kivételes helyzetbe tesz, magasabb cathegoriába soroz,— hogy ne hinné el, hogy ő csakugyan más agyagból gyuratott, mint más ember fia?

Midőn a törvény ily kiváltságos állásba teszi az embereket minden egyéb érdem, fáradság nélkül, — csupán születni kell, hogy az ember teljes élvezetébe lépjen, — az azt fogja gondolni: „miután én minden fáradság, minden munka nélkül oda jutok, hova más tán egy élet fáradalmai s küzdelmei után képes felvergődni, mégis kell bennem lenni valaminek, mi ily nagy dolgokra jogosít, s ez nem lehet más, mint az, hogy én egészen más, nemesebb, finomabb lény vagyok, az én vérem nem olyan, mint ama többi közönséges embereké, igen természetes, hogy én

magasabb lény vagyok s másoktól felsőbbséget követelhetek, mint követelhet az ember az állatok, követelhet Isten az emberek felett. Ezek minden esetre csak arra vannak teremtve, hogy nekem szolgáljanak, mint az egész természetben az alsóbb rangú teremtmények szolgáik a magasabb rendüeknek."

Hogy ne lenne az ily ember büszke, fönhéjázó, hogy ne lenne indolens mindenki iránt, ki körébe nem tartozik? Az ember ugy is felette hiú természeténél fogva, mindig azt keresi, mi által kerekedjék fölébe embertársainak; hát ha még az élet maga, a politicai institutiok tömjénezik, — hogy ne bízná el magát a gyengébb elmetehetségü, s ilyen a nagy rész. — De az okosabb, s a jobb is bizony igen kényelmesnek és kellemesnek fogja találni kiváltságos helyzetét, s nem fog róla egy könnyen s szivesen lemondani. Minek kapattátok el polgártársaitokat, most részben magatoknak tulajdonitsátok ha elbizzák magukat.

Azon büszkeség, mely mágnási rendünknek legkitünőbb jelleme, leginkább ezen abnormis kiváltságból származott, hogy minden gróf, báró született förend. E kivételes állásból származott némi jó is, — bár végeredményben ennek is rosz következései vannak. — Tagadhatlan, mágnási rendünk messze előre haladt a müveltségben, — külsőben legalább s e tekintetben, — aránylag véve is, kétségtelenül tulszárnyalta a hon lakóinak többi osztályait.

Ennek sok okai vannak. A legbensőbb ok a legfőbb. Az, kit a törvény, s ennek következtében az élet maga is magasabb lénynyé bélyegez, természetesen felhivatva érzi magát, hogy valósággal fölülmúlja a többi embereket minden tekintetben. Miután a többiek minél alacsonyabb rétegben állanak, annál müveletlenebbek s durvábbak, — természetesen annál müveltebb- és finomabbnak kell lenni annak, ki magasabb régiókba helyheztetett. S igy a kiváltságos állás természetes felhivás a

művelődésre, csínosodásra. S ezt meglehet szerezni mig ész, erő, tehetség nem jár karöltve a kiváltsággal, tehát menjünk előre abban, miben helyzetünk, s hő alkalmunknál fogva könnyen tul-tehetünk másokon. — Igy lőn, hogy mágnási rendünk a müveltségnek s csinosodásnak oly magas fokára emelkedett.

Őket vonták maguk közelébe uralkodóink, nevezetesen Mária Therézia. — A trón közelébe, s a nagy világ piaczára idézve, a kissé nyersebb magyar aristocrata nem türhette, hogy rajta más tultegyen. Ezt büszkesége nem engedte. Mit volt tenni? Ha már egyszer büszkeség — hiuság az örvénybe vonta, kénytelen volt — tán vérző szivvel — sokban megtagadni nemzete bélyegét s magát az európai müveltség minden követeléseinek alávetni.

Ennek az lett siralmas következése, hogy aristocratiánk jó részt elvesztette nemzetiségét; de talán mert a vér nem válhat vizzé, az idő e bajt helyrehozza, mint már sokat helyre is hozott; ellenben kétségtelen, hogy ez által beszivárgott hazánkba az európai társas müveltség. — S ez nagy nyeremény. Hiába! egy nemzet sem élhet meg, ha nem halad, — ha nem versenyez. S a müvelődés annyi, mint haladás előre. E fölött senki nem kételkedik többé. — Örvendetes tapasztalás pedig rövid haladási korszakunkból, hogy a müvelődés a nemzetiségnek nem ellensége, sőt még különös kellemes zamatot kölcsönöz a müveltségnek, ha rajta a nemzeti typus keresztül látszik.

Nagy nyeremény mondom, hogy legalább egy osztály van hazánkban, mely az európai müveltség színvonalán áll. — Ez összeköt a nagy világgal. Ebből láthatják mindenütt, hogy azért mert valaki a keleti raj szülöttje, nincs a durvaság vérébe oltva, sőt a müvelődés oly alakot teremt belőle, mely más népbelieken a csinosodásban, s külső müveltségnek legfinomabb árnyalataiban még tul is lehet. — S a müveltség, melynek példáját mágnási rendünk felmutatja, a többi osztályoknak némi módositás-

sal, mintául szolgálhat. — Mind ez mondom — a hazára nézve kétség nélkül nagy nyeremény.

De más szempontból tekintve, más oldalról azon ténynek, miszerint mágnási rendünk a csinosodásban a többi osztályokat tulhaladta, ismét igen káros következései lettek. — Ez t. i. egyik legfőbb oka annak, hogy oly erős chinai fal emelkedett köztök s a többi osztályok közt. Ezért érzik magukat annyira feljogosítva másokat lenézni, nevetségesnek találni. — S valóban a gyengébb elméjü embernek semmi sem látszik oly plausibilis okot adni büszkeségre, mint ha magát pallérozottabbnak érzi másoknál. — Ezt némi részben mindig maga érdemének véli tulajdoníthatni, mig tettleg csak rá ragadott, miután mindig müveltebb körökben mozgott.

Azonkivül a társalgási könnyüség, mely a magasabb körök müveltségének fő tárgya és czélja, oly fegyvereket ád a társas életben, melyek könnyen visszaélésre ingerlik az azzal birókat, — kivált azon hetykeség mellett, mely ismét a magyar nemzet jellemének egyik vonása, s mely vonást minden elnemzetisedésünk mellett hiven megtartottak magasabb köreink. — Igy lön az, mit egy részről nemzetünkre nézve nagy nyereségnek mondék, — más részről annak egyik ostora, s eszköz arra, hogy az osztályok közti különbség s közös idegenség minél nagyobb legyen.

Vizsgáljuk még bővebben ezen két fő momentumot mágnási rendünk állásában: törvény által megalapitott kiváltságos helyzetüket s müveltségük magasabb fokát.

Nincs a világon aristocratia, mely oly rendkivüli s abnormis kiváltságot tudna felmutatni, mint az, hogy minden gróf és báró, bár mi módon jutott cziméhez, született pair. Minden más országban a születésbeli pairség nagy, állandó és meghatározott, mint egy statusilag organizált földbirtokhoz volt kötve, mint van még most is Angliában. Ott a pairség nem a személyhez, hanem a birtokhoz van kötve, s ki a majoratusnak épen birtokában

van, az élvezi a hozzácsatolt jogokat is, nem a születés, hanem a tekintélyes birtok teszi a pairt. — Apáink sem gondolták, mi fog kinőni azon rendeletükből, miszerint az ország zászlósain kivül a másod rendű zászlósok, herczegek, grófok, bárók országgyülési ülés- és szavazattal felruháztattak.

Azon időben, az **1608**-iki törvény kelte előtt és keltekor is, alig volt még hazánkban egy két gróf, s a ki volt, az roppant birtokot képviselt, s mint az ország haderejének kiegészitő része, helyzete fontosságánál fogva igen méltányosan ruháztatott fel országgyülési kiváltságos állással. — Különös, s a mostani nemü bárók épen nem voltak, s a későbbi bárók valószinüleg csak úgy csúsztak be az országgyülési mágnási jog gyakorlatába, mivel a zászlósokat is ugy hivták a latin törvény nyelven: Barones regni. — Tehát csupán névhasonlatosság által. Egyébiránt ez akkor nem birt oly nagy fontossággal, mert azon időben szavazás nem igen fordult elé, s többnyire felkiáltás utján hozattak a végzések. A hosszas rendezetlen állapot, amabilis confusio és usus utján fejlödött a mágnások országgyülési joga oly tekintélyre, hogy midőn az ujabb időkben a dolgok szavazásra kerültek, egy, tekintélyre bármi kevessé jogositott gróf vagy báró szavazata felért egy Bihar vagy Bácsország szavazatával. A szabadelvü párt, mely mindig a kriticus, a mozgató, az ujitó rész volt, nem bolygatta ez abnormis állapotot, mert egy két ifjú mágnástól várt segélyt czélja kivitelére inkább, mint a nagy hivatalt viselöktől. A maradó párt, nem igen szeretvén ujításokkal, inditványozásokkal bibelödni, hagyta a dolgot szabadon kifejlödni. — A szabadelvüek nyertek ugyan ily módon nehány szavazatot, de nem gondolták meg, mily messzevágó eredményt hagynak létrejönni az által, hogy egy kikerekiteti, születésével roppant jogokat élvező kasztot consolidálódni s megalakúlni engedtek. — Igy bosszúlja meg magát

elébb utóbb minden visszás állapot és elkövetett hiba a politicában.

Más országokban az aristocratia az által kivánta s vélte magát leginkább megalapítani s erősíteni, hogy majoratusokat állitott. S az eredmény egészen ellenkező lett. Maradt egy két oligarcha, de a másodszülöttek elágazás utján a néppel összeolvadtak, kapcsot formáltak az aristocratia és a nép között. — A büvészkör megtört, a chinai fal réseket kapott. Nálunk alig volt egy két majoratus, az aristocratia kebelében tökéletes egyenlőség uralkodott, egyik oly jó volt, mint a másik. Igy az aristocratia nem volt kénytelen a nép közé vegyülni, hanem folyvást egy compact testület maradt, egy phalanx, elsánczolva a nép tömege ellenében.

Hazánk példája tökéletesen igazolja Montesquieu szabályát, mely szerint az aristocratiai kormányformában szükséges, hogy a nemesség egyenlően osztozzék a vagyonban.*) — S imé nézzük sorba Európa státusait; sehol sem találunk oly kasztszellemet, mint honunkban, sehol oly compact aristocratiai valóságos testületet, sehol oly erős választó falat a néposztályok közt. — Nézzük Anglia aristocratiáját. Mily régóta s mily szivesen türetik. Miért? mert soha sem birt a kasztok gyülöletes jellemével, mindig vett fel magába a nép közül tagokat s küldött le kebléből tagokat, hogy keveredjenek a néppel. Hagyjuk e helyen szólni Macaulayt „Anglia nemcsak azért különböztette meg magát kedvezőleg a legtöbb szomszéd országoktól, mivel nála a királyi hatalom korlátozva volt. Nem kevésbbé fontos, bár kisebb figyelemre méltatott sajátsága volt azon viszony, melly ott a nemesség és közrend közt létezett. Volt erős születési aristo-

*) Les lois doivent ôter le droit d'ainesse entre les nobles, a fin que par le partage continuel des successions, les fortunes se remettent toujours dans l'égalité. — Esprit des lois L. V. Ch. VIII.

cratiája, de ez minden születési aristocratiák közt a legkevésbbé insolens és zárkozott volt. Egy vonása sem volt feltalálható benne a kaszt gyülöletes jellemének. Folyvást fogadott körébe tagokat a nép közül, — saját tagjai folyvást keveredtek a nép közé.... S azért ott nem volt meg azon határvonal, mely némely más országokban a patriciust a plebejustól elválasztotta. A nép fia nem nézte kancsal szemekkel a méltóságokat, melyekre saját gyermeke is felemelkedhetett. Az országnagy nem volt hajlandó sérteni s lealázni azon osztályt, melybe saját gyermeke volt leszállandó.“ (Macaulay. History of England. V. 1. Ch. 1. pag. 36.)

Mily roppant különbség az angol és a magyar aristocratia állása közt! — Ott a nép osztatlan tisztelettel s szeretettel viseltetik nagyjai iránt, — fényök, befolyásuk, gazdagságuk a nép büszkesége, — s ez szivesen tekinti nagyjait vezéreiül. Más részt a nagyok érdekkel, szeretettel viseltetnek a nép iránt, — testvérökül nézik s legfőbb büszkeségük rá befolyást gyakorolni. Hiszen fiaik leszállhatnak a nép közé, szükséges ezekről gondoskodni, ágyukat jól megvetni.

Ellenben nálunk irigység, gyülölség uralkodik a nagyok iránt, — a nagyok ismét, kevés kivétellel, a népet lenézik, megvetik s nem bibelödnek vele. Dölyf és sivár élvvadászat e kasztnak jellege. Befutja az egész világot élveket vadászni, s nem helyzi büszkeségét abban, hogy a népnek vezére, gyámja, oktatója legyen. Mit bánják ök, akár milyen az alantállók sorsa, nekik hozzá semmi közük, nekik unokáik unokái is épen oly magas állású urak lesznek, mint maguk. — Nemzetisége leginkább akkor jut eszébe, midön magát igy nevezheti: „Ungarischer Magnat“ s diszöltönyét bámultatja. — S valóban az „Ungarischer Magnat“ nagy hatályú

czím, köztudomásu dolog egész világon, mily rendkivüli kiváltságokkal ruházta fel e hon némely fiait.

Talán csekélységnek látszik, de hazánknak valódi ostora a divatban levő sokféle czímezés: kegyelmes, méltóságos, nagyságos, tekintetes, nemzetes, bizodalmas, sat. — Az osztály-választó-falaknak ez egyik leghatósb tényezője. A magyar nép rendkivül becsülettudó, azért oly rendkivül lelkiismeretes a czímek megadásában. Sinkább, mint sem valakit megsértsen, nagyobb czímet ad. — Igy léptetnek előre folyvást mindig illendő rangfokozattal az egyes osztályok, annyira, hogy a nagyságos czím, melylyel az előtt az erdélyi uralkodót tisztelték csak meg, most már minden, kissé müveltebb nemes emberre alkalmaztatik. A bárók most már mind méltóságosak, rövid idő mulva a grófok kegyelmesek lesznek. Azelőtt a főkanczellár is csak tekintetesnek czímeztetett a törvénykönyvben, most már a zsidó is tens úr, a jámbor nemzetes czím pedig senkinek sem kell. — Kimondhatlan jót tennének nyelvészeink, ha valami módon megtudnák honositani a Monsieurt és Madameot. A divatszerü fiatalság szokásba hozhatná, ráér ugy is, semmi dolga. Az a baj, hogy aránylag könnyen ejthetők azok az átkozott czímek. Németnek is van minden féle g e b o r e n-je, de igen alkalmatlan levén használni, nem tudott soha általánossá válni. — Nöknél — úgy látszik — az oly könnyen folyó nagysád akar Madame lenni, sőt még a Mademoisellet is magába foglalja.

Mind ezen körülmények és okok hozták létre azon tényt, miszerint hazánkban egy erős, hatalmas aristocratia létezik még mai nap is, s a mi nagyobb fontosságú, ezen aristocratia valódi kasztszellemmel bir. Büszke mint minden kasztszerü testület, szeretetlen mint minden kaszt s gyülöltetik is, mint minden magasb kaszt.

S e czéhforma testületnek meg van némileg a maga organisatiója, compact, tisztában van magával socialis állása felett; bevett előitéletei, álló világnézete, gondol-

kozásmódja, felfogása, mások iránti magaviselete felett, ha nem is épen irott, de szokásban élő codexei vannak; ezekre esküszik minden tagja, ezek felett eszébe sem jö kétkedni. — S e neme az organisatiónak nagy előny a társaságban más osztályok felett, melyek nincsenek magukkal annyira tisztában socialis állásukra nézve, kik még belső forradalomban s átalakulási korszakban vannak.

Ezen elkülönzött kasztszerü állása mágnási rendünknek fő oka, hogy társaságunk annyira szétzilált állapotban van, — hogy nincs egység, nincs kölcsönös vonzalom minden honfiak közt, s a magyar ember, bár ösztönszerüleg, s a nemes kebel magasztaltságával szereti honát, nem találja magát benne tökéletesen jól, nem él mint polgár kedélyes családi életet, nem érzi magát tökéletesen otthonosan saját honában.

Helyén volna itt talán elmondani saját nézetimet az aristocratia felett, azt mint elvet és tényt általánosan vévén fel. — Egy század óta folytonos tárgya ez a vitatásnak s álló kérdés minden philosoph és politicus iratában, minden szónok beszédében.

Azon tárgyak közé tartozik ez, melyekre nézve mindenkitől, ki elébe lép, megkivánja a közönség a credo előadását. E szerény sorok igénytelen irójának szabad legyen magát e kötelezettségtől felmenteni. Beszéltek már erről eleget irók — szónokok, — beszéltek még sokkal hatalmasabb hangon a forradalmak, — s a hydra él. Azonban elfajzott több nemekre. — Két neme mutatkozik leghatározottabb szinezetben, a születési és a pénz-aristocratia. Egyiknek vagy másiknak kell — mondják — létezni, a választás némi részben szabad. Szomorú választás.

Nekünk a születési jutott osztályrészül. Oly erős és kiterjedett aristocratiánk volt, hogy még „nép“ is telt ki belőle. Valóban a legujabb időben is a köznemesség volt nálunk nép gyanánt. — Különben aristocratiánk jó részt

olyan mindenekben, mint másutt, s mi áll az egészről, áll a részről is.

Az aristocratia némi tekintetben jó és hasznos volt a régibb századokban. Ez volt az uralkodói korlátlanságnak egyedüli mérséklője, mert hiszen akkor a nép tisztán semmibe sem vétetett, sőt maga sem követelt semmit; kitört ugyan néha, midőn nyomattatása türhetlenné vált, kitört vadul és borzasztón, — de ha aztán az ár csillapúlt, vagy medrébe visszaszorittatott, nem jött eszébe jogokat követelni. Az uralkodók és nagyok háboruiból jutott azután néha neki is valami a csatatér zsákmányából, — néha egy-egy fél pártját fogta, ha nem másért, ha mindjárt csak azért is, hogy ellenfele ellen szövetségeseket szerezzen magának.

A régi aristocratia nemzeties volt, egy fajból eredt a néppel, s megtartotta még annak eredeti typusát, s igy bár mennyire nyomta a népet, annak legszentebb érdekét, életerét, jövendője zálogát — nemzetiségét — nem rabolta, nem pusztitotta el. A nagyok mindig dicsvágyók, hiúk lévén, versenyeztek mindenben, fényben különösen, ez utat nyitott az ipar kifejlödésének, s a gazdagodás minden eszközének.

Továbbá: a világi nagyok inkább voltak homogenek a státussal mint az egyháziak. Ők, bár gyakran feláldozták hiu versengéseiknek a közjót, egészben még is ügyekeztek föntartani az ország hatalmát, már csak azért is, hogy maguknak legyen hely és alkalom hatalmaskodni. A folytonos uraság kétség kivül jobban nemesíti a fajt, a vért, mint a járom, s igy némely nagy tulajdonok fejlettek ki az aristocratia körében, melyek némelyeknél a természetes becsületességgel más jó és szép hajlamokkal egyesülve, nagy alakokkal s jellemekkel gazdagitották a nemzeti közkincset.

Azonban a világ helyzete változott. Jött a reformatio, jöttek az encyclopedisták, más nagy szellemek; a gondolat, az ész kezdte követelni rég elhanya-

golt uralmát. — A gondolkodni merés, a szabadságvágy felébredt. S a szabadságnak nem annyira élvezete, mint hő vágya az, mi leginkább hat e kebel nemesedésére. Minden nemzet akkor élte legköltőibb korszakát, midőn a szabadságról álmodni, értte égni kezdett. Mindenütt ezen korszak hozta létre a legnagyobb költőket, a legnagyobb szellemeket. E kor a nemzeteknél az, mi az egyeseknél az első szerelem, a természetben a tavasz. Mióta népek, nemzetek felébredtek, új hatalom kezdett lábra kapni s foglalta el a világ uralmát. Müveltség és értelmiség vette át a világ kormánypálczáját.

Azóta az aristocraták megszüntek aristesek lenni, ész, erő köztulajdonná vált. A hatalomra való képesség és csődület roppant terjedelmet nyert, s a czéhrendszernek buknia kellett. Azóta a régi hatalmasoknak csak a követelés maradt, tényleg a hatalom kisiklott kezeikből. Azóta az aristocratia csak praetendens, a trónon más ül; mint minden praetendens, hamis helyzetbe jött. Ha le tudta küzdeni fájdalmas érzelmeit a veszteség felett; ha benne az ember győzött a kaszt tagján: önkényt lemondott, s ily esetben megtartotta egy részét régi, historiában gyökerező tekintélyének. — Igy az angol aristocratia.

Hol ellenben az idő szekerének küllőibe akart kapaszkodni, hogy azt ellenállhatlan futásában feltartóztassa, ott egyszerüen félretaszíttatott. Ez utóbbinak szomorú, de nem sajnált példái a franczia legitimisták. Ők nem akartak tudomást venni a világtörténetről, mely lángoló betükkel írta lapjait szemük előtt az idő könyvébe, s egyszerre azon vették észre magukat, hogy saját hazájuk ellen harczolnak, annak legdühösb ellenségei sorai közt.

S többé, kevésbbé, hordozza minden aristocratia ezen franczia legitimista szellem bélyegét. — S mi a legfőbb alapvonása mai napig is, és ott is, hol a status-intézmények az egyesek közt minden különbséget megszüntettek? Nem más, mint a középkori hagyományok. — Régi család, régi szárma-

zás, most is ez a legfőbb képesitő arra, hogy valaki magasabb lényi categoriába soroztassék. Ez magában képes minden más előnyök mérlegét ellensulyozni. Czimek, származási fák, czímerek, azokon a korona pontok nagyobb vagy kisebb száma; herczeg, marquis, gróf, báró, von-szavak s effélе csecsebecsék, — mi nagy dolgok ezek mind!

Mily gyermekek az emberek! Nyiltan ugyan keveset emlegettetnek ez előnyök birtokosaik által, de mi büszke öntudatot szereznek számukra! Sok azt mondja: „a világért sem azért tartom magam különb embernek, mivel nagyobb rangbeli kitüntetésekkel birok, hanem mivel magamat másoknál müveltebbnek érzem.“ Ne higyjétek! Ez csak palást, bár átalja megvallani, mégis azért tartja magát különb embernek, mivel nagyobb czíme van.

De hiszen tudja ma már a világ mit kell e tekintetben hinni és tartani. S miért van mégis annyi hódolója mai napig az aristocratiának? Szokás — semmi más. A szokás századokban gyökerezik, azért erős. Azután, a mit erősen és folytonosan követelnek, rendszerint megadják némi részben. Mert a nagy többségnek egyéb dolga is van, mint örökké csak devalválni holmi izetlen követeléseket; mig az aristocratáknak legfőbb dolguk abban áll, hogy fölényüket föntartsák; a többség indolens, s inkább megadja, a mit követelnek, úgy sem életkérdés — mintsem hogy szüntelen vitázzon s izetlenkedjék. — E hangulatot felhasználja az aristocratia, hogy kivételes állását föntartsa, s azután azt mondja: „lám ezen emberek maguk is elismerik, hogy mi náluknál fönebb álló lények vagyunk.“

S mi nagy a gyöngéknek, a hiuknak, a dicsvágyóknak száma, kik örökké felfelé kapaszkodnak s mohón kapkodnak mindenen, mi kitüntetés szinét viseli! — Ezek aztán mily kivánattal vágynak azon hiu felsőbbségre, mely ma már csupán frivol dolgokból áll, de épen azért a frivol elmének annyira megfelel. S miután ezeknek száma

oly roppant nagy, hogy ne volna a czímeres palota-homlokzatoknak, czímeres hintóknak, czifra bérruháknak, a g. és b. betükkel ellátott nagy hangzásu neveknek annyi buzgó és szenvedélyes hódolója.

Nálunk még nem nagy ideje, hogy az aristocratiának törvényben és gyakorlatban megalapitott roppant kiváltságai megszüntek, s azért kevésbbé lehet csudálni, ha követelései még most is oly nagyok, s annyira kielégitetnek. A nimbus még nem oszlott szét. De meg tekintetbe veendő azon körülmény is, hogy müveltségben okvetlen tulszárnyalták a többi osztályokat. Ez nem mentség feltétlenül, csak magyarázata a helyzetnek; — s ha van is benne némi mentség, vannak — fájdalom — oly nehezitő körülmények is, melyek a mentségek értékét nagyon leolvasztják. — De nem az a kérdés: bünös-e nem bünös-e? hanem az: mi ártalmas és sajnos a közjó tekintetéből? Világositsuk fel a helyzeteket, békéltessük a feleket, de ne itéljük el egymást ellenséges szigorral. — E haza szülő, de nem Brutus, ki gyermekét halálra itélni kész, hanem azon bánatos anya, ki Vörösmartyként igy szóll: „Oh jertek ölembe gyermekeim, oh jertek, oh jertek az édes anyához!“

III.

Egy idő óta igen sürü panaszok emelkednek nálunk a társaság legfelsőbb rétegei ellen, mind a közéletben, mind az irodalomban. A mindennapi életben talán soha nem volt ellenükben oly nagy a nehezteles, mint most. Soha nem érzették, vagy vélték alant annyira érezni a felsőbb körök zárkozó szellemét és büszkeségét, mint most. S e hangulat annyira elharapódzott, hogy az irodalomban is gyakran utat tör magának. Vannak egyes munkák, melyeknek irányát e hangulat adta; egyes nyilatkozatok, vágások, példázások, gyakran hallhatók az időszaki sajtó körében is. Minden hatásnak természetesen van ellenhatása s igy természetesen vannak ismét, bár gyérebben, a mágnásoknak is e téren ügyvédeik, s ezek azután azon magyar elv szerint: ha te vered az én zsidómat, én is verem a te zsidódat — ismét a táblabirói rendet bántják, gunyolják.

Igen sajnos, hogy épen most ily dolgok felett czivakodnak, épen most, midőn a legnagyobb szükség volna a kölcsönös kibékülés-, szives egyesülés-, és szoros összetartásra. De hiába! nem elég e felett bánkódni, nem elég átalánosan inteni, kérni s hirdetni a szeretet igéit. Szemébe kell nézni a bajnak, ki kell hallgatni a feleket, felvilágosítani a tévedőt, megfeddeni a roszakarót, — csak igy lehet megkisérteni a kibékülést. Hasztalan ott kivánni kibékülést, hol nincs tárgyalás, nincs felvilágositás, nincs kölcsönös elismerés és meggyőződés.

Igen sajnos minden esetre, hogy perre kellett a dolognak kerülni, de ha már szőnyegre jött, tisztába kell

hozni ez ügyet. De ne feledjük soha, hogy mi, kik azt folytatjuk, atyafiak, s nem idegenek, hanem azon egy közös szerető anyának gyermekei vagyunk, ki könyező szemekkel nézi gyermekei viszálkodását, s ennek következtében saját elhanyagoltatását. S azért e sorok irója nem akar pártnak ügyvéde lenni, hanem inkább ohajtja a békéltető szerepet, mennyire csekély erejétől kitelik, mindenben szeme előtt tartván az igét: „a haza mindenek előtt.“

Nem hiába mondja a példabeszéd, hogy „a henyeség az ördög párnája.“ Mihelyt az embereknek nincs más dolguk, egymás ellen fordulnak, úgy látszik, hogy a czivódás legmélyebb természete a sárkányfogvetemények. Míg a politicai élet annyira elfoglalt bennünket, nem igen bibelödtek az osztályok egymással; mert nagyobb s fontosabb dolguk volt. Tagadhatlan, hogy a forradalmat megelőzött közelebbi években a mágnási osztály erősen simult a többiekhez. Kiket az élet és hagyomány a magánéletben elkülönzött, egyesültek a közmunkásság terén. Ott a hazafiuság, az értelmiség adták a rangot, ki szerepelni kivánt, kénytelen volt magát alávetni a kor követeléseinek. A puszta rang, historiai előny, keveset nyomott a latban, az emberek egymásra szorultak, s az kezdette gyakorolni általában a legnagyobb befolyást, ki legjobb, legértelmesb, legerélyesebb volt. — Igen természetes következése lett ez állapotnak a kölcsönös simulás egymáshoz a közélet terén. S midőn a közélet annyira behat az élet minden viszonyaiba, lehetlen, hogy a magánéletre befolyás és hatás nélkül maradjon.

Igy történt, hogy e téren is örvendetes változás volt észrevehető. Kelletlenül bár s nehezen, de feltünőleg simultak egymáshoz az osztályok — kölcsönös érdekből.

Most azonban, mióta a politicai tér munkássága megszünt, nincs többé egyesülési pont; minden ember

visszavonult családi körébe, s itt ismét fellelte a régi kaszt-szellemet; az ephemér egybeolvadás egyszerre eltünt. — Mert még rövid volt élete s nem vert gyökeret ott, hová a nyilvános élet eredményei legkésőbb tudnak behatolni, a szívek rejtekébe, a családi tűzhely elzárt sekrestyéibe, a nemzetségi hagyományok avas lomtárába. — S e rejtekekben nem az új ivadék uralkodik, mely már inkább van áthatva a kor szellemétől: ott most a nagy atyák, nagy anyák, és nagy nénék ülnek a kormányon.

S valóban alig volt valaha annyi panasz az aristocratia ellen hazánkban, mint jelenleg. — Soha nem türeték nehezebben ama lealázó magaviselet, ama gunyos megvetés, melylyel az alsóbb osztályok találkoznak. Neveli e türelmetlenséget az alsóbb rendüekben azon öntudat, hogy most kevésbbé érdemlik a mellőzést, a gúnyt mint valaha; mert tagadhatlan, hogy az alsóbb osztályok roppant haladást tettek a polgárisodásban, a régi betyár szellem alig kisért itt-amott, s alig van ember a hazában, ki polgár-társában a müveltséget nagy előnynek ne tartaná. Van itt müvelt ember elég, tökéletes világfiak és gentlemenek, kik bárhol a világon igen kellemes tagjai s diszei lehetnének bármily társaságnak; — itthon azonban mellőztetnek s vagy visszavonúlnak a világ zajától, vagy mint tolerált fertály-mágnások tartják fel folytonos erőködéssel épen nem népszerű és kétértelmü helyzetüket.

Büszkeség a legfőbb s legátalánosabb vád a magasabb körök ellen. — S ennek alaposságát tagadni valóban nem lehet. Csak körül kell tekinteni, szemlélni s végig gondolni a mindennapi eseményeket. Oly valami hideg, sértő s visszataszító van modorukban más teremtmények irányában, hogy ennek büze távolról érezhető; bátran mondhatni, nincs senki azok közül, kik közéjök nem tartoznak, ki magát több ízben kellemetlenül érintve ne érezte volna általuk, legyen bár a legszerényebb, türelmesebb s igénytelenebb ember a világon.

Említettem már fönebb mi legfőbb két oka az örök-

és átalános emberi gyarlóságon kivül annak, hogy mágnási rendünk oly büszke és elzárkozott kaszttá fejlödött ki. Egyik azon kivételes állás, melybe öket a törvény és szokás helyezte. Másik azon tény, hogy müveltségben tulhaladták a nemzet többi osztályait. Ezen müveltségnek szelleme s színezete ellen igen sok kifogást lehet tenni, de tény az, hogy nálunk „a magasabb körök“ — annyit jelent, mint mágnások társasága. Ök egyedárusai a magasabb társasági életnek, a „finom társaságnak.“ — Hogy egy országban ily válogatott magasabb körök léteznek, — az igen természetes, söt sok tekintetben szükséges is, ez ellen nincs mit zúgolódni: de sajnos nagyon, hogy ez nálunk egy oly osztály által monopolizáltatik, mely e körülményt arra használja fel, hogy kasztigényeit ez által még nagyobb érvényre emelje.

Bár mennyire legyenek elterjedve a szabadság és egyenlöség eszméi, — nincs nemzet, melynek keblében a társalgási életben különféle körök, rétegek és fokozatok ne lennének. Nem minden ember részesül egyenlően a természet és szerencse adományaiban, s igy igen természetes, hogy elmebeli képességei s ízlése mindenkinek nem nyerhet egyenlö s egynemü kifejlést és irányt. — Hányfelék az élet foglalatosságai? Hogyne lennének ezek határzó befolyással az emberek kivánságai- és ízlésére nézve?

Mindenki állandó foglalatosságaihoz idomitja természetét. Mindenki maga körében homogen emberek közt érzi magát legjobban. A nagy többség elméjében igen nagy zavar uralkodik az egyenlöség fogalma fölött. Egészen más a törvény elötti, más a társasági egyenlöség. Az elsöt teljes joggal követelheti minden ember. Teljes szabadságnak kell uralkodnia abban, hogy mindenki elérhesse természetszerü kifejlödését. Mihelyt a törvények az egyenlöséggel ellenkeznek, kárhoztatnak bün, — jutalmaznak érdem nélkül; azaz: igazságtalanok. Ellenben a társasági életben egyenlöséget erövel felállitani annyi

volna, mint a lehető legnagyobb s tűrhetlenebb zsarnokság. Tartson mindenki azzal, kivel magát legjobban érezi, ez a szabály; ki ezt megakadályoztatni akarja, az zsarnok akar lenni a társasági életben. Guba gubával, suba subával. Minden ember társalkodjék azzal, kivel tetszik, csak mást ne bántson. Ezt kívánja a társaséletben a valódi szabadság. — Hanem természetesen a „ne bánts mást“ — ezt kell felfogni jól, igazi értelmében. — Társasági életben más bántalmak vannak, mint a politicai életben. Itt a lenézés, gúny, kérkedés a legérzékenyebb bántalmak. Ezektől ovakodjék a magasabb állásban levő, hogy más bántalmaknak, minők a gyülölet, irigység, durvaság, jogot ne adjon viszonzásra. De mi a vén világrészek lakói, nem birjuk felfogni a valódi szabadságot, mi nem tűrhetjük, ha felettünk uralkodnak; de mihelyt magunk uralkodhatunk, mindjárt paczkázunk másokon, s a mi gondolkozásunk szerint csak ott van szabadság, hol szolga van; hogy mindnyájan s mindenben szabadok legyünk, az fejünkbe nem fér. „Mirevaló a szabadság, ha nincs ki felett gyakorolni?“ igy fogjuk fel a szabadság eszméjét. A ki azt mondja, hogy ő democrata, az ne kívánkozzék csupán maga ment lenni más zsarnokságától, hanem maga is ép oly idegen legyen a mások felett gyakorlott zsarnokságtól. Mert abból, hogy egy osztály felszabadúl, nincs haszna az emberiségnek, ha e felszabadúlt osztály ismét leigázza előbbi zsarnokát, minthogy igy az emberiség soha nem lesz szabad, csak urat cserél.

Hazánkban különösen zavart fogalmak uralkodnak az egyenlőségről. Itt igen sok ember democratának tartja magát csupán azért, mert haragszik hogy nem állnak sorban nyitva számára minden salonok. Azt kívánnák, hogy a nagy urak ép oly bizalmas lábon legyenek minden ripőkkel, mint egymás közt; s hogy nevelt finom izlésü hölgyek ép oly szivesen járják a csárdást bármely bikficz betyárral, mint hasonló müveltségü jó ismerőseikkel.

Hát nem a legtürhetlenebb zsarnokság és rabság volna-e az ilyen állapot?

Bizalmas házi körében, bizalmas társalgási körében, senkit bántani s háborgatni nem szabad. Mulasson mindenki azokkal, kikkel legjobban vél mulathatni. Ez a szabadság a társas-életben. Csináljanak a mágnások, csináljon a haute volée a mi neki tetszik, hanem ne bántsanak, ne háborgassanak másokat, ne gunyolják, ne insultálják a többi osztályokat, kiket törvény, historia, szerencse adományai nem helyeztettek oly kedvező helyzetbe, mint az övék.

E gúnyos lenéző magukviseletét leginkább azokkal szokták éreztetni a magasabb körök, kik leginkább az ő általuk fölállított példányok után indulva, felfelé törekesznek. Ezekre már azért is neheztelnek, mivel úgy tekintik őket, mint ostromlókat, kik igényt tartanak az ő általuk kényelmesen birt előnyökhez.

Más részt tagadhatlan, hogy minden átmeneti korszak sok visszás helyzetet hoz létre, s a küzdők gyakran szokatlan, talán nevetséges helyzetekbe jönnek. De mélyebben vizsgálva a dolgot, e felfelé való mozdulatnak igen természetes és dicséretes alapja van. S ez alapok nem más, mint az eszményi szép elérése utáni törekvés. Hogy a szépről mindenkinek tisztult fogalmai legyenek, azt gyarló lényektől követelni nem lehet, de tiszteletre méltó az ösztön, a vágy, mely az embereket e részben vezérli.

E sorok iróját nem vezérli pártszellem, nem kasztgyülölet. Tökéletesen független álláspontról kivánja tárgyát felfogni, s megitélni. A czél, mely vezérli — a haza boldogsága. A haza szivesen fogad oltárán bármi gyenge áldozatot, kinek-kinek tehetsége szerint. Bocsánatot kér tehát, ha néha elvont elméleti fejtegetésekbe ereszkedik, melyek talán eltéréseknek látszanak a tárgytól, de azzal szoros kapcsolatban állanak. Ki embereket itél, szállon le mélyen az emberi kebel fenekére s lélektani szem-

ponthól itéljen, hogy itélete alapos legyen, s ne hordozza pártszellem s az ezt jellemző felületesség bélyegét.

Az aristocratia, — mindig csak socialis, nem pedig gróf-, báró-aristocratiát értve, — az, mit közönségesen aristocraticus hajlamnak neveznek, az embereknek vérükben van, mint az eredendő bün. Az ember gyakorolja maga alacsonyabb sphaera felett s aláveti magát a magasabb sphaerának — ösztönszerüleg. — Miután az ember annyiféle, lehetlen hogy a társalgási kör egy és egyforma legyen. — Minden ember önkénytelenül huzódik a magához hasonlókhoz, s már az ember ugy van alkotva, hogy állandóan csak magához hasonló müveltségü emberekkel szeret társalogni. Azért hogy másokkal állandóul s folytonosan társalgási viszonyban nincs, nem következés, hogy másokat lenézzen, megvessen; teljesen elismerheti más nemü embereknek érdemét, korántsem kell azokat kárhoztatnia, sőt elismerheti, hogy azok nálánál többet érnek; de hijába, már csak inkább huzódik a magához hasonlókhoz. Hisz ebben áll az élet legnagyobb kényelme, ebben áll a társaséleti szabadság, — a valódi democratia ezt ki nem zárja. — Nézzétek Amerikát. Sehol nincs a társaság annyi apró coteriakra osztva, mint ott. Ott is a személyes hajlamok, az izlés és müveltség különböző színe és foka vonja szét külön társaságokba az embereket. S az ellen senki nem panaszkodik; mert természetesnek találja, fesz és kényszerüség a társas-életben ez által lesz ismeretlenné. A finomabb izlésnek, magasb müveltségnek imposant hatása ellen senki sem zugolódik. De azért kölcsönösen becsülik egymást, s megelégesznek azzal, hogy erkölcsi és polgári jogban egyenlők.

Valamint magasb müveltségü ember nem örömest keveredik kisebb müveltségüek közé, úgy viszont a kisebb müveltségü sem érzi magát tökéletes honosan magasabb müveltségüek társaságban. Azért a magasabb körben élő igen jól elismerheti, hogy amaz alacsonyabb sphaerában élő emberek talán sokkal derekabb, haszno-

sabb tagjai a társaságnak, mint ő; hogy a haza, s az emberiség itélő-széke előtt többet nyomnak a latban. Viszont az alantabb élő szivesen elismerheti s nem kénytelen zugolódni azon fölény ellen, melyet a magasabb müveltség, s a magasabb sphaerák élete okvetlenül gyakorol, — hisz tetszik az neki is, mert benne is meg van a szebb, a finomabb felé érzett ösztönszerü huzódás, mely az emberi természet nemesebb részének kifolyása.

De már mi az a magasabb társasági légkörben, minek lenditése oly varázs-hatással bír? Nem egyéb, mint a szép. A szépnek hódol minden, a szép a legfőbb hatalom. A szépet érzi minden, a szép az istenség. A görögök, rómaiak nem ismertek más istent. Vénust, Apollót nem azért imádták, mivel különös jót tettek az emberekkel. Jupiterről, Júnóról nem mondhatták, hogy végtelen jók, végtelen könyörületesek, igazságosak, kik az emberekre a nyomorúságokat is javokra, üdvösségükre küldik: hanem imádták őket, mint a szépnek jelképeit. Mert ők örökké ifjak voltak, semmi baj, semmi nyomor nem érte őket, szépek voltak külső alakjokban, — az aetherben, rózsaszín felhőkben, a természet legszebb részleteiben laktak, ambroziát ettek, nektárt ittak. Jószivüek, keményszivüek — azzal nem törődtek a régiek, hanem imádták őket, mint a szépnek megtestesült alakjait. Feltétlenül elismerték e miatt felsőbbségüket.

A régi görög és római istenek s istennők valódi aristocraticus alakok. Az aristocratiának legmagasb köre összeolvadt az istenséggel. A hérosokat, kiknek ma térdszalag rendet, marschalbotot adnak, herczegekké nevezneK, s **50,000** font sterling nyugdijt adnak, akkor az istenek közé helyezték, és mint az isteneket szobrokkal tisztelték meg. Az istenek voltak az első, a legfőbb aristocraták.

Mi ugyan nem imádunk sem Vénust, sem Apollót, de a szépnek feltétlenül hódolunk. Minden vágyaink e

felé vannak irányozva, ösztönszerüleg huzódunk oda, hol azt honolni képzeljük.

Még a kereszténységben is ez az a legfőbb uralkodó eszme a mennyország! mit vár ott a buzgó keresztény? Véghetlen fényességet, ragyogását Isten dicsőségének, eszményileg szép, fénykörrel körül vett alakokat. Istennek fénylő trónját, mennyeknek ragyogó kapuját, gyönyörü karénekét a mennyei seregeknek. Mind ezeknek jelmezeivel vannak ékítve a keresztény imaházak, s mind ezek látása s élvezete van kitűzve az erény jutalmául. S e földi élet küzdterén miként nyilvánitják az emberek a szép utáni törekedésöket? Azok, kiknek szive nemesebben ver, oly állapotban szeretnék szemlélni a világot, hogy senki egymást ne bántaná, semmi nyomorúság ne léteznék, senki ne lenne kénytelen a halál elleni küzdelemben tölteni életét; azaz véres veritékkel keresni kenyerét, őrzeni testét fagytól, küzdeni nyavalyákkal; azaz élvezne minél több kényelmet, életkellemeket, fényt; senki ne félne más dühe éles fegyverétől; parancsolna az, kit esze, szive arra méltóvá tesz, s fogadna szót a gyengébb; ne lenne erőszak, ne lenne háború, hanem lenne a föld egy szép kert, lenne paradicsom, uralkodnék béke, egyesség, harmonia: lenne az emberek élete egy szép tableau, egy szép concert, azaz trónon ohajtja látni a szépet, magasabb légkörbe akarja emelni az emberek életét.

Szép életet folytatni, ez legfőbb vágya minden, talán önző s nagyra-vágyó, de munkás és előre törekedő léleknek. S igy oda kivánkozik, hol azt leginkább látja elérve t. i. a magasabb körökbe. S a magasabb körök élete minden esetre jobban megközelíti a szépnek ideálját, mint azoknak léte, kik földhöz, életgondokhoz tapadva tengenek.

Szebb mindenesetre, gondtalan üzni egy napot a másikkal, mint minden perczben arra gondolni: mit eszünk holnap; szebb egy szép kertben, izlésteljes termekben

sétálni: mint térdig sárban, porban fetrengeni; szebb finom modorban beszélgetni, eszméket, érzéseket kicserélni, egymás gondolatjainak még árnyalatait is illetni: mint durva káromkodásokat hallgatni; szebb müvészi s szellemi tárgyakkal foglalkozni, bizonyos festői távolból szemlélvén az élet durvább és sötétebb oldalait is: mint azokkal szüntelen közel érintkezésben állani; szebb felkeresni, mindenütt hol tetszik, a természet és a teremtő emberi szellem bámulatos müveit: mint egy helyhez ragadva rideg tárgyakat látni szem előtt változás nélkül; szebb felmagasztalt érzésekkel vallani szerelmet: mint alig emelkedni fel az állati ösztön fokáról; szebb egy szóval magasabb körben élni, mint lenn törődni az élet sanyarúságaival. A magasabb körök élete közelebb áll az istenek életéhez.

De hol lehet már ezen eszményi szép életet feltalálni, vagy hol van az leginkább megközelítve? Kétségtelenül a társaság magasabb, s a sors kedvezményeiben bővebben részesült rétegeinek életében. **Magasabb körök!** midőn ez magyarul, magyar ember által van mondva, jó formán annyit jelent, mint: gróf, báró, hautevolée. Erről majd külön.

Itt csak általánosságban maradván, helyesen kivánom értetni e fogalmat: **magasabb körök.** Főtényező itt a müveltség és nem a születés. Müvelt lélek, ész és érzés, müvelt finom nyelv, társalgás, ízlés, csín minden környezetben — mód teljesíteni mindent, mit ész, és szív kiván táplálékul. Hatalom s befolyás ezeknek elérésére. Egy illyen magas kör egészen más, mint egy születési aristocraticus hautevolée. Ez szabadon alakul minden historiai s polgári osztályokból; ennek alakulására nem kell törvény, állásához nem kell kiváltság, megalakul magától, létez magától, s önkénytelen elismerést, tekintélyt szerez magának, s lesz mindenki vágyainak tárgya, lesz a valódi aristocratia (Aristes), lesz a nép java, tejfőle, válogatott része.

Ne zugolódjék hát senki ellene, ne ügyekezzék elvitázni magától azon ösztönszerű benyomást, mellyet rá gyakorol; ne mondja, hogy neki nem kell aristocratia, neki egyenlőség kell; hanem törjön mindenki felfelé. Az embernek a szép, nemes, magas — rendeltetése, czélja.

Azért hogy hazánkban illy magas kör nem létezik, miután itt a magasabb s finomabb társalgást nagy részben az annyi gyarlóságokkal teljes születési aristocratia monopolizálja, ne vonuljon vissza senki rideg elzárkozottságba, ne mondjon le müveltségi igényeiről; hanem mozdítsa elő a müveltséget, tágítani ügyekezzék a müvelt, a magas körök határait, ügyekezzék formálni egy valódi magas kört minden postulatumaival. Müveltség a haladásnak czélja. Azért törekedünk gazdagokká lenni, hogy kényelmes, kellemes, finom életet éljünk, ha nem magunk, legalább gyermekeink. Azért törekedünk hatalomra jutni, hogy módot szerezzünk mind ezekre. Miért ohajtjuk a hont gazdagnak, hatalmasnak látni? Azért, hogy a durvaságból, müveletlenségből felemelkedhessék. Miért irígylünk, nevezünk boldogabbnak más nemzeteket? Mivel nagyobb fokon látjuk náluk a müveltséget, s hatalmukban van a müvelődés és kifejlés minden módjaival rendelkezni.

Az embereknek a szép, az eszményi felé vonzódása, mely a müveltségre való törekedésben nyilvánul, leghatalmasabb rugója a nemzeti haladásnak. Müvelt ember nem türheti, hogy tudatlanul nézze azt, mi őt környezi, hanem tájékozni akarja magát a természetben, történetben, saját magában; neki physika, historia, philosophia kell, azaz tudomány kell, könyv kell. Müvelt embernek képzelete élénk, érzése finom, minden benyomásnak nyilt s könnyen rezgésbe hozható: neki költészet, müvészet kell. Müvelt ember maga körül kellemet, csínt, kényelmet kiván; neki ipar kell, pénz kell. Müvelt ember keble fogékony ma-

gasztos eszmék iránt, magát sérteni nem engedi, magán paczkázni nem hagy: neki szabadság kell. Müvelt ember nem bánt mást, nem erőszakoskodik: ő a rendnek leghöbb barátja. Nem mindezeknek elérésében pontosulnak-e össze a honfinak vágyai?

Ezen müvelődési törekedésnek, mely legerősb indító eszköze a nemzeti haladásnak, irányt adni, annak czélja, útmutatója, jutalmazója, s így leghathatósb előmozdítója lenni: ez hazánkban a magasabb köröknek kimondhatlanul fontos, s egyszersmind dicső feladata. Ámde ők nem birták, vagy nem akarták mindeddig felfogni szerepük természetét, s a helyett, hogy a törekedőket buzdítanák, s nekik segédkezet nyujtanának: határtalan büszkeségük által épen ellenkezőleg müködnek, s visszataszítólag hatnak. Sokkal fontosabbnak látszik előttük az, hogy annál inkább föntartsák a régi választó-falakat, minél inkább ostromoltatnak, mint az, hogy e nemzetet előre vigyék. Sokkal kellemesebbnek látszik nekik felsőséget gyakorolni egy müveletlen nép fölött, mint általánosan terjedni látni azon nézeteket és ízléseket, melyeket fajtájuk kizárólagos birtokául szeretnének feltartani. — Pedig hiába! a müveltség nem lehet kiváltság, mint volt a jus gladii, az adómentesség, a förendi jog, — a müveltség közjoga s közbirtoka az emberi nemnek.

Ha az előbbi időkben némi plausibilis okot szolgáltatott a magasabb körök elzárkozására az, hogy a nemzet tömege durvaságba sülyedt s a betyárság volt alant a társalgási hang: ugy vélem ez ok igen meggyengült. Mondhatni bátran, vége van azon sajnálatra méltó kornak, midőn butor-, kályha-, néha koponya-törésekben keresett magának Árpád tulpezsgő vére rést és szelelő hézagot. E mámorból a nemzet megtért, a betyárban senki nem lát többé hőst, — az idő igen kitisztázta a fogalmakat a felett, kiknél kell keresni a vitézséget. De van sok ember, ki elkeseredvén a magasabb körök visszataszító magatartásától, s a társalgási müveltséget szoros kapcsolatba

helyezvén az azt kormányozók magaviseletével azt mondja: neki nem kell haute-volée, nem kell semmi fertály-mágnásság, nem kell salon, nem kell semmi cerimonia. S nem lehet tagadni, hogy ily módon a nagyobb körök a helyett hogy a társas müveltséget elömozditanák, épen terjedésének akadályozói.

Valóban, ha közelebbről, s valódi lényegében vizsgáljuk magasabb köreink müveltségét, kénytelenek vagyunk látni, hogy az korántsem oly kifogás nélküli, mint ők talán maguk gondolják. Pedig azt tartják, hogy az tökéletes s valódi példányul szolgálhat. És pedig hibázik benne az, mi a valódi müveltségnek leglényegesb kelléke. Ezen müveltség nagy részt csak külsőségekben áll, a valódi, a benső müveltség, a lélek müveltsége hiányzik. Hiányzik az, mi a müveltségnek valódi alapja, mi annak legkellemesb zamatját megadja — a humanitás. Lehet-e valódi müvelt embernek mondani azt, kinek legfőbb törekvése úton útfélen éreztetni másokkal állása fensőbbségét, nevetségessé tenni mindent és mindenkit, s a társalgási könnyüség, az örökös elméncségi studium fegyvereivel ingerelni mindenkit, ki ezekkel nem bir? Szóval lehet-e valódi müvelt embernek mondani azt, ki bánt, sért, lealáz mindenütt, hol alkalmat talál?

Ha valódi müveltséget akarunk látni, túl kell menni honunk határain. Másutt is van előitélet, van gög elég, — de nem bántja egyik ember a másikat, s abba helyzik a müveltséget, hogy a mennyire lehet senki se okozzon másoknak bármi kellemetlenséget. Azon paczkázó, vagy mint rendesen nevezik lefőző modor, mely nálunk annyira divatban van, egyenes ellentéte a valódi müveltségnek.

A gentleman másutt is tud magának tekintélyt, állást szerezni, de alapos értékre épiti, s nem szorúl olly felületes modorra, hogy magát másoktól megkülönböztesse. Nálunk csak két osztályt ismernek, „gentleman és nevetséges ember,“ s alig van egy-két köztiszteletü alak, kire nézve kivétel tétetik. A többi mind nevet-

séges, s csak arra jó, hogy rajtuk rosz élczeket lehessen gyártani. Ez azután mind egy osztályba való, nem érdemes őket egyénileg szemügyre venni, hanem nevetséges von Haus aus mind egyaránt.

Nálunk az legfőbb tanulmánya a világfinak, miképen lehessen másokat egy-egy mimikai mozdulattal, egy szóval, és hanglejtéssel legjobban lefőzni; nálunk az legmulatságosabb ember, kinek leggonoszabb nyelve van. Ez már divat, ez átalánosan elfogadott vélemény, s azért a fellépő világfinak legfőbb studiuma. A többi embereket mind csak azon szempontból nézik, miként lehetne ezen embereket rosz élcek készitésére legjobban kiaknázni, miként kellene belőlük legtöbb anyagot kifacsarni köznevetés és mulattatás tárgyául.

Sok gyenge elméjü felette büszke, hogy magasabb körbeliekkel társaloghat, s nem veszi észre, mire használják fel. Mindennapi tapasztalás mutatja, hogy dandyjeink, ha néha leereszkednek az alsóbb körökbe, nem keresik azon embereket, kik külmüveltségre, külmázra nézve hozzájuk legközelébb, belmüveltségre nézve gyakran tán felettük állanak: hanem keresnek holmi bikficz egyéniségeket, kikkel azután lehet tenni mindent, mi tetszik. Ezek természetesen utánozni kivánván társaikat, ismét azon kezdik az előkelő hangot, hogy másokat ügyekeznek hasonlóul kigúnyolni s lefőzni; ez azután propagandája a társalgási müveltségnek.

Igen gyakran láthatni azt is dandyfajunknál, hogy ha történetesen, vagy változás okáért alantabb álló körökbe vegyül, annyi szabadságot enged magának, s annyira túl teszi magát a legegyszerübb és kétségtelenebb illedelmi szabályokon, melyek más valódilag polgárisodott országokban a legcsekélyebbek irányában is sértetlenül megtartatnak, hogy inkább tanitói fék alól kiszabadult iskolásokhoz, mint a társaság válogatott tagjaihoz illik magukviselete. — Ilyenkor ezután annyira kiszabadúl a minden emberben lappangó eredeti nyerseség, hogy azt való-

ban bajos affectáltnak tartani s méltán lehet kérdeni, kik hát a betyárok s melyik a müvelt osztály?

„Elbizzák magukat ezen emberek, s még azt gondolják, hogy egy agyagból valók vagyunk, ha megtartjuk irányukban a szokásos illedelmi szabályokat“ — igy gondolkoznak. — De hát nincs más mód magukat megkülönböztetni, ha már csakugyan meg kell lenni a különbségnek? Valóban én inkább tűröm az oly müveletlen botránykoztatót, ki nyers természete s elhanyagolt nevelése következtében betyárkodik, mig szive tán jó, csak elméje elfogult: mint azt, ki magát müvelt embernek tartja, ki erre építi felsőbbségi igényeit, s csupán izlésből viseli magát botránykoztatólag. Az előbbiből válhatik ember, mert szive van, de az utóbbi osztálynál lehetlen jóra fogékony keblet feltételezni.

De ezen negédesség, ezen hetykeség némileg — fájdalom — a magyar jellemnek vonása. Alapja a hiúság, az örökös tultenni-vágyás másokon, s azon éretlenség, mely csak mások rovására tud valódi kedvtelést, kielégitést érezni. Szomorú jelenet. Valóban kétséget támaszthat, vajjon képesek vagyunk-e mi a valódi általános polgárisodásra? de különösen vagyunk-e képesek a valódi szabadságra, mely ismétlen abban áll, hogy senki se gátoljon mást jogai gyakorlatában, hanem mindenki legyen türelmes s térjen ki egymásnak a nagy országuton melyet társaságnak nevezünk.

Nem követelem én senkitől, hogy örökösen, élte minden pillanata, minden mozdulatában kizárólag csak polgár legyen, — soha egyén, soha köznapi ember. Kevesekneк adatott az, hogy kitünő hazafiak lehessenek, s nevüket halhatatlanná, életüket a közjóra dús eredményüvé tegyék. Ezt a magasabb körbe helyzettektől ép oly kevéssé követelem, mint másoktól. Azért mivel valakit a sors magasabb társadalmi állásba helyezett, nem látta el szükségképen nagy elmebeli tehetséggel, s a közjóra hajló munkás szellemmel. De követelem minden magyartól, hogy vegye eszébe nemzete sorsát. Gondolja meg jól, miben

fekszik fajunk fenmaradásának egyedüli lehetősége. És pedig egyedül abban rejlik, ha egyetértünk, ha egygyé olvadunk. Ha mint compact testület küzdünk a közös szétmállás, az enyészet ellen.

Bár mi polgári állásba helyzett a véletlen, egyenlően mindnyájan magyarok vagyunk, ha megszününk magyarok lenni, nem leszünk semmi, csak vázai egy kimult fajnak, mely nem érdemlett életet, mert nem él. Ne gondolja senki, hogy ugy is megél mint ember, mint világpolgár. Csalatkozik. Ugy fog tekintetni, mint tagja egy gyáva őrseregnek, mely várát feladta mig győzelmesen megtarthatta volna, ha bátorság és fegyelem élt volna körében.

Ne húzzunk hát szerte, ne forgácsoljuk el erőnket, ne forditsuk egymásközti harczra az erőt, mely egyesitve fentart mindnyájunkat. E tekintetben követelni lehet mindenkitől, hogy polgár legyen.

Ti, kiket a sors magasabb fokra helyezett a társaságban, állástoknál fogva már kiválólag polgárok vagytok. Ha helyetek kellemesebb s kényelmesebb, mint másoké, a sors ingyen semmit nem ad, s állástok maga kötelez, hogy polgárok, hazafiak legyetek. Akarjátok vagy nem, titeket épen, mert magasan álltok, lát minden szem, hall minden fül, titeket követ, utánoz, majmol a nagy tömeg. Ti ez által felelősek vagytok a tömeg magaviseleteért. Ti kormányozzátok s kezelitek a válogatott köröket, a finomabb társalgást, ti vagytok birtokában a magasabb körü lét vonzó és csábitó eszközeinek. Titeket irigyelnek alant s titeket ügyekeznek utólérni. A nemzet müveltségre csinosodásra törekszik s vágyódik. Ezt nem lehet könyvekből tanulni úgy, mint élő példákbul. Adjatok neki jó irányt, s ne utasitsátok vissza a tanitó, a vezető szerepet, melyet elismer és felajánl.

Valóban aristocratiánk nem csak a haza, de saját érdekeit hanyagolja el az által, hogy annyira elzárkozik a többi osztályoktól. Megvetvén a népszerüséget, azt el

is koczkáztatja, s ez által megfosztja magát azon nagy befolyástól a nemzet társas életére, melyet igen könnyü volna gyakorolnia, ha nem tartaná méltósága alatt valónak a nemzet nagy tömegével bibelödni, s annak sorsa, állapota iránt érdekkel viseltetni.

Sokkal nagyobb urak lennének aristocratáink, ha nem restelnék otthon mutogatni s kifejteni uraságukat, a helyett hogy egyes szük körökbe vonulnak, vagy idegen földön pazarolják a hon jövedelmeit. De igy jó formán statust képeznek a statusban, s életök müködése nagy részt veszve van a nagy társaságra nézve.

Nézzünk szét vidéki életünkben. A nagyuri kastélyokban alig tudja egy-két ember mi történik a keritéseken belöl. Többnyire vagy üresen állanak, mig birtokosaik bebarangolják a világot, vagy oly hermetice el vannak zárva a közönség elöl, mint valami elátkozott lúdlábon forgó vár.

Mi egész más élet volna az országban, ha ama kastélyok az egész vidéknek gyülhelyei, s az ottani életnek gyupontjai lennének. Valódi iskolái s képző intézetei lennének a nemzeti csinosodásnak. Mily hatalmas sarkantyú lenne sok ripöknek önmivelésére az, hogy magát az ottani belépti jogra képesitse, s részt-vehessen mind azon kellemekben melyeket egy fényes, vendégszerető s mindenkit igénybe vevö háztartás nyit. S azért hogy valaki mindenféle embereket fogad magánál, épen nem szükséges müveltségét s modorát hozzájuk lealacsonyitani. A valódi, de nem erőszakoskodó s kérkedö nagyobb érték által az emberek nagyobb része szivesen imponáltat magának, s kivált a magyar, ki természeténél fogva oly öszinte, nyiltszivü, barátságos és igazságszerető, kivel oly könnyü bánni mindenkinek, ha iránta bármi csekély rokonszenvet mutat.

A mi egyes nagyobb aristocratáink valóban még most is ugy élhetnének jószágaikon, mint egy-egy kis király. Kész volna udvaruk, mihelyt megnyitnák kapujokat

s szivüket faj-rokonaik iránt, s valóban sokkal nagyobb urakat játszhatnának, mint mostani elzárt életrendük, és sivar költés módjuk mellett. A magyar népben tagadhatlanul igen sok aristocraticus hajlam van, s még most is igen sokat tart egyes aristocratáira. De nagy is benne a hiuság, a vágy, kitüntetni észrevétetni magát, szóllatni magáról. A nagy tömeg sokkal nagyobb uraknak tart sok embereket, kik tán kisebb polgári s vagyoni állásban élnek, de közlékenyek, hozzá-férhetők, barátságosak, s érdeket mutatnak mások iránt: mint sokakat, kik valódilag inkább grandseigneurök, de kikről a nagy tömeg alig tud valamit. Láthatjuk mindenütt mily tisztelettel, mondhatni pietással viseltetnek az emberek egyes vendégszerető házak iránt.

„Igen, de ez izlés dolga, kiki tetszése szerint éljen, mi nem találunk mulatságot a sok mindenféle néppel.“ Jól van, de hát ne tartsatok rá számot, hogy a nép tisztelettel viseltessék irányotokban, ha ti vele mit sem gondoltok; s talán kár annyira megvetni a tömegek vonzalmát? De azoknak, kik állásuknál fogva arra hivatvák, hazafiui kötelességük életet, elevenséget hozni a nemzet általános társas életébe.

A közlekedésnek, eszmesurlódásnak legelső tere a magán körök, a magán társalgás. Hol sok ember összejő s ez által az életbe elevenség költözik, elevenebb a gondolat, ingert nyer a tevékenység, s létre jő a verseny.

Magán körökben pendittetnek meg előbb az eszmék, melyek a nyilvános téren nyernek azután bővebb kifejlést.

Mi czélja volt más nagy Széchényinknek, midőn a casinokat, ló versenyt stb. megpenditette? Közlekedés, eszmesurlódás, ismerkedés. Mindennek legegyszerübb módja a házi nagyobb mérvbeni társas közlekedés. Most midőn forumaink elnémúltak, ez az egyedüli tér. De hogy

lehessen ezt nagyobb terjedelemben eszközölni, ha épen a legvagyonosabb házak bezárják a közönség előtt ajtaikat?

Kimondhatlan jót tehetnének a nemzettel aristocratáink, ha a helyett, hogy külföldön hölgyek s vagyonosabb országok fiaival való hiú versenyzések által magukat tönkre teszik, itthonn nyilt házat tartván vig s változatos életet folytatnának sokkal kisebb költséggel, s a jó izlésnek és társalgási finomságnak valódi gyakorlati iskolákat nyitnának. S ha tán kisebb rendű, de hasonlíthatlanul számosabb bámuló és udvarló kör által elégithetnék ki hiuságukat.

Maguknak teremthetnének oly kört, mely ha eleinte tán szögletes volna modorában, de később annyira képződnék, hogy valódi homogen társaságot lelhetnének közöttük.

Eleget hallja az ember, „hiszen csak volna kivel, társalognánk mi szivesen, de azt csak nem lehet követelni, hogy az, ki magasabb igényekhez van szokva, müveletlen és ügyetlen emberekkel társalogjon. De hát miért nem neveltek, képeztek magatoknak embereket, ha csak ugyan jó volna böviteni a société határait? Miért taszítjátok vissza azt, kit izlése felétek hajlit, jéghideg, elidegenitő s lehangoló modorotok által? Miért nem ereszkedtek le őket kissé oktatni, vezetni s bátoritani? Ez esetben természetesen zablát kellene adni ama gunyoló, élczeskedő viszketegnek, mely az emberekből csak élcztáplát akar kifacsarni, s azután eldobja a kisajtolt héját; ellenben megnyernétek az öntudatot: hogy hatalmas előmozditói vagytok a nemzeti csinosodásnak. Megnyernétek azon nem megvetendő előnyt, mindenütt és nagy számmal lelni fel hozzátok hasonló s társaságban jól használható egyéneket. Valóban, ti kik nem akartok a tömeggel közlekedni mind addig, mig az pallérozottabb nem lesz, hasonlók vagytok

azokhoz, kik nem akarnak vízbe menni, mig uszni meg nem tanultak.

Gyakran hallani: nagy baj hogy iróink nem gentlemanek. Erre ugyan igen egyszerüen azt lehet mondani, hát miért nem irnak azok, kik el vannak ismerve azokul. El lehet igen helyesen mondani azt is, hogy igen nagy gyengeség még könyvekben is azt lesni, ki tartja meg a társalgási jó hangot — ki vét ellene. — Hiszen iróban szellemet, észt, keblet kell keresni, nem más hiu tekinteteket. Igaz-e, helyes-e a mit mond? s nem azt miképen mondja. Igen nagy gyengeség más mellékes tekintetből keresni gáncsot az iró valódi érdemén.

De felteszszük, hogy a fönebbi vád leginkább beszély iróink ellen van irányozva, s e téren minden esetre szükséges kellék a társas körök ismerete, s az ottani viszonyok helyes méltánylására alapitott itélet. E téren szükséges kétségkivül, hogy az ki itél, tárgyát tökéletesen felfoghassa, s magát tökéletesen belegondolhassa alakjainak szerepébe. S nem lehet tagadni, hogy gyakran meglátszik némely iróinkon ennek hiánya.

De hát hogy képezhesse ki magát nálunk a szegény iró valódi világfivá? — Ki olvassa, ki pártfogolja, ki bátoritja s mi legfőbb ki veszi meg munkáját? Ki helyhezteti oly állásba, hogy csak az élet szigoru szükségeitől ment legyen, nem hogy képes lehetne magát a társaság felsőbb rétegeibe felküzdeni. S van-e nálunk az irói czímnek oly tekintélye, hogy az embereket a magasabb körökbei felvételre képesitse? Vannak-e Salonaink, melyek büszkeséget helyeznének abba, hogy kiváló szellemeket, tudósokat, müvészeket összehozzanak? Van-e a valódi magasabb müveltségü szellemdús társalgás iránt elterjedt fogékonyság magasabb köreinkben? Gondol-e valaki arra, hogy a tudósnak s müvésznek egyik legszebb jutalma a finomabb körökbe vonatni, hogy ily egyéneknek igen jól esik egy kis kényeztetés, elismerés és hódolat müvelt társaságok részéről?

Fájdalom! mind ez igen gyéren található, s e tekintetben messze hátra vagyunk az annyira barbárnak tartott, s különben méltán félt és nem kedvelt oroszok mögött. Igen természetes azután, hogy iróinknál külső csinban s finom modorban néha hiányt találunk. Az iró is csak ember, s ráragad környezetének szine; miután pedig csak azt szereti a közönség olvasni a könnyebb olvasmányok nemében, — melyek pedig észrevétlenül nagy hatásuak lehetnek — mi izlésével megegyez, az iró azon közönség izléséhez szabja modorát, mely őt leginkább olvassa s pártfogolja.

* * *

Mint fönebb említém, mind azon panaszok között, melyek hazánkban az aristocratia ellen emeltetnek, a büszkeségnek, rátartóságnak s kasztszellemnek van legnagyobb rovása. — Bár mennyire ohajtanók őket menteni a köz egyetértés, a nemzeti összetartás érdekében: alig találunk valamit, mit alaposan föllehetne hozni mentségükre.

Ám legyenek büszkék, táplálják hiuságukat avult középkori kiváltságaik nimbusával, tartsák meg grandseigneuri tartásukat: de ne legyenek annyira elzárkozottak, részvétlenek a nagy tömeg iránt; ne tartsák magukat Brahma kiváltságos fiainak, mig a többiek csak páriák! Azt könnyebben türné a nemzet, ha büszkeségüknek legalább nemzeti és hazafias iránya volna.

Ám tartsanak a régi oligarchák példájára nagy udvart, fényes házat; hódoltassanak, udvaroltassanak maguknak a mennyit tetszik. Fog akadni elég ember, ki szivesen engedend ezen gyengeségnek, csak részvétet, a tömeg iránti hajlamot lásson a nagy uraknál.

Egy valódi aristocrata, ha magyar, ha hazafi, a legnépszerübb alakok közé tartozik hazánkban; most is oly szivesen csatlakoznak hozzá, mint bármikor a haj-

dankorban. Mert a magyar népben igen sok aristocraticus hajlam van. — Bár alacsonyabb sorsban éljen, a magyar ember sokat tart származására, eleire. Még a paraszt is igen gyakran és mindig némi büszkeséggel mondja: „az én nemzetségem.“

A ki mily hajlamot érez saját magában, azt másoknál is szokta méltányolni, s igy a magyar ember ritkán veszi rosz néven másnak aristocraticus föllépté, csak igényeinek valódi alapja legyen — érdem, hazafiúság s tettek által megalapitott tényleges befolyás a nemzet életére. Ám legyen hát büszke, legyen aristocrata, kit ez boldoggá tesz, de legyen magyar, mutassa hazafias érzelmét, s a tömegre való részvétteljes befolyásra alapitsa követeléseit.

Ellenben a jobbaktól, az ifjabb nemzedéktől különösen, mást vár a hon, mást vár a kor szelleme. Korszellem! akad talán sok, ki a jelen körülményekben mosolygással fogja e szót hallani, s ugy tekinti, mint az ujabbkori történet színpadjának egyik elhasznált diszitményét, mely most már elkopott s lomtárba való. De igen csalatkoznék, ki azt hinné, hogy minden szellemi mozgalomnak vége szakadt.

Vannak bizonyosan eszmék, melyekben nem történt semmi hátraesés a közel multnak bármi nagy lökése által. Meglehet vannak, kik a tények által megrezzenve, megtértek némely csalódásnak vélt igéitől a forradalom előtti korszaknak,— de van egy, mi iránt a hit tökéletesen kimúlt az emberek elméjéből. A feudalismusnak vége van, a mai kor örökre meghasonlott a középkorral. — A törvény előtti egyenlőség létezik mindenütt.

Jelen korban nem tagadhatni meg mindent a népektől; elismerik, hogy valamit okvetlen meg kell adni abból, mit követelnek. Miután a törvény előtti egyenlőséget mindenütt megadták, ebből látszik, hogy ez a népeknek legátalánosabb s legkevesbbé visszautasítható követelése. Mire való tehát fönntartani ügyekezni azt, minek sem az

emberek véleményében, sem a valóságban — a status intézményekben nincs többé semmi valódi alapja.

Midőn valami a törvényekben ignoráltatik is, mégis lehet hozzá ragaszkodni, s mint létezőt föltételezni, ha az eszmékben, a közvéleményben még létezik: de ha itt nem talál többé semmi alapot, s tettleg statusi gyakorlatban sem létezik, annak enyészni kell okvetlenül.

S ez az eset áll az aristocratiára nézve. Ez többé mint jog s mint tény nem létezik sem a közvéleményben, sem a status szerkezetekben. — Létezik még a társas életben, de nagy módositással.

Mióta uralkodását s gyakorlati jogait elvesztette az aristocratia, azóta az által ügyekezett régi kiváltságos állását föntartani, hogy a finomabb társalgási élet egyedáruságát törekedett magának megszerezni. De ezen finomabb társas körnek is megadta a régi feudalis szinezetet, s megtartotta ezen fordulat által egész feudalis szellemét. S ezen feudalis szellem épen ugy él mai nap is az aristocratia körében, mint az elmult sötét századokban. — De állása ephemer és csalódásokon alapszik. Mert a magasabb müveltség utja nyitva áll mindenkinek, s csak akarni kell, elérhető. Ez nem képezhet bedönthetlen választó falat.

Az aristocratia elzárhatja magát, képezhet külön koteriát, kasztot, de mint ily elzárt s alakult társulat nem gyakorolhat tettleges hatást, mint hajdan, jogainak gyakorlata által. — Ha hatni akar az aristocrata, csak az egyenlőség alapján léphet föl, csak mint közpolgár, hasonló eszközökkel, hasonló modorban bármely közpolgárhoz.

Az ifju nemzedéktől méltán reménylhetni, miszerint nem fogja ifju erejét arra pazarolni, hogy egy vén rothadozó épületet támogasson, s annak erőtetett föntartása és tatarozására szentelje eredménytelenül müködését; de ellenkezőleg szivesen beköltözik azon tágas, vidor, kényelmes új lakba, melyet a jobbak minden osztályból kö-

zös erővel, és szives egyetértéssel épitenek és diszítenek a közjólét, a nemzeti felvirágzás számára.

A nemrég hevesen folytatott elvharczot nyugalom váltotta fel, fegyverei falon függenek. De azért nem mondhatjuk, hogy amaz elvkérdések kihaltak, vagy kiegyenlíttettek. A feudalismus maradványai elleni harcz folyvást foglalatoskodtatja s izgatja az elméket, bár egészen más zajtalanabb térre tétetett is át.

Sokan, kik a szabadelvüség zászlójához esküdtek, igen különösen fognák önmaguk által meglepetve találni magukat, ha megfeledkezvén egykor vallott véleményeikről, s átengedve magukat a régi előitélek elszenderitő hatásának, azon vennék észre magukat, hogy hátramentek, hittagadókká lettek.

Ne engedje át senki magát a természetes inertia andalyának, hanem mit előbb a nyilvános élet pályáján vallott, annak apostola legyen most a társadalmi téren is. A középkori előitéleteknek nyilván ellenéül lépett fel előbb a közéletben maga az aristocratiának jobb és ifju része: ne feledkezzék meg a multról, s terjeszsze jelenleg a társadalom csendes, de folytonos alkalmat nyujtó küzdhomokán nyilván bevallott elveit; különben a nép, melynek igen jó emlékező tehetsége van, rájok nyomja az apostasia bélyegét.

Itt is az ifjuságé a dolog természeténél fogva a vezérszerep. Ők a mozgó, inditványozó, úttörő része a társaságnak. Ne hagyják kezökből kisikamlani a vezérszerepet, s ne engedjék át a korosabbaknak, kik régi előitéleteikhez mindenkor rendületlenül ragaszkodtak. Ne vessék magukat ujra a gyámság, a papucs hatalma alá, hanem szerezzenek érvényt felvilágosodottabb s tisztultabb nézeteiknek. Nekik van legfőbb hivatásuk lerombolni a kasztok közt létező ama korlátokat, melyek legfőbb akadályai nemzeti összetartásunk-, egyesülésünknek, legfőbb okai lesznek azon szomorú következménynek, hogy a folytonos

belső viszálkodás miatt fajunk nem fog ellenállhatni az idők olvasztó, s ekként a megsemmisülés örvényébe vezető hatásának.

De általában hálátlan munka és dicstelen küzdés, erővel fönntartani akarni az aristocratiát. — A korszellem kimondta fölötte itéletét, s elébb utóbb buknia, enyésznie kell. De azok kik buknak, azon kedvező helyzetben vannak, hogy bukásuk nem hoz szégyent, söt ellenkezőleg dicsőséget. „Die Aristocratie Deutschland's ist im Bürgerthume rühmlich untergangen.“ Ezt mondja valamelyik német iró. — S nem mondatott szebb és igazabb szó korunk viszonyai felől.

Paradoxnak látszik, pedig igaz, hogy itt a bukásban áll a dicsősség, s a küzdésben a szégyen; nem ugy mint a legtöbb ügy mellett. De e megbukásnak önkéntesnek kell lennie, s ekkor az áldozat szinét ölti magára.

De minek is erővel föntartani akarni olly ügyet, melly bizonyos és feltartóztathatlan megbukásra van kárhoztatva, s hol az apostasiaban fekszik a dicsőség, a becsület? Minek erővel hátráltatni a vén európai társaság megifjudásának oly régóta tartó, és akadozva bár, mégis egészben érettségéhez mindinkább közeledő processusát? Minek gyenge kezekkel nyúlni az idő-kerekének küllőibe, hogy annak gördülését megakadályoztassuk? Nyujthatjuk továbbra az átalakulást, de fel nem tartóztathatjuk. — Vissza kell menni az emberi nemnek oda, honnan kiindult, az egyenlőség állapotába.

Minél jobban elterjed a müveltség, annál jobban elterjed az egyenlőség; — mert hol a müveltség egyenlő, minden egyébb elválasztó korlátok alól ki van rántva az alap, s szükségkép el kell enyészniök. — Minden osztály és kasztszellem nem más, mint az átalakulási processus szüleménye. Mihelyt a müveltség annyira általánossá válik, hogy az emberek semmi valódi különbséget egymás közt nem látnak, magától vége lesz minden kasztnak, s

beáll az egyenlőség uralkodása. Látjuk pedig, hogy a müveltség terjed ellenállhatlanul. Minek hát erővel visszatartóztatni akarni az emberi társaság kifejlődésének természetes menetét? A fáradság hasztalan, vétkes, — mivel a vajudás, a kinlódás állapotát hosszabbítja, s mind ezért dicstelen.

IV.

Másik fővád aristocratiánk ellen az, hogy nincs nemzeti szelleme. A lealázó büszkeség, a keserítő, gúnyos és lenéző bánásmód nem bántja annyira az alsóbb osztályokat mint az, hogy a nemzetnek legvagyonosabb, leghatalmasabb, s általa leginkább elkényeztetett része — nem magyar. Ez fáj a nemzetnek kimondhatlanul.

De valljuk meg, hogy e vád nem éri annyira a mostani nemzedéket, mint a *korábbiakat*; mert örvendetes jelenségül szemlélünk számos, dicső példával elöljáró honfiakat, kik lerázván magukról apáik bünét, föleszméltek, s megfeszített buzgalommal ügyekeztek jóvá tenni nem saját mulasztásukat. A legbensőbb — mondhatni — valódi gyermeki öröm s lelkesült hálaérzet kisérte minden ily törekvés legkisebb jelenségét.

E nemzet, e büszke faj, mint kegyet fogadott el egy-egy törve ejtett szót, melyet saját fia ejtett ki saját nyelvén, s nem nézve szívből jö-e, vagy „*éljen*“ viszketegből, csak hogy hallhatta az édes hangokat onnan, hol azokat kivetve gondolta, határtalan benső örömmel fogadta, mint a tavasznak első csalogány szavát.

Emlékezzünk kissé vissza, mily örömmel hallottuk, midőn észrevevők, hogy nagy uraink magyarosodni, s a közügyekben résztvenni kezdenek. — Nem akkor kezdett-e sok ember bízni e nemzet jövőjében, midőn látta, hogy egy-egy mágnás is a küzdők sorai közt áll? Hátha nő ajkakról, ama felsőbb regiókból jött egy magyar hang, tűzbe-vízbe ugrott volna érette bármelly hazafi. S hát maga egyedül a lelkesedés nem képes-e elérzékenyíteni

mindenkit, kinek keble csak némileg fogékony nemesebb élvek iránt? Hallgassatok, figyeljetek a hatásra, mellyet oly könnyü ébresztenötök, lehetlen, hogy meg ne induljon kebletek.

Alig lehet megfogni, bár tény, — alig lehet kimagyarázni, bár szüntelen szemünk előtt van, miként vetkőzhetett ki annyira aristocratiánk nemzetiségéből. E hon állapotának valóban a végső pontig kétségbeesettnek kellett lennie azon időben, midőn saját nagyjai, majdnem mondhatnók, jobbjai odahagyták. Mert elhagyni azon nemzetet, melynek magas állásukat, egész fényes multjokat, s azon nemes zománczot, mely e fajnak minden gyengeségei mellett tagadhatlan tulajdona, köszönik, — ezt tenniök valóban csak úgy lehetett, ha végképen kiholtnak vélték életét.

S lám mi sajnos volt csalódásuk, mi vétkes volt gyávaságuk! E nemzet megélt, sőt ujjá született, mind a mellett, hogy cserben hagyták azok, kiknek a haza oszlopaiul kellett volna állniok.

E nemzetnek köszönik nagy uraink magas állásukat. Az ő eleik együtt a többivel vándorlák be Ázsia sivatagjait, együtt dúlták fel Európa országait, együtt éltek századokon át, együtt, s főképen ők dulták a hon kebelét viszálkodásaikkal, de ők is voltak a népnek vezérei végtelen kinos küzdelmeiben.

Az aristocratia követelései a historiában alapulnak, e historia a magyar nemzet története. — Itt emelkedtek ők magasra, — itteni előzményeiken alapúl egész állásuk. S e hon halmozta el osztályukat folyvást oly kiváltságokkal, milyeket egy ország aristocratiája sem mutathat fel.

De minek köszönik nagy uraink azt, hogy annyi kitünő személyes tulajdonokban büszkélkedhetnek? A magyar faj valóban igen sok vonással bir, mi öt kiválólag qualificálja aristocratául. — A magyarról nem ok nélkül mondhatni, hogy urnak termett. — Termett volna bár inkább serényebb munkásnak, iparosnak, — talán jobb

volna; de ha már másként van, nem tagadhatjuk, Aristocratának kiválólag alkalmatos. — Vizsgáljuk bár köznépünket, s oly elökelö s urias arczéleket, tartást, sőt gondolatjárást vehetünk nála észre, milyet sok más nemzetbeli aristocratia nagy részben nélkülöz. S azért méltán is mondják, hogy nincs uriasb és hatásosabb alak a müvelt magyarnál.

Nagy uraink nem is kevéssé büszkék e természeti nemes alkatuk s tartásukra, s tagadhatlanul felülmulják e részben bármely magas köreit a világnak. De kinek köszöni aristocratiánk e nagy, s általa visszaélésig felhasznált előnyt? Nem másnak, hanem fajának, annak hogy magyar.

Bár mennyire dult is saját nemzeti zománcza ellen, a magyar vér még ki nem fogyott egészen ereiből, s áthat idegen felületén. Ezt láthatni világosan az arczokon, bár van elég nyoma a keverésnek és hoszas elfajulásnak. Még maga a kiváló gög, büszkeség, hetykeség is mutatja némileg eredetét. De annál fájdalmasabban esik azután, ha ily eredeti magyar arczok, magyar termetek birtokosai, kik ott hagyták azon nemzetet, melynek keblén nagyokká, hatalmasokká nőttek fel, most még megvetéssel, és részvétlenséggel fordulnak tőle el bünbánat helyett.

Pedig ha már aristocratának kell lenni, ugy vélem sokkal diszesebb állás magyar aristocratia tagja lenni, mint más olyanhoz szegődni, mely sem historiai fényben, sem birtokban, sem gyakorlott politicai kiváltságokban nem áll fölötte, személyes tulajdonokban pedig okvetlen alatta áll. Hát tatárok vagyunk-e mi, hogy származásunkat szégyeneljük, mint a kis khánok, hetmanok utódai? — Hát nem elég fényes, nem elég számos-e a magyar aristocratia, hogy mint magyar nagy ur bátran kiállhasson, s büszkén szemébe nézhessen a világ bármely förangú osztályának? Minek neki magát mással egybevegyíteni, — miért ne létezhetne mint önálló? Minek folyamodik ő kül-

földi almanachhoz helyért, mig itthonn az ős törvénykönyvben van neve följegyezve.

Nem tekintve az embert, a honfit, aristocratáinkat, mint olyanokat saját érdekük csatolja a közös haza és nemzetiség ügyéhez. — Eddig hazánkat ugy nézte a világ, mint egy fél ázsiai tartományt, mint egy fél barbár nemzetet, s még sem rosszul hangzott a „magyar mágnás“ czim. A pompás magyar öltözet az „uniforme de magnat hongrois“ — épen nem tartatott medvebőrnek.

A magyar mágnást eddig sem tartották a bojár egy nemének, bár a piedestal, melyen az eléggé ismeretes alak állott, — az egész nemzet nem állott a polgárisodásnak valódi illatában. Pedig az természetes, hogy bármi nevelt és civilizált legyen egy ember, ha tudják felőle, hogy a barbársággal számos viszonyai vannak, nem hisznek neki egészen, s azt gondolják: e sima külső alatt még is, ugy lehet lappang egy kis vadság, mely vérében van, vagy legalább ráragadt otthonn a szünteleni közellét által.

S ez eset gyakran előfordúl a muszka nagy uraknál, kikből néha elötör a legfinomabb modoron át a valódi moskovita, nem kis mulatságára egy-egy párisi társaságnak. A magyar aristocratáknál nem volt soha ez az eset, mert ha szoros kapcsokkal köttetnek is eredeti fajukhoz, de ennek valódi lényegében nem rejtezik semmi moskovitszerü; mert e nép természeténél fogva épen nem vad, csak elmaradt, restsége s a sors örökös és kemény csapásai által, a müveltségben. Mondom, eddig sem vált szégyenére a magyar aristocratának sehol a világon az, hogy ő magyar. Hát még most, midőn nemzetünket százszorta jobban ismerik, jobban becsülik, midőn látják, mennyi valódi hajlammal s szép eredménynyel tört előre a polgárisodás utján, — miként válhatnék most szégyenére bárkinek is az, hogy ő magyar? miért volna szükséges ezt feledtetni s eltitkolni akarni? Sőt inkább a magyar mágnási firma most még diszesebb lehet, mint

valaha volt. De becsülik is mindenütt a nemzetiséget még a külföld bármily köreiben is.

Korunkban, mely annyira egyenlővé tesz és nivellál mindent, épen sajátságos érdeket költ bármily színe az eredetiségnek, s ez érdek szoros kapcsolatban áll a nemzetiség zománczával. Angol, franczia, spanyol, német, orosz aristocratia — mindannyi bir saját nemzeti vonásokkal.

A magyar aristocratia igen diszes helyet foglalhatna el e sorozatban, kivált ha épen tejföle nem tagadná meg eredetét, s nem csatlakoznék oda, hol főszerepet már csak azért sem foglalhat el, mivel ujabb elem, s eredetére nézve kisebbségben van. De épen legnagyobb neveink, legdusabb, legmagasabban álló hazánkfiai vetközték le eredeti jellemöket s lettek a nagy világon lézengő kosmopoliták és vándor lovagokká. — Mennyivel diszesebb volna pedig állásuk, ha itthon, mint valaha a polgárzatban, ugy most a társadalomban, lennének valódi kis királyok. A nagy és tettlegesen gyakorlott befolyás honuk viszonyaira, ismerve a külföld által, valóban nem csökkentené ott tekintélyöket.

Az angol aristocratiának nem csak azért van minden országban oly nagy tekintélye, mivel dúsgazdag s mindenütt tulsugározhat másokat fényüzési képességével; hanem azért, mert tudja mindenki, otthonn mi nagy tekintélylyel bir, s mily nagy befolyást gyakorol hazája viszonyaira.

Nagyobb-e a magyar nagy nemzetségeknek fénye, mióta önmagukat számüzték, megfosztották minden befolyás gyakorlatától, söt tán épen igen dísztelenül uszály vivőivé alacsonyították magukat más köröknek? Nem akarok neveket idézni, de vannak nemzetségeink, kik az előtt rendesen a hatalom legmagasabb pólczain foglaltak helyet, most szintelen, hatástalan alakok, csupán azt tudjuk róluk, hogy roppant javak birtokosai. Ugy szólván csak mint elvont fogalmai a nagy urnak ugy léteznek. Imponál az erő, a tehetség tudása, imponál az alvó oroszlány, de meny-

nyivel inkább imponál még, ha felemelkedik s szavát hallatja.

De azoknak, kik inkább benn tartózkodnak bármi körülmények következtében, s kik csak ugy fordulnak más gyúpont felé, mint Mecca felé a Mozlem, de benn tartózkodnak, — mint aristocraták és kéjenczeknek is különösen érdekükben áll a hazának felvirágoztatása, s igy annak egyedüli lehető módja, a nemzetiség föntartása. Mert minden kétségen felül áll, hogy sokkal kellemesebb egy polgárisodott országban lakni, mint egy kietlen tanyán. Ámde a polgárisodás országa nem jő magától, ha összetett kézzel várjuk, mig mások megszerzik számunkra. Ott kivált, hol oly sok a teendő, oly sok a helyrepótolandó s annyira szükséges a kétszerezett erőfeszités, nem lesz eredmény, ha mind az, ki ép tagokkal bir, vállvetve nem vesz részt a nagy közös munkában.

Ha ohajtjátok hogy a müveltség terjedjen, terjesszétek ti, kik legkönnyebben terjeszthetitek; ti, kiknek jóformán csak készséget s jó akaratot kell mutatnotok; s maga ez többet ér, mint sok másnak izzadásteljes munkássága. Lássatok hozzá magatok is, hiszen ti mondjátok leginkább hogy hátra vagyunk, ti hozzátok fel ezt leginkább ürügyül elvonulástoknak, s hidegségteknek a köz ügy iránt; ti panaszoltok e részben legtöbbet, tegyetek hát ti is valamit, ha nem más, legalább saját magatok érdekében.

De hiszen a felett, hogy a nemzetiség legszentebb ügyünk, hogy általában a nemzetiség a haladásnak leghatalmasabb emeltyüje: e felett többé nincs senki, a ki kételkednék.

Mondjanak bármit a cosmopoliták, ez érzés ösztönszerü s legszentebb érdeke minden népnek, mely azt még végképen el nem vesztette. Ne is mondja senki, hogy ez csak amolyan felkapott divateszme, mania, mint sok más, mivel az emberek bolonditják egymást és magukat, —

rögeszme, mely most divatban van, mint volt azelőtt sok más, s majd félrevettetik a maga rendjén.

A nemzetiség érzete mély és természeti ösztönszerű érzemény. Ez egy népnek valódi élete. Mig a nép él, a nemzetiség érzete meg van benne — mintegy öntudatlanul. Mihelyt a nép életébe nagyobb elevenség költözik, mihelyt a haladás vágya fölébred, azonnal potenczirozódik a nemzetiség érzete, azonnal növekedik a nemzetiséghez való ragaszkodás. — Midőn egy nép, mely sokáig végzetteljes álomban szendergett, egyszerre eszmélni kezd, midőn azon különös nyugtalanságot érzi magában, mely a haladásnak nemzője: legelső min esze megakad a nemzetiség. Ösztönszerüleg erejét, segédforrásait vizsgálja, mielőtt a haladás útjára kél, s a nemzetiségben látja erejét, támaszát. Ennek fenntartása kifejtése legelső föladata. Mert érzi, hogy csak ez ád erőt, képességet a haladás nagy munkájára.

Mi ösztönöz bennünket haladásra? Először saját állapotunknak, szellemi s anyagi jóllétünknek javitása és gyarapitása; másodszor a vágy, becsületet szerezni fajunknak. Ha ki tehát nem érezne is magában ösztönszerü ragaszkodást nemzetiségéhez, fajához, mozdítsa elő annak felvirágozását az általa leghatalmasabban elömozdított haladás érdekében.

Ne mondja senki, hogy civilizált emberben nem lehet öszinte az a makacs ragaszkodás, honához, nyelvéhez, s ez csak félvadnál található, s neme az állati ösztönnek, neme azon ragaszkodásnak, melylyel a medve vagy farkas ragaszkodik rengetegéhez. Igen szomorú volna, ha amaz öseredetü ösztönök, melyeket a természet oltott az ember szivébe, ellenkezésben állanának a polgárisodással. Kioltathatlanok azok a polgárisodott embernél ugy, mint a vadnál.

Egy müvelt nő csak oly bensőséggel ragaszkodik gyermekéhez, mint a farkas kölykéhez. E példa elég. — A tökéletesedés nem állhat a természetes érzések elfojtásában, csak nyilatkozataik módját módosítja. Nyomjuk el ezen

érzéseket s lesz a világ a legutálatosabb önzés dühének harcztere, nem polgárisodott világ.

S a nemzetiség érzete ezen öseredetü ösztönökhöz tartozik. A fajunkhozi ragaszkodás oly mély, oly édes érzemény, mely kimondhatlanúl inkább boldogit, mint a találékony emberi elme bármely elvezete. E mély érzésre kell alapitani munkálkodásunkat, s folyvást fog élni müködésünk fenekén a melegitő, a gerjesztő erő, s munkálkodásunk igy fog nyerni életerös organicus kifejlést. Hijába öntözöd a plántát, hijába süti a nap, ha tövében nincs tápláló anyag, ha lenn hideg anyagot, vagy kemény követ talál.

A nemzetiség nem lehet csak aféle divateszme, divatos kérdés, melyet az emberek fel-fel kapnak, sokat veszekednek felette, s azután megunják s félrevetik. Csak vegyük saját honunk példáját. Volt-e itt valaha vitatkozási tárgy: kell-e, vagy nem kell nemzetiség. Vitatták-e ezt oly kérdésül mint az adót, vagy ősiséget? Nem vitatták soha. El-el mondta egyaránt mindenik, hogy ő is ezt tartja legszentebb ügyünknek, mert egyik sem akart e részben a másiktól hátra maradni; elmondta mindenik, mint mondja minden keresztény felekezet egyiránt a Miatyánkot, és Credót, de e fölött soha sem Pesti Hirlap a Hiradóval, sem pecsovics liberalissal nem feleselt. Nagy Széchényink, ki oly hévvel kelt ki az érzelem politicája ellen, e részben érzelemre alapitotta saját politicáját, s a nemzetiség volt ihletett szavának legszentebb igéje.

A nemzetiség felett soha sem vitatkoztunk; mint ösztönszerü általános érzelem ébredt fel legelöl mindazok keblében, kik a hon javát gondjaikba felvették. Ki még részvétlen a nemzetiség iránt, az részvétlen a haza sorsa iránt. Ez tökéletesen egyre megy. Ki nem gondol a nemzetiséggel, nem gondol honával.

De hát ki parancsolja nekem, hogy én hazafi „patriota“ legyek? Mi közöm nekem másokhoz, minden ember legközelebb magához; nekem szabadságom van magam tet-

szését, érdekét követni; mit gondolok én a közönséggel, nekem nem kell „éljen," nem vágyom népszerüségre, élek magamnak." Igen sok ember gondolkozik igy, sőt fönhangon beszél igy, s ez által még némi önállóságot, bravourt akar mutatni.

Abban tökéletes igaza van, hogy mindenkinek saját érdeke a legfőbb. Csak hogy szerencsére nem minden embernek van egyforma érdeke. Egynek legfőbb saját kedves énje, mindennapi kényelme s magán élvezetei. De vannak mások, kik szeretnek mások javán is munkálódni, kik az ugynevezett exaltált dolgokban lelik érdeköket. Nevezzük az előbbieket önzöknek (szoros értelemben).

Az önző nem tehet róla, hogy más izlése van, de viszont a közönség sem tehet róla, ha jobban becsüli és szereti azokat, kik nem önzők. S már hiába, vannak oly elvitázhatlan dolgok az erkölcsi világban, melyek után méri a közönség becsülését és szeretetét. Ilyen az igaz, a jó, a nemes, a szép fogalma. Ezeket látja pedig a közönség azok müködésében, kik másokkal is gondolnak, s kiknek érdeke az, mások boldogságán munkálkodni; s azért ezeket szereti, ezeket becsüli. S itt nem éljenekről, nem népszerüségről van szó, hanem egyszerüen becsület- és szeretetről, mi a moral s nem a politica körébe tartozik. A ki önző ne csak népszerüséget, de az emberektől se becsülést, se szeretetet ne várjon.

Ilyen ember is sok van, de ez nem oly nagy baj s ilyenekre nem is kell lelkesitő szavakat vesztegetni. Ki nem sokat gondol vele, becsülik, szeretik-e honfitársai, bizonyosan szükölködik tehetségben és képességben magának azt kiérdemelni. — Kiben tehetség van, többnyire meg van a kedv is, — nagy ritkaság nagy tehetséget s restséget együtt látni.

A hazafiuság nem valami oly exaltált dolog, még csak nem is oly nehéz dolog, s szerencsére azokhoz tartozik, melyek az emberek érdekeivel épen nincsenek ellen-

tétben. A legönzőbb embernek épen úgy lehet praedicálni a honszeretetet, mint a leglelkesebbnek. — Csak meg kell mutatni, mennyire függ az egyes ember jólléte a közjóléttől, s hazafiuvá lesz mind az, ki saját javát igazán akarja megalapitani.

Midőn az ember hazafiuságról, áldozatról beszél, igen könnyen békétlen lesz a mindennapi ember, s azt mondja: „eh! ez mind csak afféle tulzott s ábrándos beszéd.“ Ha olvas effélét, boszankodva dobja el a könyvet, vagy egyet ásítva gondolja: elcsépelt szalma. Nagy gyülekezetben mindenki szívesebben meghallgatja a lelkesitő szót. Nagy gyülekezetek felett mindig leng bizonyos közszellem, mely ösztönszerüleg hat az emberekre. Nagy gyülekezetekben elfelejti az ember házi állapotait, s benne az ember, a polgár kerekedik felül; az ember levetkezi az egyént, s a nagy társaság egy részének tekinti magát.

Egyik látja más fogékonyabb szomszédjának arczán a benyomást, melyet a szónok szavai ébresztenek, s a példa ragadós; mindenki magába száll s feltünik előtte az ember nemesebb része. Igy felmelegszik sok olyan is, ki magát effélére képesnek sem hitte. A felindult kebel ilyenkor azután vagy kész tüstént tettben is követni, mi keblét érintette, vagy ha a gyülésnek nem épen tárgya is tüstént határozni valami felett, bizonyos fogadásokat tesz magában, melyeknek ha gyengül is ereje, midőn a gyülés-teremből kilép, valami mégis marad belőle. Ha többször ismétlődik a benyomás, tán egész új világ nyílik fel lelkében, s kedvet kap gondolatai s érzéseinek uj irányu ösvényét követni.

Kicsiny azoknak száma, kikben a hazafiui indulat ébren és munkásan marad bármi leverő körülmények s benyomások közt, kik tudnak epedni, búslakodni, ugy mint a többi, de szellemök munkásságát akadá-

lyoztatni és csüggetegségbe ejteni semmi nem képes. Ezekkel itt semmi dolgom. Csak a restekhez, az önzökhöz intézem szavamat.

A rest azt mondja: jól van, én igen tisztelem, ha valaki oly lelkes tud lenni, de én efféle exaltatiókra képes nem vagyok, nekem nincs is tehetségem, hogy czifra beszédeket mondjak, könyveket irjak, érzem miszerint belőlem nem válhatik nagy hazafi. De hát ki követel nagyot mindenkitől, ki mondja, hogy csak az hazafi, ki honáért nagy áldozatokat, nagy tetteket követ el? — Legyen valaki becsületes ember, jó apa, jó férj, jó rokon, jó barát; legyen jó gazda, ügyekezzék becsületes módon, észszel, szorgalommal gyarapítani saját ügyeit; nevelje jól gyermekeit, a szép, a jó, a nemes iránt tegye keblüket fogékonynyá; e mellett ragaszkodjék híven fajához, szülő földéhez; fogadja örömmel, ha másokat a hon javáért munkálkodni lát; pártolja mások kezdeményeit, ha maga nem tud is valamit inditani; soha ne feledje, hogy „itt élned halnod kell“: s én azt fogom mondani, ez jó polgár, jó hazafi. Ezekkel lerótta tartozását, teljesítette kötelességét. Töltse be jól mindenki házi és magán-állását, s nem fogok a hon javáért búsúlni; mert lelkes vezetők mindig fognak akadni, kik a jó anyaggal nagy dolgokat fognak végbevinni, csak az anyag jó és bő legyen.

Nemde mindezekhez nem kell semmi exaltatio, semmi erőmegfeszítés?

Pedig van hely és idő, midőn ezeket is lehet minden egyestől követelni, midőn kötelessége mindenkinek potenczirozni erejét és munkássági képességét. Kötelessége pedig mindenkinek maga érdekében; midőn „lenni vagy nem lenni,“ ez a kérdés az egészre nézve, akkor egyesekre nézve is ugyanaz.

De e pillanatban nem ezen potenczirozott izzó munkásság az, mit helyzetünk követel. A sokszorozott, for-

rásba jött erő csudákat vihet végbe, de természeténél fogva sokáig nem dolgozhatik. — A mi feladatunk más. Egy hosszas, kitartó, türő, de ernyedetlen harcz az enyészet, a lassu halál ellen. Szerény, zajtalan, hangya-munka. Itt egyesek keveset tehetnek, de annyival inkább szükséges, hogy mindenki tegyen valamit.

A mit teszünk, azt magunknak teszszük. Saját legközelebbi érdekünk parancsolja, a mindennapi élet szükségei és kellemei. S azért mint fönebb említém, a legönzőbb embernek is lehet praedicálni a hazafiuságot; nem kivánjuk, hogy fellelkesedjetek, csak értsétek meg. — Nem valami elvont eszméknek érdekében, vagy szolgálatában van e szózat emelve, mellyeket valami philosoph kigondolt, vagy költő álmodott: saját magatok mindennapi léte követeli, hogy hazafiak legyetek, s a nemzetiségtől el ne pártoljatok.

Ugyan micsoda élet lesz e hazában, ha vele senki nem gondol? ha e nagy ország, e nép, színtelen s dicstelen tartománynyá fajul; ha nem lesz többé haza, mely iránt atyai és fiúi szeretettel fognak lakói ragaszkodni: hanem lesz csupán különféle vidékek, hegyek, völgyek, térségek összege, melyet minden nyerészkedő szabad tetszése szerint ügyekszik kizsákmányolni? Ez ország kevés polgárisodásával, mi élvet fog nyujtani a bennlakóknak? Hiszen a nemzetiség, nemzeti élet és munkásság teszik leginkább érdekessé az itteni életet, mind a bennlakók, mind az idegenek szemében. A sürgés-forgás, a munkás szellem nyilatkozatai teszik a közéletet vonzóvá: az általános csüggedés és tétlenség szemlélete elbusítja a kebelt. Ha csendesebb is a mozgás, melyet hazánkban jelenleg létrehozni lehet, nem lesz az érdek nélküli; sok, igen sok a mód, a teendő, melyre nézve sürgős mozgalomnak helye lehet, s ez elűzheti az általános unalmat, mely nyomja a kedélyeket.

Mondjatok le végképen e nemzet jövőjéről, s be fog az enyészet következni, akkor azután nem fog alkalmatlankodni senki azzal, hogy hazafiak legyetek, a nemzetiség ügyében munkálkodjatok; tehettek mindent, mit akartok, nem lesz se panasz, se vád, se követelés; de ám lássátok mily létezést készítettetek magatoknak.

Követelem azért egyaránt mindenkitől a fönebbi értelemben, s a fönebb előadott okokért, hogy hazafi legyen, s a magyar nemzetiséghez ragaszkodjék. — Követelem azt különösen népünk azon osztályától, melylyet a sors nagyobb, kedvezőbb állásra emelt. Az aristocratiától különösen követelek hazafiúi szellemet. Nekik áll leginkább érdekökben a hont felvirágoztatni, nekik az nem csak honuk, de nagy részben saját magán birtokuk. Náluk van e czélra a legtöbb tehetség. Egy lépés tőlük többet ér, mint másoknak hosszú izzadásteljes munkája. Nekiek áll leginkább érdekükben, s ők tehetnek legtöbbet.

S e tekintetben nem emelek átalános panaszt; mert elismerem, hogy csak a nem rég multtal egybehasonlítva is, e részről örömmel láthatunk haladást, javulást. Én nem követelem minden magasabb állásu embertől, hogy kitünő hazafi legyen, nem követelem minden gazdagtól, hogy jövedelme felét közczélokra szentelje. Épen én tartom azt, hogy azért, mivel valaki történetesen nagy ur, azért csak oly ember, mint más. S azért nem is követelhetem, hogy kiváló lélek legyen már azért, mivel a szerencse történetes adományaiban másnál jobban bővelkedik. Sok tán azt követeli, hogy az aristocraták csupa Széchényi Istvánok legyenek. Ez nem lehet, ilyeket követelni méltánytalanság. Legyünk igazságosak. Én még azt is türelmesen hallgatom, hogy egy-egy mágnás mindenek hallattára nem magyarul beszél. Hiába! qua semel est imbuta recens servabit odorem testa diu. Valamint német köntös

alatt doboghat igaz magyar szív, úgy szokásbul beszélhet valaki németül, s azért érezhet mint igaz magyar. — De volna sok — igen sok, mit mostani helyzetünkben megvárhatnánk aristocratiánk részéről. Azonban a fenn elősoroltak után felesleges volna még többet szólanom.

V.

Van egy dolog különösen, mit igen ohajtanék a közügy, a nemzetiség érdekében. Mindenkinek szemébe ötlik mi nagy a különbség Pest a mostani — és Pest az egykori közt. Kicsi bár, de oly vonzó, oly kedves fővárosunk oly színtelen, egyhangú, oly unalmas helylyé vált legujabb időben, hogy mély bánatos érzés fogja el a honfi kebelét, ha megváltozott phisonomiáju utczáin végig andalog, s „a hajdani, a dicső jut eszébe.“ S ez nem azért van egyedül, mivel a politikai izgatottság megszünt, mivel a sok juratus, ügyvéd elmaradt, de főképen azért mivel magasabb köreink odahagyták. Az előbbenihez képest olycsekélyre olvadt a válogatott társaság, hogy egészen provincialis képet öltött magára, s azért oly megoszlott, mondhatnók krähwinkleres hangulatu, mivel számra csekély. — Azt mondják: hiszen Pest csekély város, micsoda élvezetet képes egy ily hely nyújtani? De miért oly csekély, miért igér oly kevés élvezetet? Azért, mert odahagyták azok, kik kellemessé tehetnék. Hisz a kellemes élet nem attól függ, milyen a hely, hanem attól, milyen a társaság, a hely csak másodrendü dolog. — Költözzetek mindnyájan Pestre, s a társaság oly fényes, az élet oly kellemes lehet, mint azelőtt. Annyit nyújt e hely is, hogy pénzét bárki elkölthesse, s kellemesen költhesse. De a fődolog az, hogy a társaság minél nagyobb legyen; hogy a szellemi és izlésbeli válrokonság szerint mindenki tágkört találjon; feltalálja azokat, kikkel magát jól és otthonosan érezheti.

Tán a nyomasztó vagyoni állapot az akadály? De hi-

szen az általános, tudja ezt mindenki jól, s bizonyára nem fognak senkit kigunyolni, vagy kárörömmel látni, hogy egy-egy ember a fényüzéssel alább hágy. Egyébiránt is e nyomasztó állapot általános; kisebb az általános vagyonosság, de egyik épen ugy gazdagabb a másiknál, mint az előtt. Ha csökkent is a fényüzési képesség, de megmaradt a régi arány. Mindamellett is pedig még van aristocratiánknak módja elég, hogy nem csak számos, de fényes, és legalább magukra nézve igen kellemes társaságot alkothasson. S még folyvást ő a vagyonosabb része hazánk lakosságának.

S e szegény hazára nézve kimondhatlan jó következményei lennének annak, ha nagy uraink ujra s különösen most még inkább, mint valaha, Pestre tennék lakhelyüket. Főváros nélkül Europában nincs a honnak közepe, nincs a közszellemnek, a közmivelődésnek, előmenetelnek gyupontja, s a hon lakossága vezető és oktató nélkül ide s tova barangol lakó földén. Pestet pedig egyedül az mentheti meg fenyegető alászállásából, ha előkelőbb s vagyonosabb hazánkfiai rendes lakhelyökül választják. Egész más élet, s elevenség költöznék az utczákra, közhelyekre, hol most az ember majd nem idegennek érzi magát. Mily lendületet nyerne a kereskedés s minden vállalat, ha annyi értelmes és vagyonos ember részt venne a főváros, s ez által a hon mozgalmaiban. Minél több ember van együtt, olyan különösen, ki már némileg megszokta a közügyekbeni részvétet, annál nagyobb s több oldalu az eszmesurlódás, s mintegy magától jön létre sok, mit senkinek eszébe se jutna megpendíteni, ha szerte barangolnak, vagy félre vonulnak az egyesek.

De magára aristocratiánk szellemére nézve volna különös jótékony hatással, ha ismét minél nagyobb számmal öszpontosulna. Ha egyenkint elvonul otthon, saját és régi fészkében mindenki, sokkal inkább alá van vetve a hely, s az ahhoz kötött hagyományok benyomásának. Már pedig a hagyományoktól félteni kell a jó szellemet. Mert

aristocratáink multja nemzetiség nélküli, családi, házi, hagyományaik épen nem táplálhatják bennök a hazafias szellemet. Pest egészen más befolyást gyakorol. Pesthez vannak kötve mindazon emlékek, melyek aristocratiánkat a haladásra, magyarosodásra, s a hon ügyeibeni részvétre emlékeztetik. Pesthez van csatolva az ifjabb Magyarország képe. — Pest a küzdhelye s tüköre a nemzeti szellem fejlödésének. Pesten azt láthatják, hogy ök a hazának is polgárai, otthon csak nagy urak, elszigetelvén magukat a többi világtól. Jelenleg is Pesten mozog mostan leginkább, az irodalom terén a nemzeti szellem; itt most is legjobban ki vannak téve minden kivánandó benyomásnak aristocratáink.

S azon magyarosabb szellem, mely az ifjabb nemzedéknél örvendetesen mutatkozik, itt gyakorolhatja leginkább hatását, s minél nagyobb a társaság, annál terjedelmesebben. Örömmel láthatni, mennyire magyarabb azon nemzedék az aristocratiánál, melynek neveltetési alapja azon években tétetett le, midön haladásunk épen legsebesebb kifejlésben volt. Ezen nevelés gyümölcsei most nyilván láthatók; lett volna akkor általános a fölébredés, a lelkesedés, most jó formán nem azt mondhatnók, hogy ifjainkon látszik a magyarosodás, hanem hogy ifjúságunk általában megmagyarosodott.

De bár számosan voltak a lelkesek, a nagy rész hideg maradt, s az olyanoknál a nevelésnek nem láthatni amaz örvendetes eredményét. Ez időben a meglett szakállos férfiak nem szégyeneltek magyarul tanulni, s egy nemzet lelkesedett tapsai jutalmaztak minden leczkét, melylyet a nyelvtanból vettek, s tüstént alkalmaztak. Sok lelkes ifju hazafi bizatott meg nagyuri sarjadékok nevelésével, s nem csalatkozott, midön a szerény nevelői pályán legalaposabb szolgálatot vélt tenni a hazának.

Ez ifjaknak nagy része most más, mint volt az előtt. Magyar lévén sokaknál az egymás közti társalgási nyelv, igen sok valódi magyar typus jeleit mutatják minden te-

kintetben. Maradna a nevelés megkezdett dicséretes ösvényén, s az ős magyar családok ereiből lassanként végkép kikopnék minden idegen vegyülék, s a vér visszanyerné eredeti tisztaságát, s előtünnének az egykori leventék, kikről költőink oly szépen tudnak énekelni.

Nemzetiségünk fejlödésének történetében a magyar zene oly fontos szerepet játszik, hogy lehetlen itt e tárgyat érintetlenül hagynom. — A magyarnak régi született szolgája a czigány, nem csekély befolyást gyakorol ez jelenleg is régi ura és gazdájának állapotára. S most valósággal hü szolgának bizonyítja be magát. Örök idök óta szolga volt, nevettetett, gunyoltatott, megvettetett, s még is mint hü eb ragaszkodott gazdájához, s midön ez szomorúságra jut, hüségesen vigasztalja, biztatja, bátoritja, vagy vele együtt sír és buslakodik bübájos hegedüjével.

A czigány a magyar népnek örök idök óta valódi udvari bohócza, s most a bohócz félretevén csörgősapkáját, mint philosoph lép fel. A magyar ember csak okoskodik, okoskodik, s ha kifogy eszméinek fonala, vagy megszakad, azt mondja: „huzd rá!“ — s elméje felvilágosodik, keble fölmelegszik, s érzi hogy magyar. Ekkor azután megvigasztalódik, s nem tud többé se csüggedni, se lemondani magáról. Nemde a czigány a legvalódiabb magyar philosoph, vagy legalább oktatója a bölcs életnek tudtán kivül. S a czigány tán soha nem hegedült oly szívrehatólag, mint most; pedig a hü szolgának bérét is leszállitották, mert gazdájának erszénye meglapult, mégis ő hüségesen bíztatja, vigasztalja édes urát.

A magyar zene hü kifejezése mult és jelenkori életünknek. Hangjának hullámain lebeg öslakunk Ázsia mérhetlen pusztáinak szelleme, szökellik a vadkény, mely Európát reszketteté, csattog az isten ostora Atilla kezében, e hangokban sír Augsburgnál elesett apáink lelke. — Hangjaiban kevélykedik Árpádnak, Lajosnak és Mátyásnak büszke szelleme, nyög a tatár, török, és polgár háboru

viszálya; benne hallhatjuk zokogni a rabszijra füzött ezerek keservét s láthatjuk az eltiport mezők és tüzhelyek véres párolgását. E hangokban fejezi ki magát a bus kimerültség melancholiája, de következik rá az ébredés fülmile-csattogása, a hasadó hajnal vidor életteljes zengése. Im itt van kifejezve e nemzet egész élete kezdettől végig, keresztül minden phasisain. S mert igy a nemzeti élet kifejezésnek összegét mutatja fel, azért hat oly kimondhatlan bensőséggel és mélységgel keblünkre.

S azért nincs is nemzet, melynél a zene oly fontos szerepet játszanék, s a nemzeti életnek oly nevezetes tényezője volna, mint a magyarnál. Van másutt is egykét nemzeti dal, van némi nemzeti szinezet a nép dalain, s itt-ott magasabb zeneszerzőinek müvein, de oly nemzeti zenéje, mint a magyarnak, egy népnek sincs.

E tekintetben sajátságosan áll fajunk nem csak Europa, de Ázsia s a világ minden népei közt. E zene se nem europai, se ázsiai, se keleti, se nyugoti, az tisztán s egyedül csak magyar. Ez néptani tekintetből is érdekes jelenet, de politicai fontossága is van. Mert oly határozott és kifejezett nemzetiségre mutat, hogy ez egyik főbizonysága annak, miszerint e nép létezésének alap- és életelve a nemzetiség.

A mely mértékben ébredt fel ujra köztünk a nemzeti szellem, annál kapósabb lett a magyar zene. Talán azt mondják, hiszen az, mi most annyira kedveltetik, a csárdás, a friss tánczra való magyar, nem is valódi magyar zene. De van-e egy kedvelt csárdás is, melyben ne volnának meg ama mély és bús fordulatok, melyek a magyar nótának valódi jellegét képezik? S aztán nem lehet-e igen helyes fölfogással mondani, hogy a bús magyar mindenkinek keblében lakik, a magyar szivnek minden mozzanata zengi a bús magyart, a hegedü vonója, midön a csárdást rárántja, csak folytatja a dalt, melynek első része szüntelen zeng a kebel hurjain.

S láthatjuk mindennap, miként folyik rendesen a

magyar ember mulatása mai napig is; midőn a sok csárdást eljárták, s Árpád vére magát jól kitombolta, midőn a ragyogó szemek távoznak s az első palaczkok pezsgő hatása csillapul: akkor az ember magába száll, homloka redőkbe huzódik, — ekkor szemközt ül a barna primással s nem kótából, de a sziv hangjegyei szerint veszi át a karmester szerepét. Ilyenkor áradozik aztán a bús magyar kimagyarázhatlan hangjaival, s csalja fel a könyet a szivnek mély fenekéről. S midőn a sziv súlyát tovább nem viselheti, akkor ismét rögtön közbe vág egy friss nóta, s mintegy visszahozza az életbe az ábrándok végtelen honában szágúldozó lelket. — Igy vigad a magyar ember — sirva. —

Azért ne mondja senki, hogy a csárdás nem igazi magyar nóta. Én nem láttam vigadni igaz magyar embert, ha egyszer hozzá látott a vigalomnak, hogy a csárdások után szomorút ne huzatott volna. E csárdás csak előjátékul szolgál s előkésziti a keblet az igazi magyar élvezetre, a sirva vigadásra. Csak hadd huzassák hát a csárdást, hallgassa csak valaki sokáig, meg fogja kivánni a komoly, a bús magyart.

A csárdás zenéje táncza egyiránt, egyik leghatalmasabb propagandája a nemzetiségnek magasabb köreinkben is. Hallgassák, tánczolják minél többet, általa belopódzik kebleikbe a bús magyar érzelem. A frakk, s a nagy kemény inggallér alatt rejlő magyar természetet semmi nem tudja jobban kiidézni, mint a csárdás s ekkor aztán a frakkos, a vatermörderes tánczos valódi codex palimphestus, melynek pergamenén az uj betükön keresztül látszik az eredeti szöveg.

Tapasztalhatta akárki, hogy midőn az ember csárdásban jól kitánczolta magát, egészen nemzeties hangulatba jő, s ilyenkor azután igen viszásan esik idegen nyelven s nem az eljárt táncz nyelvén szólitani meg a tánczosnét. Igy töri a táncz utját a magyar társalgásnak,

s ily módon éretik el a czél, melynek elérésére törvény vagy erőszak hatástalan.

Legyen valakiben csak egy kis magyar vér, a csárdás zenéje s táncza fölébreszti benne. Lehetlen hogy utána s közben az ember magyaros hangulatba ne jöjjön. Akkor kell a vasat verni, mikor tüzes; az ily hangulatot kell fölhasználni, ilyenkor lesznek a nők leghajlandóbbak magyarúl beszélni.

Száz ily mód van becsempészni nyelvünket s nemzetiségünket oda, hol eddig idegen volt, vagy kevéssé otthonos. Csak legyen ki akarjon, s az ügyet szivén hordozza, lesz alkalma elég.

Becsempészni! hát annyira jutottunk, hogy alattomos utakon kell kegyelmet keresni annak, kinek követelő joggal lehetne föllépnie! Mindegy, csak elérve legyen a czél; oly szent, oly fontos az ügy, hogy minden eszközöket kiment. S a társadalmi téren minden erőltetés, minden ostrom hasztalan. A házi s családi élet zártkörének inertiáján megtörik minden erőltetés, sőt visszahatást szül. S a milyen a családi kör, olyan jórészt a társasélet. — Van mind a mellett a társas élet nagyobb és nyilvánosabb terének is visszahatása a családi életre; de ez csak a lehető leggyöngédebb s finomabb módon eszközöltethetik.

S itt a tér ifjaink számára föllépni igaz honfiakul. E tér egészen övék, nem panaszkodhatnak, hogy nincs alkalom nyilvánitani, s tettleg bebizonyitani honfias érzelmeiket; itt igen sokat s kimondhatlan hasznosat tehetnek. Ha nem tesznek, annak jele, hogy nincs bennök akarat. Beszéljenek magyarul egymás közt, próbálgassák magyarul szólitgatni a hölgyeket, s ne hátráljanak, ha egyszerkétszer idegen nyelven kapnak feleletet; mutassák be minden alkalomnál legszebb oldalairól a magyar nemzetiségnek mindenféle alakbani nyilvánulásait: — meglátják, megy a dolog csak akarni kell. Apróságok, haszontalanságok által nagy dolgokat fognak eszközölni.

Mind az efféle dolgok Pesten, öszpontositott s minél kiterjedtebb társaságnak körében volnának legbiztosabb sikerrel s legnagyobb kiterjedésben gyakorlatba vehetők. S azért ohajtanók annyira, hogy Pest legyen ujra s folytonosan aristocratiánk gyülhelye, hogy azon jobb szellem, mely ifjaink közt lábra kapott, s melynek gyarapodását bátran reménylhetjük, minél terjedelmesebben gyakorolhassa hatását.

Nem akarok a hogy és miként részletes taglalatába ereszkedni. Ezer a mód, ezer az alkalom; a foganatositás pillanatok s ezerféle helyzetektől függ. — Csak meglegyen az illetőknél az akarat, a készség tenni mindenütt, hol lehet, valamit, s meg nem vetni bármi cselekélységet is, bár képes volna valaki tenni többet és nagyobbat is.

Egyik legfőbb eszköz minden esetre az irodalom pártolása, s megkedveltetése. Irodalmunkban soha nem volt oly élénk mozgalom, oly dicséretes verseny, mint e pillanatban. Itt mutatkozik leginkább azon föléledt, megifjult szellem, mely mély gyökeret vert rövid idő alatt nemzetünk keblében. Ez mutatja csalhatatlanul, hogy a haladás iránti lelkesedés nem volt ephemer, nem volt szalmatüz. S ne csodálkozzék senki, hogy a sok jó és maradandó becsü munka mellett, annyi gyenge és selejtes sarjadzik fel.

Minden bár mi gyenge munkában egy nem minden képesség nélkül való és ügyekező egyén mutatja be magát, ki — meglehet — rosz iró, legalább még gyenge iró, de kiből tán igen jó más egyéb válhatnék, csak tér és alkalom nyilnék számára. Meglehet, sokakat hiuság és dicsvágy késztet az irói pályán föllépni, de az ily dicsvágy nem kárhoztatható. Kiben tehetség, vagy legalább fogékonyság él valami magasb és szellemiebb munkálkodás iránt, bár mi módon kikeresi az utat magának s kitör mint minden, mi a szívben mélyen gyökerez, — kitör ott hol rést talál.

Különben mi az olvasást illeti, nem kéntelen senki mindent egyiránt megemészteni; de hiszen van miben válogatni olvasmányul; bár ohajtanók, hogy vételben senki ne válogasson, kinek vagyoni állapota engedi. — De hiszen van annyi talpra esett, annyi szép s aránylag feltünően sok remek munka irodalmunkban, hogy bárki kérjen olvasmányt, nem fogunk az ajánlatban felakadni.

VI.

Van élő példa, melynek mintájára lehetne valódi magyarrá átalakítani a magasabb magyar társaságot. Igen, élő örvendetes példa, s nem is valami szűk, ismeretlen kör, mely túlesik az operenczián, hanem egy századok óta fönálló virágzó társaság; s ez oly argumentum, mely megsemmisít minden legkisebb kétséget a felett, vajjon lehet-e képzelni, vagy épen alakítani egy oly társaságot, mely minden műveltségi igényeket tökéletesen kielégitsen, és a mellett tökéletesen magyar legyen; megsemmisíti pedig azon egyszerű tény felmutatásával, hogy egy ily társaság valóban létezik. — Eltaláltátok-e, hogy nem beszélek másról, mint kedves édes testvérünk — Erdélyről.

Erdély, mely oly fontos szerepet játszott hazánk történetében, hivatva van ismét egy nagy szellemi hadjáratra kelni a testvérhon felé, hogy azon nemzeti szellemet, melyet oly hün megóvott keblében, ujra felébreszsze és eláraszsza a magyarországi társaság felett!

Valahányszor e hon nemzetisége veszélyes küzdelemben volt, vagy népe az elcsüggedés karjaiban elszenderült, mindannyiszor e testvérhonban kelt egy vihar, mely mint jótékony légtisztitó zajlott végig tespedés és enyészettől rekkenő légkörén. E viharoknak köszönhetjük jó részben, hogy nemzetiségünk fönmaradt, s a vér, melynek forgása gyakran végképpen megszünni, vagy megakadni látszott, időnkint felfrisült s élénkebb forgásba jött. — Igy volt Erdély kimondhatlanul fontos tényező

nemzetünk történetében és lőn mentőjévé nagyobb testvérének.

Most midőn minden nemzeti munkásságunk a socialis térre szorúlt, Erdély ujra felette fontos szerepet játszhatik nemzetünk életében. Bár kerekedhetnék föl ismét, mint kerekedett föl összellemével a mult századokban, s árasztaná el azon tiszta ős magyar szellemet, melyet oly hiven megörzött keblében. A Királyhágón tul fekszik valódi Mekkája nemzetiségünknek, oda zarándokoljon mindenki, kit boldogit, ha mélyen és igazán érezheti, hogy magyar, s ki lelkesedést akar meríteni a nemzetiség igéinek terjesztésére.

Mi, a szorosb értelemben vett Magyarország lakói, kik némi csüggetegséggel látjuk a sok különféle elkorcsosodást, épen fajunk magva az aristocratiának kebelében; kik gyermeki örömmel halljuk, ha egy-egy nagyobb rangú polgárunk saját nyelvén, az az, a mi nyelvünkön szól; kimondhatlan örömmel látjuk a határon tul nemzetünknek tisztán föntartott jellemét; halljuk nyelvünknek édes hangjait egy tökéletesen müvelt, polgárisodott osztály körében, mely legdiszesebb neveit hordozza történetünknek.

Bár közel hozzánk, még is annyira uj, annyira meglepő e jelenet, hogy a legédesebb érzéssel képes keblünket betölteni. Ki hiven ragaszkodott addig is fajához, még sokkal inkább fogja szeretni azt, ha e fényoldalával megismerkedik. Még kedvezőbb vélemény fog támadni lelkében fajának valódi értéke felől, ha lát egy számra nem nagy, de belbecsére nézve annál többet érő osztályt, mely még több sanyaruság, még több viszontagságok közt, távolabb a polgárisodott világtól, s még is előre haladva az erkölcsök müveltségében, még több s aránylag számosabb idegen elemek közé szorúlva, oly hűn, oly tisztán feltartotta nemzeti bélyegét. Ki e vigasztaló érzést élvezni akarja, menjen Erdélybe, s nem fogja bánni, hogy magyarnak született.

S azért nem is lehet csodálni, hogy a magyarországi ember mindenkor bizonyos pietással és tiszteletteljes vonzalommal viseltetett Erdély iránt; ha nem ismerte is közelebbről, sejtette jól, hogy ott rejlik leghübben megóvott fészke, onnan ered legtisztább forrása nemzetiségének.

A magyar nyelv ujabbkori müvelése nálunk kezdődött, s itt valóban felette nagy volt a szükség e munkára, mert nyelvünk annyira elparlagiasodott, hogy müvelt ember igen szüken érezte magát a nyelv korlátai közt. S miért? Mert nyelvünk jó formán csak a pór nyelvévé vált, az uri osztály francziául, más része latinul beszélt. — Most már nyelvünk annyira bövült, csinosodott, hogy bármi társalgási igényeknek megfelel. Nem is kevéssé büszkélkedünk sok uj, sok kurtitott szavaink s csinosodott szólásmódjainkban.

S én még is azt mondom: e nyelv minden tökéletesedése mellett most sem oly szép akár kötései, akár hangjára nézve, mint azon magyar nyelv, melyet Erdély lelkes leányai beszélnek; mely nélkülöz minden akademiai, minden, a sajtó utján kifejlett pallérozódást, s csupán anyáról leányra szállva tartotta fönn magát jelen korunkig. S ne mondjátok, hogy hiszen szép ajakról bár mi szépen hangzik; az erdélyi magyar beszéd kellemes, szép és gazdag, bármi hideg itészettel taglaljátok. Nyelvnek valódi kellemet nem ad semmi akademikus; nyelvet, mint népdalt csak az azt beszélő nép teremt; a nyelv az ember legbensőbb, legrejtettebb természetének kifolyása, s milyen a nép szelleme, olyan nyelve is. Az erdélyi nyelvet egy nemes faj teremtette, mely századokon át folyvást ezzel fejezte ki érzelmeit, gondolatait, s melynek habár külsőségeit érintette is idegen befolyás, de valódi belső lényegébe soha be nem hatolt.

Erdélybe is becsapkodott a külföldieskedés, a honi megvetés és szégyenlés nyavalyája, de soha nem terjedt el oly általános mételykint, mint a nagyobbik hontestvér-

ben. Távolabb volt annak forrásától, módja korlátoltabb volt, s a csodás közlekedési eszközök ismeretlenek valának. Az erdélyi főnemes, mint kevesbé vagyonos honn tartózkodott, mig a dúsabb magyar aristocrata külföldön keresett itthon nélkülözött élvezetet. És ugyanezen honnmaradtságnak köszönhetni, hogy a társadalmi müveltség Erdélyben általánosabb, mint nálunk. Az alacsonyabb körök erkölcsein is észrevehető bizonyos simaság, illedelmesség iránti hajlam, szóval müveltség, mely meglehetősen ellenkezik a magyarországi kissé nyersebb modorral.

Meglehet az ottani lakosságnak természetében rejlik bizonyos szelidség, de más okát is nagy valószínüséggel lehet felhozni.

Mi szülte nálunk nagy részben ama betyáros szellemet, mely még nem rég ezelőtt jó formán el volt társaságunk némely rétegeiben terjedve? Reactió! Ellentálló visszahatás a magasabb körök idegen s nemzetiségét megtagadott szelleme ellen.

Elkeseredvén a nép a müveltebb körök apostasiája ellen, utját akarta állani a nemzetiség hanyatlásának, — s miután a társas müveltséget a nemzet megtagadással karöltve lépni látta ellenébe, az ellen is megállt az elkeseredés nyerseségével.

Ez igy szokott mindenkor történni, együtt sujtatik a jó is, ha a rosszal szövetségbe lép. Igy öntik ki gyerekestől a fürdőt.

Ellenben a testvérhonban soha nem látta a nép nagyjait elpártolni a nemzetiségtől, s azért a fönebb magyarázott visszahatásra tárgy és alkalom nem adatott. A helyett a nép a nagyokat szivesen elfogadta vezetőiül; nem tekintette mint elpártolt, idegen, ellenséges elemet, hanem önkényt elfogadta a fölényt, melyet helyzeténél fogva felette gyakorolt.

A magasabb körök a népnek természetes oktatói az erkölcsökben, s a nép szivesen elfogadja az oktatást, nem

zugolódik az ez által támadt fensőbbség gyakorlata ellen, csak részvétet, jó indulatot sejtsen maga iránt tanitóiban. Az erdélyi magasabb körök ezt soha meg nem vonták az őket környezőktől, s azért befolyásuk az erkölcsök pallérozására megtette hatását, s nyilván látható a nép legalsóbb rétegein is.

E tényt senki, ki Erdélyben megfordult, el nem tagadhatja. S e tény nagy vigasztalásul, egyszersmind győző okúl szolgál arra, mit sokan tán kétségbe hajlandók vonni: miszerint a magyarság a belső s külső pallérozottságnak nem hogy ellensége volna, de épen ellenkezőleg arra kitünőleg alkalmas. Épen Erdély, mely magára szoritkozva, s csak távol érintkezésben a külfölddel, ipar és gazdagodásbani elmaradottsága daczára a társasági müveltségnek oly magas fokára emelkedett, mutatja, hogy önmagából a magyar népből fejlődhetik ki az erkölcsök szelidsége, pedig tisztán s az eredeti zománcz föntartásával, csak ellenséges befolyás ne gátolja kifejlését.

Ez oly tény, mely meggyőzheti azokat, kik csupán kézzelfogható jelenetek által engedik magokat meggyőzni, s minden okoskodást, bármi természetes legyen is, a priori elvetnek. Mert bár ez uton elmélkedjék valaki, lehetlen át nem látnia, hogy a magyar természetében korántsem rejlik a durvaság, ha csak durvaságnak nem bélyegezzük nem tudását némely conventionel szabályoknak, melyeket meg lehet sérteni gyakran még tulzott illedelmes viselet által is.

Nézze bárki a magyar parasztot s hasonlítsa össze bármely — mondom bármely — nemzet hasonló sorsu köznépével, s kénytelen lesz megengedni, hogy egyiknél sem lehet találni annyi hajlamot az illedelem, a becsülettudás iránt, mint a mi pór népünknél.

De hogy visszatérjek szorosbban vett tárgyamhoz, ujra ajánlom mint élő és követésre méltó példát az erdélyi aristocratiát saját magasabb köreinknek. Oly kellemes, oly kedélyes családi életet él az, hogy a sorsot — erdé-

lyi ember lenni — minden sors-csapások mellett is irigylendő rendeltetésnek lehet mondani. A társadalmi hangulat tökéletesen comme il faut, s mégis annyira tiszta magyar, milyent nálunk jóformán csak némely tisztes, bár szegényebb sorsu hajlékban lehet feltalálni.

Rendes társalgási nyelvül nem hallható más, mint az édes nemzeti hangok, bájosan ejtve bájos ajkakról. Meglehet más nyelven is beszélnek, ha egyegy magyarországi közéjük vegyül, de hiszen magyar illedelmi szabály, hogy ha egy van száz ember közt, ki idegen nyelven otthonosb, kedveért mind a száz amaz idegen nyelven beszél.

Minden mozdulat, minden taglejtés tanusitja a magyar természetet, s a tisztes pórnép nem lehetne magyarabb, mint e finom társaság. Midőn aztán az ember ilyet lát, mentse bármily okoskodásokkal, lehetlen fájdalom nélkül gondolni idegenszerű s minden nemzeti typust nélkülöző saját magasabb köreinkre; lehetlen nem irigyelni sorsát Erdély fiának, ki magyar keblet tud dobogni honában mindenütt, hol magyar névnek hallja hangzatát. Mondom, Erdély hivatva van nagy és jótevő befolyást gyakorolni társaságunk állapotára.

Ti Erdély leányai, kik előtt a testvérhon leventéi önkénytelenül térdet hajtanak, ne feledjétek hivatástokat. Tiétek most a szerep, melyet harczos apáitok a honban viseltek. Akkor ők fegyveres kézzel, most ti a lélekteljes szépség hatalmával legyetek hóditóink — Bethlen Gáborok. S ne feledjétek diadalaitok közt, hogy egy szent ügynek, a nemzetiségnek vagytok apostolai. Ne feledjétek, ha bármi idegen elem közé vegyültök, hogy éketeknek legszebb gyöngye azon magyar tiszta lelkület, melynek kegyelettel hódol minden, kinek ereiben még egy csepje buzog Árpád vérének.

VII.

Kevélység, és nemzeti szellem hiánya, — e kettőben öszpontosul e nemzetnek panasza magasabb rendei ellen. Ugy vélem azon módban, melyel e két tárgyat felfogtam, nem fog senki, ki méltányosan és elfogulatlanul itél, méltányhiányt és elfogultságot szememre vetni. Ha előadásom hangja néhol tán kissé éles, legyen tanúsága annak, mennyire fájnak e sérelmek a nagy közönségnek. Ha ennek hangulatát akarnám híven kifejezni, előadásom sokkal keserübb leendett.

De előttem más czél lebeg: kiengesztelődés, nem harag. Ki őszintén óhajtja a sikert, tegyen engedményeket a modor tekintetében. De higgadtan, érett megfontolással szükséges őszintén s meztelenül előadni a tény állását. Hosszas perpatvar után békesség csak ugy jöhet létre, ha a panaszoknak mind két rész bátran szemébe néz.

A nyilt férfias szó nem sérthet senkit, ki férfiasan, kellő őszinteséggel, s kicsinyes szenvedélyek nélkül szokta a dolgokat felfogni s megitélni. De ha kit boszantanak a közönségnek ama panaszai, hiszen épen ezekben találhat leginkább hiuságának kielégitést.

Ha sok és gyakori a panasz magasabb köreink ellen, ez csak azt mutatja, mily sokat bibelödik velök a közönség, s bennök mi nagy fontosságot helyez, nem pedig azt, hogy azoknak ellensége. Épen ez mutatja mi nagyra nézik nálunk a nagyobbakat, s milly nagy fontosságot helyeznek abban, hogy öket a nemzeti ügy részére megtartsák vagy

megnyerjék. Féltékenység és nem gyülölet e panaszoknak indoka.

A magyar nép távol van attól, hogy gyülölje nagyjait. E népnek az irigység nem természeti vonása, s álokoskodások nem vitték még annyira, hogy tekintélyt törni ne tudjon, vagy épen communisticus vágyakkal s némi vandali indulattal törjön a gazdagabb, az előkelő ellen. Sőt inkább a nép tömege még maga is kiválólag aristocraticus.

Azért szivesen ragaszkodnék nagyjaihoz, szivesen vezettetné magát általok, csak vissza ne taszíttatnék, s hideg részvétlenség ne viszonozná ragaszkodó készségét. Azt fájlalja a nemzet minden osztálya, hogy a haza nagy részben nélkülözni kénytelen azon támaszt, mely ránézve legerősebb lehetne. A nemzet sokkal nyugodtabb lenne sorsa és jövendőjére nézve, ha mindenben élére állani látná legtekintélyesebb osztályát.

Ily érzelmekből folynak a közönség panaszai az aristocratia ellen, nem nyerseségből, vagy épen ellenséges indulatból. A nép, bár alig ismer őseire kiváltságos fiaiban a hazának, nem birja elfelejteni, hogy ezek utódaik s örököseik azon nagy, részint dicső neveknek, melyek körül csoportosulnak e nemzet történetei.

Ha akkor ők voltak a hon oszlopai, most miért nem ők szintén a jobbak, az erősek, a lelkesek? E felett töprenkedik a nép szünetlenül. Jól tudja, mélyen érzi a nagy fogyatkozást, azért oly békételen.

Mindennek szemlélete kielégitheti hiuságát annak, ki tán érzéketlen a köztisztelet, a becsültetés iránt, de igen is érzékeny az iránt, hogy mindenki jól tudja és átlássa állásának fontosságát. E tekintetben mindenki nyugodt lehet, mert csak igen is nagy fontosságot tulajdonit a nép a nagyok magatartásának.

Ama féltékenységnek élő példája azon aggodalom és fájdalmas érzés, melyet tanusít a közönség minden alkalommal, midőn valamely nagy család, vagy ős nemzet-

ség kifogytát vagy pusztulásnak indultát kell látnia. Mintha egy-egy oszlopa dőlne ki a hazának, oly fájdalmas érzést szül minden ily jelenet. S indokolja bár kevéssé az ily nemzetség multja, vagy jelen magatartása e részvétet, a benyomás mégis fájdalmas marad. Mert a nép mindig csak azt hiszi, hogy a vér nem válik vízzé, s végre is méltán magyar vértől vár legtöbbet.

S azért valóban nem csak önfentartási, de hazafiui kötelesség a jó és eszélyes gazdálkodás, mezőn, házban, erszényben. Azon magyar, ki esztelen pazarlása által magát, nemzetségét tönkre teszi, meglopja a haza közvagyonát, s maga nyit tárt kaput sok meggazdagodni vágyó külföldinek, ki jószágát megveszi, s lesz minden, lesz iparos, lesz jó polgár, csak magyar nem.

Legyen kicsiny, legyen nagy és tekintélyes, a magyar nemzetségeket föntartani kötelessége minden magyar embernek. — Tegyen valamit kiki e tekintetben saját körében, s büszkélkedhetik azon gondolatban, hogy jó hazafi.

Nálunk az embereknek legnagyobb része igen különösen van a vagyon-kezeléssel. Általánosan épen nem uralkodik azon hollandiai szabály, mely szerint a ki jövedelmének felénél többet elkölt, tékozló. Nálunk csak kevés ember jár a közép úton, hanem vagy zsugori, vagy pazarló.

Az előbbieknek száma sokkal kisebb ugyan az utóbbiakénál, hanem oly példányokat birna felmutatni, hogy Moliére „Fösvénye“ mellettük tékozlónak látszhatnék. S nem is ártana talán ez alakokat hasonló módon színre állítani, ha ebből a pazarlók osztálya nem vonhatna le oly következtetéseket, melyek által még inkább felbátoritva érezné magát könnyű, bár végre siralmas üzletének folytatására.

A mi egynehány feltünő fösvényeink valódi hősei a cynismusnak, s oly hihetlenül túlteszik magokat minden megszóláson, guny és üldöztetésen, mintha martyr-ko-

szorú várna számukra, s valami szent ügynek felesküdt apostolai volnának. De igen csalatkoznak, ha jó példával vélnek járni a könnyelmü tékozlók előtt. Példájuk nem csábítólag, de ijesztőleg hat.

„Ha ilyennek kell lenni, hogy az embert jó gazdául dicsérjék, inkább nevezzenek könnyelműnek, tékozlónak.“ Ily gondolkozást ébreszt az esztelen zsugori példája, s élte eredménye nem más, mint hogy fáradságának gyümölcse más könnyelműnek válik végre is békétlenül várt zsákmányává.

De ezeknél százszorta inkább kárhoztatható az esztelen pazarló, ki magát, vagy épen családját is tönkre teszi, s ez által csorbát üt nemzetén is egyszersmind. S az a szomorú, hogy nálunk a tékozlást nem kiséri megvetés, sőt még érdekessé s népszerüvé teszi azt, kit egyedül hiusága visz minden más kötelességek feledésére.

Ez gyakran annyira megy, hogy majdnem követeli a tömeg minden kissé vagyonosb embertől, miszerint elébb ruinirozza magát, játszék szerepet, mint mondani szokták, ráér később magát rendbe szedni, már azután mi módon, ő lássa. Az annyira szájban forgatott genialis czímre ne tartson senki számot, ki nem pazarol.

S mi sok ember van, kit hiusága ösztönöz e követelések kielégitésére. Ez áldicsvágy pedig nem egyéb, mint gyáva hiuság, a tömeg részéről pedig nem szabadelmüség, nem jó czimboraság, hanem csupán hitvány parazitaság. Miként éljen meg az, ki maga mindenét elkorhelykedte, ha más pazarlónál nem lelhet alkalmat megszokott életmódja gyakorlatára, vagy legalább hébekorba kielégítésére ferde vágyainak.

Igen kevés embert visz igazi élvezetvágy, vagy valódi gondatlanság a pazarlásra. Hiuság e vételnek szülő oka. Magára hagyatva az ember kevéssel beéri, s épen nem függ a fényüzéstől boldogsága. Ámde a verseny! tultenni másokon! megmutatni ennek, meg ennek, hogy nálánál különb ember: ezen éretlen, sok tekintetben vétkes vágyak szülő okai a tékozlásnak.

Korunkban alig képzelhető háladatlanabb munka, mint volna az: a fényüzés ellen küzdtérre lépni. Kényelem és fényüzés annyira összekevert dolgok s oly relativ fogalmak, hogy itt positiv törvényeket szabni, vagy helyes korlátokat felállitani akarni, hiu törekvés lenne. Fényüzés volt is, lesz is mindig.

Ha már meg van a nagy vagyon, csak föl kell használni valami módon. S az ember sokkal gyarlóbb, sokkal roszabb, minthogy ne elégitse ki inkább mindennemü, akár valódi őszinte, akár képzelődési vágyait, mint sem szükölködö embertársain segítsen feleslegével. Hiszen ha ilyet tenne a szokott mód helyett, az embert még misericordianus fraternek, vagy communistának neveznék, lázítónak, ki követelőket teremt.

A fényüzés vágya még azt is kitalálta, hogy azt nem kárhozatosnak, de sőt a szegénységre nézve felette hasznosnak kell tartani, mert ez által kereset nyilik a szegények számára!

De hagyjuk további érintés nélkül e kérdéseket, melyeken századok fognak még rágodni, s melyeknél jelenleg ha nem fontosabbak, de sürgetősebbek vannak szőnyegen — hazánk viszonyai közt különösen.

Ha már a fényüzés nem gátolható, s még kevesbbé kiirtható — mert látjuk, ha bár ügyekezünk is bedugni egy-egy forrását, s alkotunk mérsékleti sat. egyesületeket, azért más helyen rést üt ki magának — legalább szabad legyen óhajtanunk, s talán fog akadni egy-két ember, ki osztandja ohajtásunkat, hogy annak iránya legalább nemesebb és nemzeti legyen.

A fényüzésnek miben áll lényege? Abban, hogy mindenki ügyekszik sokat és minél nagyobb zajjal költeni. A ki többet költ, annak nagyobb számu irigylője, bámulója, önkénytes udvarlója van. Födolog az, ki költ többet, és pedig minden ember tudtára, másnál. Már hogy mire költi — csak tudják hogy költ, — ez többnyire

közönyös dolog. A pénzköltés után járó tekintély nem annyira a mikénttől, mint a mennyitől függ. S ezen bizonyos tekintély gyakorlata teszi a fényüzést legvonzóbbá, nem a személyes valódi élvezet, melyet az ember magának általa szerez.

Hisz ezen tekintélyben még az is részesül némileg, ki tettleg nem költ, de kiről felteszik, hogy költhetne, szóval ki gazdag ember.

Ha már most valaki a sok czifra butor, s még költségesebb maitressek helyett abban helyezné fényüzését, hogy egy-egy nemzeti intézet homlokára vésetné arany betükkel nevét, épen ugy meg volna a költés utáni tekintély, sőt sokkal nagyobb.

De korunkban mindenütt, s igy nálunk is a fényüzés egészen más irányt követ, s az általános democraticus szellem, mely mindinkább terjeszkedik a világban, e téren érte utól legelőbb az aristocratiát. A fényüzésben tökéletes egyenlőség uralkodik, nincs ranghoz kötve. Most már nem formálnak külön rangosztályt azon emberek, kiknek feleségeik bársony fejkötőt viselnek, mint hajdan Angliában.

A fényüzés mai világban nem egyéb mint személyes hivalkodás, a maecenások fajtája kihalt. Kifogytak Róma fejedelmi polgárai, kik tizezer asztalon adtak egy egész népnek vacsorákat, s tartottak számukra szabad mulató helyeket, könyvtárakat; kik tudósok s költők kényeztetésében helyheztették legfőbb büszkeségüket. Kimultak a feudalis bárók, kik abban versenyeztek, ki állít legtöbb s legjobban fegyverzett vitézeket a haza szolgálatára. Kihalt a Medicis család, ki XIV. Lajos udvara is, melynek egyik fömulatsága volt mint kigyót ápolni keblében a philosoph-fajt, mely unokáinak elökészité a vérpadot. A mai fényüzés még egy Sardanapált vagy Cleopatrát sem számithat hősei közé.

Azok ha esztelenek voltak is, de nagyszerüségük nem volt bizonyos hösies szinezet nélkül, mely uralkodott

szenvedélye tárgya, pompa, kincs felett, s azt nem csak élvezni, de önkezével megsemmisíteni is tudá. A mai fényüzés kisszerü hitványságokban él; rongy, üveg, csillogó, de értéktelen s nyomot nem hágy. A fényüzés ma csak divat, s így rabság, hiuság, minden nagyszerüség nélkül.

Mondom a fényüzésben egyenlőség uralkodik. Legyen nagy ur, söt fejedelem, legyen piszkos uzsorás, miben üz fényt? Fényes lak, czifra öltöny — nöknél legalább — csillogó fogatok, sok tarka cseléd, czifra ünnepélyek, — ezek azon tárgyak, melyek után mindenki egyaránt áhitozik, melyekben mindenki versenyez, melyekért az emberek eladják elveiket, becsületüket. Most egyébben nem szokás fényüzést gyakorolni.

Meglehet e tárgyakban az aristocratia jobb választást tud tenni izlés tekintetében, de e különbség mindössze is csekély. Végre is a kézmüvestől függ a különféle divatczikkek minősége, s a jó izlés mindinkább elterjedvén, végre alig vehet valaki izléstelen portékát. De nagy döreség is volna azt hinni, hogy csak aristocratának lehet jó izlése; ez képtelenség a priori véve is, de minden lépten nyomon találhatjuk is az ellenkezőt.

Mai világban oly számos az alkalom költeni, élvezni, feltünővé lenni, hogy az élvezet módja valódi tudomány. S ezt tanulmányozzák az emberek sokkal inkább, mint más komolyabb és hasznosabb tárgyakat. Sok ember egész életén át szüntelen csak azon töri fejét, miként élvezzen legtöbbet, s ez örökös fejtörés nyugtalanság, vágy, őszintén megvallva talán több kellemetlenséget okoz neki, mint mennyit valódi élvezete ér. De ezen élvezetvágy nem annyira valódi és önkéntes, mint inkább hiuság szüleménye. Mert mai világban azt tartják legokosabb embernek, kiről azt hiszik, hogy legtöbbet élvez. S az ilyen ember maga is többnyire lángésznek, genialis embernek tartja magát; bolondnak tartja s szánakozva veti meg, azonfelül pedig nálánál sokkal osto-

bább embereknek nézi mindazokat, kiket kevesebbet lát élvezni. S e szerint bolond- és nevetséges ember mind, kit kötelességérzet, s más nemesebb indokok más uton vezérelnek cselekedeteik-s életmódjokban. Hiszen mindezek csak azért tesznek igy, mert nincs elég eszük, hogy tudnák, mi az élvezet.

Pedig ha betekinthetnénk az ily élvezethősök benső életébe, s láthatnók azon mély ürt, gyógyíthatlan hidegséget és unalmat, mely mint Prometheus keselyüje gyötri keblöket, talán épen ők volnának a szánandók, s nem ama szegény asceták s pedant phantaták, kiket annyira lenéznek.

E sivár, ez önző élvhajhászat korunknak tán legnagyobb mételye. Az a sok pseudo-Monte-Christo, kinek magáról s kiről másoknak oly nagy véleménye van, nem ismer semmi szentet; erény, kötelesség, morál, mindezek előtte üres hangok, vagy se nem jobbak, se nem rosszabbak mint a bün; előtte minden egyenlő, minden közönyös, mindent csak azon szempontból néz, miből lehetne legtöbb élvezetet huzni. Ha az erény kinálkozik némi kecsekkel, erényes akar lenni; ha a bün nyújt élvezetet, kötél és golyó kikerülhetése mellett vétkezik, mindkettőt egyenlő hideg vérrel és számítással. Jórul roszra, szépről rútra egyiránt repdes, neki csak az jó, mi élvezetet nyújt, mi hiuságának hizeleg. S e Monte-Christo-faj alkotja mindinkább a valódi társadalmi aristocratiát. Ez legbámultabb, legirigyeltebb része — ideálja a társaságnak.

Hogy ez igy nem jól van, nem szükség sokat magyarázni. De ki küzdjön ez oly általánossá vált, s hatalmasra nött irány ellen! Miként lépjen föl valaki, hogy e sivár üzletek korszakában antik nagyságot, nagy lélekneknek, hazafiui önfeláldozásnak nagyszerü példáit követelje a nagy tömegtől.

S azért nem kivánom Athenaet, Spártát, Rómát felidézni; nem kivánom oly magasztos fényben állítani elő

a kötelességet, hogy az eltörpült nemzedék szemeit se merje rá fölemelni, vagy bolondnak tartsa azt, ki tőle, — ő tőle ilyest követel, s oly kevéssé ismeri, hogy felteheti róla, miszerint a haza oltárára viendi valaki vagyonát, melyből szép butort, drága csemegéket szerezhet saját kényelmére: lesznek mindenkor egyesek, kiket keblök istene s a letünt idők egy-egy ragyogó példája nagyra, nemesre fog vezérelni, a többség azonban szokás és divat után indul.

De egyre még is figyelmeztetni akarom az aristocratákat, s mind azokat, kik aristocrata hajlamokkal birnak. Élvezethös, Monte-Christo a gazdag uzsorásbul épen úgy válhatik, mint a legfinomabb és elökelöbb emberből, csak pénze legyen. Nemcsak sokkal szebb, sokkal magasztosabb, de egyszersmind sokkal aristocraticusabb volna, hazafiui áldozatokra, alapítványokra fordítani a felesleget, melyet hiu élvezetekre fecsérel el legtöbb ember a nélkül, hogy általa valóban növelné boldogságát.

Hiszen czifra salonja, dús asztala, drága maitresse épen úgy lehet a legpiszkosabb lelkü üzérnek is; de inkább illik aristocrata érzelmekhez az áldozat, mely fényesen kiemeli a neveket, melyek igy a mindenféle faju kéjenczek sorában elvegyülnek. Ha valahol, itt emelheti érvényre az aristocratia ama követelt finomabb természetet, szellemiebb organisatiót, melyel akarja kimagyarázni s indokolni büszkeségét, s a tömeg megvetését. Az emberek nem igen akarják már elismerni e fölényt, itt alkalom nyilik bebizonyitani, hogy még is van abban valami. Hic Rhodus hic salta. Bizonyitsák be itt, hogy csakugyan jobbak másoknál.

Semmi nem is állitja oly fényes rámába az aristocraticus neveket, mint az effele hazafiu áldozatok. A tömegre szüksége van az aristocratiának, ha nem más, legalább a végett, hogy legyen kinek imponálni, ki által bámultatni s ki felett gyakorolni felsöbbséget. Ám a tömeg nem is igen tudja meg, hol és miféle titkos élvekre

pazarolják a nagyok értéküket. — De azt igen is meg tudja, ha a fényes nevek után szép összegeket lát föl-jegyezve közczélokra. S ekkor azután látja, hogy ott vagyon és hatalom van, s a mellett nemes érzelem is. S akkor azután a tömeg szokott naiv odaengedésével meg-bámulja s tisztelni tanulja ama neveket. S nem hogy zu-golódnék az aristocratia ellen, de még dicsekszik nagy-jaival. Ez áron azután eltüri a felsőbb körök büszkesé-gét is, s még azt sem bánja, ha idegen nyelven hallja öket társalogni.

VIII.

Sorban vévén társaságunk különféle alkatrészeit, lehetlen az ugynevezett „fertálymágnások“ osztályánál meg nem állapodnunk. Nem szükség e szót „fertálymágnás definiálni, tudja jobban mindenki, mit kell alatta érteni, mintha hosszas fejtegetésbe ereszkedném fölötte.

A fertálymágnások a mágnások és táblabirák közt állván, helyzetüknél fogva azt lehetne gondolni, hogy a két osztály közt közvetitő osztályt, kapcsot képeznek. De itt kivétel van a rendes szabályból. A fertálymágnás nem hogy közelebb hozná egymáshoz a két osztályt, sőt ellenkezőleg még mélyebbé teszi a sánczot közöttök. Mert ő rendesen még tulzottabb mértékben mutatja föl mind azt, mi ellen a mágnási rendnél kifogást tesznek az alantabb álló körök. Ha csak ily módon s ily áron lehet a felsőbb osztályokhoz közeliteni, inkább meg se kisérti a közönség s a fertálymágnásoktól, kik azt mintegy próbálni látszanak, jobban idegenkedik, mint az igazi mágnásoktól.

A fertálymágnásnak két különböző nemét lehet fölvenni. Van olyan kit tisztán hiuságból, van ismét más, kit föképen a vágy finomabb társalgás, magasabb körök életének ismerete után tesz azzá. Az utóbbiak kevésbbé esnek megrovás alá, mert sok tekintetben igénybe veszik a méltányos itéletet.

Őszintén megvallva, hazánkban sokkal alacsonyabb fokon áll még az általános, különösen a társasági müveltség, mintsem azt mindenki, kinek arra igényei vannak, mindenütt föltalálhatná. Tagadhatlan pedig, hogy van sok

ember, ki ösztönszerüleg huzódik mindentől, mi a jó társaság kellékeinek eleget nem tesz. Nevezzük kényességnek, maznaságnak, de van sok ember, ki izlése s neveltetése, vagy nézeteinek s vágyainak különös iránya, de gyakran történetes helyzete s megszokás következtében úgy fázik minden durvaság, nyerseség, vagy csak darabosságtól is, mint fázik legkisebb hideg szellő érintésétől oly ember, ki a tropicusok alatt növekedik föl. Ilyen ember lehet, de van is nem egy.

Az illyen aztán természetesen oda huzódik a társas életben, hol annak külső máza legalább, igényeinek kielégitést igér.

Az bizonyos, hogy nálunk a mágnási körökben honol leginkább a polgárisodás, a finomabb társalgás. Épen nem meglepő tehát, hogy ama különös természetek oda huzódnak. S az ilyeneket azután nem lehet feltétlenül kárhoztatni. Náluk az ösztön müködik ellenállhatlanul s ha tán az ész a megfontolás szava észrevételi is velök helyzetök visszásságát, az ösztön hatalmasabb s az ész ennek szolgájává válik; sophismáival tán el engedi altatni magát, vagy csak későn tesz érvényre szert, midőn már az ember annyira sodortatott a körülmények hatalma által, hogy a visszavonulás alkalmatlanná s nehézzé vált.

Van sok olyan is, ki annyit hallja ismételni, miszerint a mágnások azért büszkék és zárkozók, mivel a müveltségnek magasabb fokán állanak a többieknél, — mig azt valóban elhiszi. — Emlitettük már fönebb, mennyire áll ezen kifogásul gyakran felhozott állitás, s mire büszkék valódilag főbb rendeink; de van sok ember, ki annak hitelt ád. Hiszen gondolja — ha csak ezen mulik, — azon segithetünk. S érezvén hogy izlése, müveltsége, világismerete tökéletesen hasonlit a többiekhez, nem látja át, miért ne vehetne részt a magasabb körök társaságában s életmódjában; miért ne tekinthetné magát ugy, mint velök tökéletesen homogént.

Az ilyen embernek izlése is egészen valami maga-

sabb s szellemiebb élethez lévén idomitva, odahuzódik, hol azt leginkább látja elérhető- vagy megközelíthetőnek. Nem akarván egészen nélkülözni a társas élet szokásait és kellemeit, de másutt, talán körülményeinek sajátsága következtében, nem látván kielégitésre alkalmat, a mágnási körökhöz fordul. S ez irányt nem lehet feltétlenül kárhoztatni, mert szépizlési hajlamra mutat s fogékonyságra a kiegészitett müveltség iránt. S az ilyen ember — meglehet történetesen — talán nem találkozott ama kellemetlenségekkel, melyeknek ki vannak téve legtöbben, kik nálunk a felsőbb körökkel érintkezni akarnak, vagy kénytelenittetnek. Meglehet, kezdetben oly kivételes egyénekre akadt, kik nem éreztették vele a rendszerinti visszataszitó hatást.

Meglehet — természeténél fogva oly kellemes megnyerő benyomást gyakorol mindenkire minden legkisebb önlealacsonyitás nélkül, hogy lehetlen máskép, mint általános tisztelet és előzékenységgel fogadtatnia bárki által is. Az ilyen ember talán megsem foghatja azután, miképen lehet annyi mágnásgyülölő. De még ezek is elébbutóbb ki fognak ábrándulni s nem fogják személyes kiváltságul elfogadni azt, mi másoktól minden ok nélkül s rendszeresen megtagadtatik. Mások példáin fogják látni, hogy az, mi nekik megadatik, csak különös kegy és elnézés s kitünő tulajdonaik nem másul vétetnek, mint alig elfogadható pótlékaul egyébb aristocraticus kellékeknek. Ennek észrevétele el fogja öket kedvetleniteni s a közgazságtalanság szemléletének benyomását nem fogja ellensulyozni az egyéni kedvezmények élvezete.

Van ismét sok ember, ki mindent ismerni, mindent közelről kitanulni, sokat tapasztalni, világot próbálni akarván, a mágnási körökbe is bekeveredik. Hogy ezt is jól és gyakorlatilag kiismerhesse, hozzájok idomitja magaviseletét. Inkább megtagadja magát, egy időre legalább, csak hogy alkalma lehessen mindent megpróbálni. Merész föllépéssel, kitartó és ruganyos természettel, különösen

sok pénzzel fenntarthatja magát egyideig: de ha eszélyes, befogja huzni minél előbb vitorláit, mielőtt bárkája rongálást szenved; s ő lássa tapasztalatai felérnek-e áldozataival. Az illyenből nem lesz valódi és telivér fertály mágnás s talán vállalkozó szelleme nem érdemel kárhoztatást!

Mindezeket nem illeti, vagy nem méltányosan éri azon általános vád és ellenszenv, melyet a közönség nézetei a fertálymágnási czímhez csatolnak. És — tisztelet, becsület, de igazság is, — e tekintetben gyakran igen méltánytalanul. Gyakran megesik, hogy ha a tömeg lát valakit, kinek természete, izlése, hajlamai az övéivel meg nem egyeznek, kész az anathemával, s rá mondja: fertálymágnás. Lehet valaki igen művelt ember, lehetnek hajlamai, milyenekkel a mágnások is birnak, s követheti azokat anélkül, hogy távolról is szándékában volna őket utánozni, vagy nekiek udvarolni. Arról ő nem tehet, ha a tömeg összezavarja a fogalmakat, de azzal sem tartozik, hogy másoknak csak azért, mivel többen vannak más véleményen, feláldozza egyéni szabadságát s mágánál erkölcsileg és műveltségileg alantabb állók által engedje véleményeit és cselekedeteit szabályoztatni.

E tekintetben is ragaszkodjék mindenki egyéni szabadságához, legyen önálló, s férfias magatartása előbbutóbb hatást fog a tömegre gyakorolni.

A föntebb előszámlált fajok a fertálymágnások osztályából csak ritka példányokban mutatkoznak. Általában egészen más huron pendülnek. Ezeknél az alap tisztán hiuság és ambitio azon értelemben, melyre nyelvünknek még nincs kielégitő kifejezése. A valódi fertálymágnás nem nézi mi jó, mi helyes, mi dicséretes, ő csak azt nézi mit csinálnak a mágnások.

Előtte az, ki az ugy nevezett haute-voléehez nem tartozik, alig ember, s csak arra való, hogy a kevés választott részért éljen, fáradozzék, azt megbámulja s nevetséges tulajdonaival olykor ha róla beszélni leereszkednek,

mulattassa. Mind abban, miben a mágnások igen méltányos megrovást érdemelnek, a fertálymágnás még sokkal tulzóbb, ő egész a szenvedélyig viszi a felsőbb körök tiszteletét s az alsóknak megvetését.

Pedig nincs visszásabb helyzet a társaságban, mint a fertálymágnásoké. Felfelé mint lefelé egyaránt a lehető leghamisabb s mondhatni kétértelműebb állásban vannak. Dicsekedjék bár mennyire valaki, mily bizalmas lábon áll ezek s ezekkel, mi pompásan mulat, mennyire keresett kapós ember: jól tudja mindenki, hogy nem kerestetik, hanem csak türetik. S ez azután valóban nem irigylendő állapot senkire nézve, kinek az emberi és férfiui méltóságról csak némileg is helyes fogalmai vannak. Tudja jól mindenki milyen szellem uralkodik legmagasb köreinkben s igy hiában ügyekszik a fertálymágnás valódi helyzetét elparádirozni. Az ő állapota folytonos küzdés; neki folyvást fel kell használnia minden legkisebb alkalmat, elfoglalni minden legkisebb rést, nem venni tudomást számtalan kisebb nagyobb csipések, mellőzés, hidegségről; üstökön kell ragadnia minden legkisebb alkalmat állásának szilárditására.

A külsőségekbeni látszólagos egyenlőség daczára a fertálymágnásnak folytonosan bizonyos tekintetben udvarolni kell társainak. S ez udvarlásnak száz neme van. Van sok ember, ki épen valami különös függetlenséget, cynicus magaviseletet s tán épen bramarbasi modort színlel, s épen ez által akar alkalmazkodásának annál nagyobb nyomatékot adni. Ezek közt vannak gyakran a legügyesebb és cselszövényesebb udvarlók. Az udvarlás nemeihez tartozik tulhajtani s fenhangon helyeselni a legnagyobb képtelenségeket a haute volée Codexében. A fertálymágnásnak csak e tekintetben szabad, hogy véleménye legyen. Neki kötelessége folytonosan gunyolni, üldözni azt a müveletlen betyáros tömeget, azt a nevetséges lateiner, chineser, táblabiró osztályt, azokat a sok unalmas és phantasta patriotákat, kik csak kiabálni tudnak, pedig csak

bolond impracticus emberek Neki kötelessége kigunyolni mindent, élczeket faragni minden felett a bevett modor szerint s ez által folytonosan mulattatni s jó humorban tartani maga iránt magas pártfogóit s leereszkedő pajtásait. Ingyen nem adnak oly drága portékát, mint a magasabb körök kegye és türelme. Mihelyt a fertálymágnás unalmassá válik, vége van s visszamehet saját fészkébe. Neki szükséges, hogy „guter kerl“, érdekes, mulatságos ember legyen, különben mi hasznát lehetne venni?

Ily áron kell megvásárolni az irigylendő szerencsét kissé közelebbről nézhetni a magasabb körök életét, mert a fertálymágnásnak ritkán engedtetik beljebb hatolni azok viszonyaiba. Használható mint statista, ha néha nagyobb s számosabb körökre van szükség, de kitünöbb szerepek az ahhoz inkább képesitettek részére tartatnak fenn.

De hiszen a fertálymágnás felfelé nem is oly követelő. Neki elég boldogság, ha holmi obscurus emberkék előtt egész közönyös hangon ez s ez gróf s báró barátjáról, ez s ez estélyről, melyen oly pompásan mulatott, ez s ez intim esmeretségről, melynek körében oly szivélyesen, oly kedélyesen érezé magát, dicsekedhetik. Neki elég boldogság, ha egy utczán végig mehet bizalmas, de hangos beszélgetés mellett valamely magas rangu barátja oldalán, vagy köszönhet ez s ez tejföles hölgynek egész világ szemeláttára.

Ilyen a fertálymágnás állása a felsőbbek irányában. Hát még lefelé milyen? Neki folytonosan feledtetnie kell valódi állását, családi, rokoni egybeköttetéseit. Mindezekről nem hogy szólani lehetne, de söt azon kell lenni, hogy a tejföles pajtások ne is gondoljanak ezen odiosus dolgokra s ha épen gondolkodnak is, ugy nézzék öt, mint egy sajnálatra méltó, jobbra született s amaz aljas körökbe csak mintegy eltévedt lényt, kinek nemesbre törő lelke részvétet és pártolást igényelhet.

Ha épen valami ügyetlen vagy gonosz pajtás előhozna valamit az otthoni dolgokról, egy jó élczczel kell a

foltot kitörülni s a szót, gondolatot más útra terelni. Ha összetalálkozik valami jószivü falusi ismerős, vagy rokonnal, ki meg nem tagadhatja rokoni érzelmeit s épen oly gyöngédtelen, hogy még köszönni s vele beszédbe eredni is kedve jöne: hirtelen vakság szokta a fertálymágnást meglepni, bár különben oly jó szemekkel bír, hogy ezer ember közt is meglátja magas pajtását.

Otthon, vagy valami félre helyen egészen más. Ott azután gyakran a fertálymágnás a lehető legjobb, legszivélyesebb barátnak, vagy rokonnak mutatja magát, mert hijába! ezeket az embereket sem tanácsos mindig egészen elhanyagolni, ezek az emberek tán még is szükségesek lehetnek némi tekintetben, tán pénzt is adhatnak, hogy az embernek legyen magát mivel en vogue fentartani. S akad is elég jó ember, ki igy le hagyja magát vétetni lábáról, kinek tán épen hizeleg az, ha bár csak második kézből is érintkezésbe jöhet amaz annyira bámult és tisztelt magasabb körök ihletésével. Mert az általános fertálymágnási szellem igen el van terjedve népünk minden rétegei között, mindenütt karöltve jár a hiusággal.

De általában mégis idegenség és vonakodás lesz a fertálymágnásnak osztályrésze saját lenézett és elhanyagolt eredeti körében s mikor bekövetkezik azon szomorú idö, midön meg kell fúni a hátrálót, épen nem irigylendő sors várja honn.

Hiába! az embert megunják elébb utóbb, az ember kimeríti magát minden tekintetben, vagy ki is fárad az örökös erölködés s mesterkélt önfentartásban s szükségessé válik otthon körülnézni s a jövendöről is gondoskodni. Igen zokon esik azután a lemondás, másrészről a hideg kopár láthatár. Si aestate cantasti, hieme salta. S ezt kevés kerüli ki.

Ilyen nálunk azon osztály, mely első tekintetre talán ugy tünik elö, mint közvetitő a magasabb és alantabb álló körök között. Ily módon, ily egyeztetők által nem lesz egyesség, söt ezek teszik még mélyebbé azon sze-

rencsétlen szakadást, mely nálunk a kasztokat egymástól elválasztja.

Mig annyi majmolót, udvarlót és hódolót lát maga körül felsőbb kiváltságos osztályunk, ez által csak igazolva látja abnormis követeléseit s nem lesz hajlandó azokról lemondani; előbb lenne tán, ha látná, hogy méltó idegenség és megvetés követi. Más részről ha alulról látják, milyen az egyetlen mód közelíteni a kiváltságos osztályokhoz; ha látják, mennyit kell törekedni, mennyit kell áldozni, mennyit kell türni, elnyelni s mind a mellett mily gúnyos állás követi mindezen erőködéseket: a jobb érzésü ember lehetlen hogy el ne idegenedjék, bár mennyire tudná is becsülni a finomabb társalgás élveit, vagy ohajtana tettleg hozzájárulni a kasztok közt fenálló korlátok elenyésztetéséhez.

Tudom én jól, hogy vannak mindenütt emberek, hasonlók a mi fertálymágnásainkhoz. Mert földrészünkön mindenütt többé kevésbbé hiányos a társaság szerkezete. Se hiányok nem is fognak megszünni mindaddig, mig az átmeneti forradalom az aristocratiából a democratiába befejezve nem leend. De bármi körülmények közt is, van hiu ember mindig, ki be nem éri azzal, ha saját személyes tulajdonaival vagy helyzete előnyivel kitüntetheti magát a többiek közül; de azon felül, kivált ha azon előnyök nélkül is szükölködik, igen jól esik neki oly közel állani a világosság forrásához, hogy könnyebben s általánosabban észrevétessék.

Az ily sütközni szeretők vannak mindenütt elég nagy számmal, de ezen emberek osztálya sehol sincs oly valóságos fajjá, genrerré alakulva, mint hazánkban. S ennek oka egyrészt azon nagy adag hiuság s olcsó hirrekapás vágya, mely — fájdalom — megvan fajunk jellemében: más részt azon abnormis kiváltságos állás és büszkeség, mely felsőbb köreinket kitünteti. Nekik satellitekre van szükségök s kegyöket csak határtalan odaengedés s folytonos kényeztetés árán osztják és éreztetik.

A valódi fertálymágnásokon kivül is van azonban nálunk igen sok ember, ki hol szerit teheti, felette szeret a magasabb körökhez „dörgölödzni.“ Valóban mulatságos látni, mint akarja némely ember másokkal elhitetni, hogy csak akarnia kellene s nem volna senki, ki magát barátsága által megtisztelve vagy legalább megörvendeztetve ne érezné. Ha ily ember beszél amaz irígylett körök tagjairól, legfőbb gondja idézni velök való beszédeit, társalgását s oly ügyesen forgatja szavait, hogy mindjárt észrevegye mindenki, miszerint ő X. gróffal s Y. báróval testupajtás s ilyen s ilyen régi jó czimbora. De az ily gyengeségek csak szánakozást gerjesztenek.

IX.

Hátra van még egy nevezetes, mondhatni fő alkatrésze társaságunknak, a táblabirák osztálya. Táblabiró alatt értem a magyar nemességnek azon középosztályát, mely nem mágnás s nem bocskoros. Mert ha bár a mágnások is voltak tiszteletbeli táblabirák, habár egy nagy zenemüvész hazánkfia is lovagává üttetett e tisztes osztálynak a halás nemzet által: mégis a potiori fit demoninatio, s a valóságos, telivér, majdnem született táblabiró állását a közép nemesség tartotta birtokában. — Szegény táblabiró! mily kiméletlen kezekkel hurczoltatott elő a szendergő nemzeti hagyományok lomtárából a világ piaczára. Előrángatták, megtánczoltatták, mint valami pajkos menyecske egy vén tobák- és parókavitézt. S azután nevették, gunyolták, igen könnyü és olcsó élczekkel. S a tisztes osztály, mely tulélte a mohácsi vészt s a sok polgár-háboru közt hiven s szerencsésen megőrizte Corpus Jurisát, mely átküzdötte a primae nonus csonkulását, vállainak megfertőztetését — a domesticat: most a legujabb időkben egy hirlap által megkapta a szamár rugást s még tisztes neve is gunyos és szitkozódó szavak sorába aljasult. A névnek régi értelme keresztül hat mind ezen elferditéseken s nem találhatunk alkalmasabb szót a középnemesi osztálynak szorosabb meghatározása és elnevezésére, mint — „táblabiró.“ —

De szóljunk komolyan. Ez osztályról szólani majdnem annyit tesz, mint szólani az egész magyar nemzetről, mert tagadhatlan, hogy e nagy számu osztály képezi

nemzetünknek valódi magvát s öszpontosított tömegét. Nem hiába nevezte Verbőczy a nemességet populusnak, még jóformán most is az. Polgári osztályunk — fájdalom — igen csekély, nagy része idegen, a magyar rész annyira oda simult a táblabirói tömeghez, hogy vele jó formán együtt vehető. Parasztságunk olyan mint mindenütt, magasabb szellemi önállósága nincs s csak anyag a fensőbb osztályok szellemi működéséhez.

Nemzetünknek valódi physionomiáját a táblabirói osztály adja meg. Az idegen vizsgáló előtt, de magunk előtt is, ha elvont és független állásból vizsgáljuk, nemzetünk összes ábrázatának fővonása a félcivilisatio, némi nemes és keleties zománczczal. Ha azután részletesebben vizsgáljuk, látjuk a sok jó akaratot, zsibbasztva a körülmények sanyarusága és nagy adag természeti restség, tunyaság által; látunk sok és valóban tiszta s költői lelkesedést a tapasztalanság sötétében botorkázva; látjuk a tiszta józan észt, megzavarva éretlen theoriák és emésztetlen tanok által; látjuk a sok eredetiséget eltorzítva roszúl felvett külbenyomások által. Mind ez egy, ha nem is irigylendő, de minden esetre érdekes képét egy nemzetnek tűnteti elénk. S e kép szinezetét a táblabirói osztálytól kölcsönzi.

Ez osztálynak képe, már csak azon nagy változatosság által is, melyet felmutat, felette érdekes a figyelmes vizsgálónak. Ez osztály mutat fel valódi gentlemant, s pimasz ripököt minden valódi polgárisultság és világbani jártasság nélkül; mutat egészen uj szabásu ideologot és doctrinárt s más részt ó szabású s megcsontosúlt ügyvédeket, kik még mindig mint szuféreg rágódnak a Corpus Juris avas obscuritásain vagy legalább azoknak szellemén; ez mutat fel valódi ázsiai izlésü, önelégült kis hetumogereket, kiknek sohajai tán még most is Atelkuzu és Bukhara felé repülnek: másrészt ifju franczia forradalmárokat, egy Camille Desmoulins szellemével; ez mutat fel togatusokat és tulfinomult divatpiperköczöket; egysze-

rű parlagi embereket, kik more patrio szántogatják az ősi ugart, másrészt agyafurt iparlovagokat, kik bármi párizsi társaiknak is becsületökre válhatnának. Szóval a magyarból, a táblabiróból minden kitelik, soraiban minden feltalálható.

Valóban sajátságos nemzetünknél azon két különböző szellemi alkat, mely oly tisztán kifejezve mutatkozik egyes tagjainál. A régi szabásu, egyszerű falusi ember most is olyan, mint volt századok előtt. Komoly, tisztességes, takarékos, talpig becsületes, ellensége minden tettetés, minden fitogatásnak.

Ő hallja mi nagy dolgok történnek más országokban, mint halad az ipar, mily bámulatos találmányok lépnek életbe; hallja magasztalni a külföld haladását, lázongó törekvéseit: de azért meggyőződései ingatlan állanak s ő azért még is csak azt tartja, extra Hungariam non est vita. Az ifju magyarország fia ellenben csupa mozgás, csupa nyugtalanság, csupa ujitó szellem. Az ő ideálja ipar, csinosodás, idomulás a külföld példányaihoz. Neki itthon semmise jó, semmise tetszik, neki ez állapot türhetetlen. Sajnálkozással tekint hona elmaradt állapotára s azt gondolja, a külföld állapota tökéletes s boldogság csak ott honol.

Mind a két fajnak meg vannak helyes fogalmai, meg van sok tekintetbeni elfogultsága. Ama komoly és higgadt fajtól kölcsönzi nemzetünk nemes és becsületre gerjesztő zománczát, de a másik faj nélkül nem volna haladás. S csudálatra méltó, mi jól megegyeznek ez annyira különböző jellemek. Az előbbieket az ész szava, a helyzet felfogása vonzja az utóbbiakhoz, ezeket pedig a sziv köti amazokhoz. Mert ama tisztes, bár természetüknél fogva tespedő emberek is átlátják, hogy haladás nélkül nincs számunkra élet, s habár félnek hogy a sok érintkezés, surlódás által veszélyeztetve van eredeti jellemünk harmatpora, de mégis élni kell. Ezek pedig bármennyire ragadtassanak is nyugtalan természetük által, a vér melynek

eredete mindig fentartja jogait, visszavonja őket, mint hosszu fonalon repkedő madarat.

Ezt általánosan jegyezvén meg nemzetünk physionomiájáról, térjünk vissza szorosabban vett tárgyunkhoz. Miután a táblabirói osztálynak ábrázata oly változatos, igen nehéz azt rendes tárgyalás és határozott itészet tárgyává tenni, mint tettem fönebb a magánosok és satellitjeik, a fertálymágnásokkal. Ezeknek modora oly szabályszerű, oly világosan kimért, kijelölt s minden zugolódás, vagy csak feszegetés nélkül is általánosan elfogadott törvényszokás, mintha felőle codexeket irtak volna s ebből szerkesztett kátékból tanulnák. Ellenben afféle valódi táblabiró modor nincs. Meglehet volt az előtt, bár hagyományaink még e felett is kétséget gerjeszthetnek, de most a hány a táblabiró, annyiféle a táblabiró modor. Vannak egyes kisebb körök, vidékek, egész megyék, melyeknek modorán látszik némi határozottabb szinezet; de ez is mindinkább ritkul s akkor is csak az általános társasági modor sokféleségét mutatja. Lehet mondani: Pest megyei, hevesi, gömöri, szatmári, bácskai, dunántuli s a t. modor, de épen ez mutatja, mennyire különböző különféle helyeken a táblabirói osztály társasági szinezete.

A mágnási osztálynál a különbség kevésbé észrevehető, s a sárosi mágnás jórészt olyan, mint a békési, s a szabolcsi olyan mint a soproni. Ellenben a táblabiró inkább lévén helyhez ragadva, megtartotta jórészt vidékének néptypusát, s modorán igen megtetszik a provincialismus. Erdély az egyedüli tartomány, melynek typusát minden néven és renden levő fiai egyaránt megtartották.

Vizsgáljon bárki egy mágnásokból álló társaságot. Egyik olyan mint a másik. Társasági helyzetök, a többi osztályokhozi arányuk, az azokkali bánásmód, az illedelem szabályai egymás közt és mások irányában, némely tárgyak és elvek felőli nézetek — mindezek felett tökélete-

sen tisztában vannak magukkal s eszökbe se jut az ezekröli szabályok helyessége felett kételkedni.

De nézzetek egy táblabirákból álló társaságot; habár egy vidékbeliek, nemzetségre, vagyonra egyformák, s a társasági müveltségre egyaránt képesitve legyenek is, húsz ember közt legalább tizféle genre-t foktok találni. Láthattok fertálymágnást, ki csupán azon töri fejét mi comme il faut, mit csinálnak Pesten a mágnások. Lesz köztök gentleman-betyár, ki otthon van salonban, női társaságban, de otthon van betyárok, kortesek közt is, mind a két nemnek nyelvét s modorát érti, söt mindkét helyzetben tudja magát mulatni s otthonosan érezni. Lesz valódi s a Corpusjuris szerinti értelemben vett táblabiró, ki mióta megyegyülés és sedria nincs, tökéletesen kiesett minden szerepből s magát semmi ujba betalálni nem birja.

Van olyan, ki jól tudván, hogy nemzetsége csak oly régi, mint bármely zászlósé, ha hosszu pipával ki áll, ószerü boltos ivei alá bezárt magas kapuja mögött magát most is kis királynak véli, elgondolja dicső bajszos ősei sorát, vagy legalább a robot és hosszu fuvar lehunyt idejét s mély fájdalommal látja előre nemzetségi nevo fényének hanyatlását. Van ellenben tüzes democrata, ki tagadja, hogy nemes ember, ki csak polgár, csak ember és magyar akar lenni s minden legkisebb aristocraticus ragadványt le akar rázni magáról.

Van olyan, ki életmódjában s gazdasága vitelében örökösen idézi az öregek axiomáit s ephemer kisérleti viszketegnek, bolondságnak tart minden ujitást. Szégyennek, zsidónak való piszkos mesterségnek tart minden kereskedést, minden iparüzletet s attól tart, ha ilyenbe keverednék, ősei megfordulnának sírjokban. Van ellenben olyan, ki mint egy amerikai erdőirtó, vállalkozásokról s speculatiokról álmodozik, gyülöli a deák nyelvet s fiaiból kereskedőt, mérnököt nevel.

Van piperkőcz, kalandvadász; ki a városi élet, szin-

ház, casino kizárólagos tisztelője; lesz betyár, ki hosszú hajat visel, rezes baltával jár s a fokosnak fénykoráról álmodik. Többé kevésbbé élesen kifejezve mindenik nemből fog találkozni egy a húsz ember között.

Ily nagy tarkaság és változatosság mellett, melynek oka sok körülményben fekszik, igen bajos dolog általános észleteket felállitani a táblabirói osztály társasági viszonyairól. S azért ne vegye senki pártoskodás, vagy részrehajlásnak, ha rövidebbnek látja itt a táblabirákról irt fejezetet, mint azt, mely a mágnásokról szóll. Ezek ellen több a méltányos panasz társaságunk szertehuzó állapota tekintetéből, azonkivül physionomiájuk sokkal határozottabban s élesebben van kifejezve s inkább szemügyre vehető. A táblabirói osztály könnyebben kisikamlik a biráló kezei közül; az egész osztályt véled érinteni, vagy sujtani, s azon veszed észre magadat, hogy csak egy kis részletet illet itéleted, a többire nem alkalmazható. Ki a táblabirói osztályról akarna bőven értekezni, csakhamar észrevenné, hogy könyvet irt a magyar nemzetről.

Csak némely észleteket kivánok azért előadni, a nélkül, hogy egész terjedelmében merészkedném e nagy tárgy taglalásába bocsátkozni. Csak a társas élet és viszonyok tekintetéből ohajtom előadni, mit szeretnék, ha másképen volna. Ugy vélem elég bőven kifejtettem már fönebb, 'mily fontossága van a társasági viszonyoknak egy nemzet sorsa- s állapotára. Számtalanok e téren hiányaink, melyeknek eltávolitása egyedül magunktól függ. S e kevéssé zajos, de felette fontos ügynek elintézésére most igen jól rá érünk és semmi által akadályoztatva nem vagyunk.

Általában véve a táblabirói osztály még nagyon hátra van a művelödésben. Az általános világismeret, emberismeret s a polgárisodott világban mindenütt elfogadott s vitán kivül álló illedelmi szabályok ismerete s gyakorlata még kevéssé van ez osztály sorai közt elterjedve. S ne mondja senki, hogy ezen ismeretek megszerzéséhez elég

vagyon hiányzik, vagy hogy ez csak az eredeti őszinte magyaros jellem rovására történhetnék. Azon vagyon, melyel jobb módú s előbbkelő táblabiráink birnak, bőven elég arra, hogy magokat társaságilag tökéletesen műveltekké tehessék.

Ezen müveltség nem abban áll, hogy a mágnásokkal pompa és pazarlásban vetélkedjenek. Azért mert valaki fényes divatszerü házat visz, még nem művelt ember. A műveltség melyről szóllok, a magaviseletben áll s a társalgási modorban. S ez lehet valódi alapos, lehet tökéletes a nélkül, hogy kénytelenek legyünk a magasabb körök üzletét s oktalanságait utánozni.

E fogalomzavar onnan ered, mivel nálunk jó formán csak a mágnási osztálynál lehet tökéletes társaséleti müveltséget találni s a ki ezt tanulmányozza, azt is utánozandónak véli a mintákon, mi egészen más rovatba tartozik s a tárgyhoz nem szükséges.

Láthatni nálunk is imitt amott igen korlátolt vagyoni állapotban s alárendelt helyzetben levő embereket, kik még is tökéletesen müvelteknek nevezhetők: látunk elég külföldit, ki nem nagy ur s mégis comme il faut ember. De nézze meg bárki a külföldet, s látni fogja, mily nagy urak vagyonilag, s mily kevéssé művelt emberek a mi táblabiráink az ottaniakhoz képest.

Felette szembeszökő nálunk azon bizonytalanság, azon tétovázás s minduntalani feszélyes magaviselet, melyet a kérdésben levő osztály társasági modorában tapasztalunk. Nem tudják kitalálni valódi helyzetüket, minduntalan egy vagy más tulságba csaponganak, egy-egy felkapott, roszul felfogott eszme után indulnak s magokkal folytonos ellenmondásba esnek.

Ennek oka abban van, hogy a táblabiró keveset mozog, keveset utazik, keveset lát-hall s világot nem próbál, elannyira, hogy az mit a jó társaság szabályaiból tud és követ, nem tanulás és tapasztalásnak, hanem bizonyos, a magyar jellemben fekvő büszkeség és

rangbeli öntudatnak eredménye. S azért is látható azon különös tünemény, hogy az idősebbek inkább becsülettudók, mint a fiatalok.

Az ifjuság jó részt az ifju féktelenség és szenvedélyek által hagyja magát ragadtatni s nem szeret semmi korlátot. Az idősbek nem csak higgadtabbak s inkább felfogják állásuk postulatumait, de többet is volt alkalmuk látni, tanulni s azért az illedelmet is inkább ismerik és gyakorolják. (Nem akarom az ifjuságot kivétel nélkül sujtani, csak az általános typusról szólok.) Sokkal több gondot kellene az ifjuság növelésére fordítani, de a régi táblabiró a gyermeket majdnem a cselédség közé tartozónak vélte s csak akkor tartotta magával homogennek, midőn juratusnak vagy ügyvédnek felesküdött.

A gyermeket jó formán elcsapták, mint kiverik pusztára a növendék marhát, a természetre hagyván jó formán kifejlését. Hadd nőjjön, hadd forrja ki magát, majd neki válik. De bizony ily formán gyakran elmarad, elcsenevész a növendék s nem leszünk vele megelégedve, midőn emberszámba venni akarjuk. A gondos apa legzsengébb korától fogva gondosan ápolja gyermekét s korán bele csepegteti azon elveket, melyekre kell alapitani életrendszerét. A gyermek legelső éveiben vettetik meg a hibás nevelésnek alapja.

A táblabiró rendesen falun lakván, a gyermekek többnyire cselédséggel czimboráskodnak, mert a gyermek bizodalmas és közlékeny, nyilt kedélye ellenállhatlanul érzi a baráti közlekedés szükségét. Miután magában van s gyermektársat ritkán talál, a házi cselédséghez fordul, mely igen szivesen csalja ki tőle az uraság titkait s némi elégtételt érez magában, ha gazdája gyermekei felett bizonyos felsőséget gyakorolhat. Ezek kapatják sok minden rosz és illetlen dologra a gyereket s legnagyobb tréfájuk van benne, ha ez uton viszont boszanthatják azokat, kik megrovásainak minden perczben kitéve vannak.

Igy szokik azután a gyerek mindjárt zsenge korában

a póriassághoz. Azért is szükséges, hogy ha bár alkalmatlan, a szülék minél többet bibelödjenek gyermekeikkel. Szoktassák a gyermeket minél előbb a társasághoz s ne resteljék ott velök foglalatoskodni s öket mulattatni. Különben a gyermek másutt keresett okvetlenül kárpótlást.

Ha mind ez otthon bajba kerül, vagy épen nem lehet, legjobb a gyermeket minél előbb városba adni, mielőtt a parlagi élet izlését felvette, mert ha ehhez nagyon hozzá szokott, városba menvén ott is csak egy pár magához hasonlóan bekerült betyár pajtáshoz fog csatlakozni, s nem fog sok urbanitás rá ragadni. Söt miután azt is jól tudja, hogy otthon birtok vár reá s hogy ő ur, még bizonyos ellenszegülési kedvet fog magában érezni minden városias simaság és illedelem ellenében s alig várja hogy a terhes iskolai éveket lerázván, haza kerülhessen első gyermekéveinek kedvencz parlagias terére. S mily nehéz lesz azután állása az ilymódon fölcseperedett ifjunak !

Midön csakugyan bekellene lépnie a társasági életbe, mélyen fogja érezni, mennyire elmaradt s mily tömérdek hiányokkal bir. Ekkor azután nyügnek nézi a társas illedelem szabályait s vagy visszaforditja ezektől büszkesége s a küzdelemhez szükséges erő hiányának érzete s lesz ripők, ki csak majd ha vénül, lesz félig meddig civilizált ember ; vagy ha nagy vonzerőt érez magában a finomabb iránt, roppant nehézségekkel kell küzdenie, kitenni magát örökös baklövéseknek,kigunyoltatásnak,kellemetlen feszélyes helyzeteknek, mig végre felküzdi magát azon helyzetbe, hol más már gyermekkorában otthonosnak érzi magát. Mennyi idő, mennyi fáradságpazarlás!

A kitől csak kitelik, ne sajnálja gyermekétől az utaztatás költségeit. Igen fölösleges volna elősorolni az utazás hasznos befolyását a szellemi látkor tágítása s a müveltség előmozditására. Csak azt kivánom megjegyezni: sok ember nem véli érdemesnek a ráforditott költséget, pedig csalódik e tekintetben.

Az utazás a nevelésnek egy része s a tanulásnak

mintegy befejezése. És hibás felfogás attól tartani, hogy mennél müveltebb valaki, annál több szükségei vannak. Mihelyt valaki magában érzi, hogy müveltsége megvan, s szellemileg bár hová beillik, beéri ezen öntudattal s nem kívánja tekintélyét más módon megalapítani.

A ripők azzal nem birván, más módon akar magának érvényt szerezni. Neki czifra négy ló, czifra minden kell, hogy fölléphessen. Költés által akar imponálni s helyet foglalni az őt megillető körökben, különben talán semmibe se vennék. S ez több költségbe kerül, mintha talán kissé költségesebb, de gondos gond és kikerekített nevelésben részesítették volna. Mindennapi tapasztalás mutatja, miszerint vagyona kitárásával ügyekszik sok ember kipótolni más szellemi hiányait. Ez természetesen eleinte legalább, igen kényelmes s a világ olyan, nálunk legalább, hogy négy szép ló szivesen elfogadtatik a jó nevelés kellékeinek kipótolásaul.

A jó nevelésre forditott költség e tekintetben is olyan, mint a jól befektetett tőke, mely habár kimegy a szekrény zárai alól, de abba dús kamatokkal tér vissza. A nevelt és müveltségben otthonos ember kevesebbel többet fog mutatni, de kevesebbet lesz szüksége költenie, hogy magát fentarthassa körében, mint az ügyetlen vagy tapasztalatlan, kinél a jó társasági kellékekből csak külsőség és anyagi szükségletek találhatók fel.

Mindez ugyan csak a nevelés külsőségeihez tartozik, s az emberben s annak nevelésében minden esetre nem a külsőségek, hanem a benső érték jellemben és elmebeli fejlettségben követeli a fő tekintetet.

Koránsem czélom egyedül e külsőségeket követelni a táblabiró-osztály részére általam ohajtott nevelési rendszertől: de miután csak a társasélet viszonyairól szólok, ezeket kell főképen szemügyre vennem. S e tekintetben elkerülhetlenül szükségesnek tartom, hogy a sokszor nevezett osztálynál a társas neveltségre több gond fordíttassék. Ez adja meg azon valódi civilizált izlést és

hajlamot, mely a nemzeti haladásnak leghathatósbb emeltyüje s ez segítené elö leghatályosabban azon annyira kivánatos eredményt, hogy kasztáink s az azokat elválasztó erös falak elenyészszenek.

Azon müveltségnek melyről szólok, legelső s legtermészetesebb következménye az izlés finomodása s a vágy, miszerint minden a mi az embert környezi, csinosabb legyen. „Nemzeti csinosodásunk“ nem egyenlő értelemben használtatott-e mindig e szó haladásunk apostolai által, a „nemzeti haladás“ kifejezésével? És méltán.

A csinosodás utáni vágy egyik leghathatósb elömozditója minden haladási törekvésnek. Mit várhatnánk a pórnéptől, mely elvonulva s elszigetelve a világtól nem ismer más vágyat, mint a mindennapi kenyér s meszeletlen, földből vert kunyhó után. Ám mondjátok: tán boldogabb mint a polgárisult ember égető nyugtalan vágyaival. Igen, de hajó volna is, lehetlen e csendes állapotban megmaradni.

Hiába, a világ halad. Ki menni nem akar, menettetik. S miután a régi, ha ugy tetszik, idyllicus állapotban nem maradhatunk, jobb minél elöbb átesni a nagy forradalmon s átküzdeni az oly bajos, de elkerülhetlen átmeneti korszakot.

De hiszen e felett többé semmi kétség nem uralkodik. Mi is benn vagyunk az átmeneti processusban, kínos vajúdásban szenvedünk. Ügyekeznünk kell minél elöbb partra vergődni a fáradalmas hányattatás közül. Nekünk egészen polgárisodott európaias néppé kell válnunk, félig Ázsia, félig Európa nem maradhatunk. Legfőbb teendönk: nemzetiségünk, életerönk fentartása után a haladás, a nemzeti csinosodás. S mint ennek egyik legfőbb kellékét, leghathatósabb emeltyüjét sürgetem a társas életbeni müvoltség terjedését a táblabiró osztály, nemzetünk e legjelentékenyebb része sorai közt.

Mindannak, kinek vagyoni állapota ahhoz való, társaságilag tökéletesen müvelt, comme il faut emberré kell válnia, s el kell tünni azon félig aristocrata, félig póriás,

a társas életben járatlan és ügyetlen fajnak, mely táblabirói osztályunk nagy részét képezi. Minél több lesz köztünk a müvelt és pallérozott izlésü ember, annál többen fogják ohajtani s terjeszteni a nemzeti csinosodást. Az ilyen ember békétlenül tűr maga körül mindent, mi a durvaságra s kifejletlen állapotra emlékeztet s igy természetesen annak eltávolitása után törekszik.

De látjuk ezt mindenütt hová lépünk. Nézzük meg egy ily ember lakását. Mily különbség azon rend, csinosság, kényelmes felosztás, kellemes, szemet kedélyt viditó rendezés s az avult piszok és rendetlenség közt, mely a müveletlen és tespedő ember tanyáját bélyegzi. Nézzük gazdaságát. Mi másképen van rendezve az, mennyire ügyekszik a tudomány és kisérletek eredményeit életbe léptetni s „kertté varázsolni“ a földet, mig a másik more patrio turkálja ugarát s tenyészti bitang sőréit.

Nézzétek a müvelt ember életmódját, mulatságait, mennyire különböznek azok a durva emberek henye időölése- vagy undoritó tivornyáitól. A haladás, a javitás, a jobb és szebbhezi idomulás szelleme karöltve jár a civilizált hangulattal s együtt foglalja el a kebel és elme birtokát.

Természetesen, csupán az által, hogy müvelt ember, senki nem fog nagy dolgokat végbevinni, ha elmetehetsége s testereje arra nem képesíti. De legalább hat példája által. Minél több müvelt ember lesz, annál több példa hat a nép tömegére. Minél többen lesznek, annál inkább erőre fog kapni azon fölény, melyet a nagyobb müveltségnek végre is okvetlenül gyakorolnia kell a durvaság fölött. Egyes embert könnyen lenyomnak, kigúnyolnak, elszigetelnek, de ha többen lesznek, övék lesz a hatály, mely őket illeti meg kétségtelenül.

Még más tekintetből is felette fontos a társas müveltségnek haladása és terjedése. Mint fenebb kifejtettem, egyik legnagyobb baja nemzetünknek az örökös viszály, kölcsönös agyarkodás és gyülölet, mely társaságunk különböző osztályai közt uralkodik.

A kaszta-szellemnek, a magasabb körök zárkozottságának egyik legfőbb ürügye, némi részben oka is az, hogy az alsóbb osztályok müveltsége nem áll azon fokon, mely őket a „jobb társaság“ élvezetére képesitené. Ez ha nem menti is fel a magasabb köröket azon vádaktól, melyeket fenebb elősoroltam, annyival kevésbbé, mert amaz állitás épen nem alkalmazható általánosan, de minden esetre ürügyül szolgál. Ám ügyekezzenek az illetők minél előbb kirántani az alapot ama vád alól s az ürügy, az alsóbb osztályokat lenézni s előlük elzárkózni, meglesz semmisitve.

De ha ez egészen nem sükerülne is, azok, kiket belső ösztön és izlés vonz a magasabb és finomabb társalgás élvei felé, nem lesznek kénytelenek kielégítetlen vágyat hordozni keblökben vagy lealázó visszautasitásokat tapasztalni kisérleteik közt; mert saját tulajdon körükben felfogják találni azon nemesebb társas élet kellemeit, melyeket most irigy és békétlen tekintettel látnak a magasabb aristocraticus köröknek majdnem kizárólagos gyakorlatában.

S e tekintetben kár, hogy közép osztályunk annyira kerüli fővárosunkat s egészen falura vonul. Meglehet nehéz most Pesten tartózkodni, meglehet a falusi körök némileg pótolják egykori megszokott municipális gyülekezeteinket: de még is, annyival inkább mivel idejük nagyobb részét minden esetre falun töltvén, fentarthatnák ottani befolyásukat, igen ohajtandó volna, hogy középosztályunk ne hanyagolná el annyira a városi életet s országunk szivét, fővárosunkat.

Pestet ajánlottam fenebb magasb aristocratiánknak, oda szeretném idézni a jobb módu táblabirói családokat is. Amazokat a magyarosodásnak, ezeket a társas müveltség gyarapodásának okáért. Jelenleg annak, ki Pesten akar tartózkodni, csak kettő közt van választása, s ez, vagy a magasabb körök, s fertálymágnáskodás, vagy unalmas utcza, kávéház, vendéglői élet. A táblabirói osztály ifjai

közül csak kevésnek van kedve választani az előbbi utat, a másik életmódnál szárazabb s unalmasabb alig képzelhető.

Ennek következése az, hogy ezen ifjak épen nem érezvén kedvet a fővárosi élethez, falun maradnak s igen sok tekintetben Landjunkerekké válnak azok is, kik különben egy kellemes társas életnek igen használható tagjai lehetnének. Egészen másként menne a dolog, ha vagyonosabb táblabiró családjaink az évnek egy részét Pesten töltenék s formálnának egy kört, mely az elzárkozó magas aristocraticus körök mellett fenállhatna igen jól s az összes táblabirói osztálynak középpontja, irányadója, gyülhelye lehetne.

Kimondhatlan hasznos következményei lennének ezen társas köröknek a közép-osztály s igy a nemzet tömege müvelődésére. Az ifjuság Pestre huzódnék, mint ezelőtt s ez által alkalma lenne felvenni azon városias müveltebb szinezetet, melynek elnyerésére falun alkalma s példája nincs; s levetközné ama korlátolt provincialis hangulatot, mely annyira összeszoritja a szellemi látkört s alkalmatlanná teszi az embereket a hon összes állapotának s általános érdekének felfogására. Terjedne a kölcsönös ismerkedés, közlekedés, mely igy mióta a vidéki nagyobb gyülekezeti alkalmak elmultak, felette meg van nehezítve s e kölcsönös ismerkedés, közlekedés mindennemü hasznai oly szembetünök, hogy e felett valóban felesleges volna bövebben kiereszkednem.

Nemzetiség tekintetéből is felette hasznos volna, ha a tősgyökeres magyar körök Pesten ütnék fel tanyájokat s benne jobban meghonosodnának. Ha igy megy, Pest lassankint elveszti ujra minden magyar szinezetét s a honnak nem lesz valódi fővárosa.

S mi akadályozza leginkább vagyonosabb házainkat hogy Pesten lakjanak? Nagy részben hiuság. Mindenik inkább akar saját körében első, mint Pesten második lenni. S e gyengeség miatt fosztja meg magát a városi élet kel-

lemei és sokféle hasznaitól. Tegyék félre a hiuságot. Azért, mivel a mágnásokkal fényüzésben mindenik nem vetélkedhetik, foglalhat el saját körében oly tiszteletre méltó állást, melytől senki nem tagadhatja meg a méltó elismerést. S csak többen legyenek egy osztály, egy fajbeliek, lehet versenyezniök egymás közt — ha már e nélkül nincs élvezet, nincs érdek, a nélkül, hogy a fölebb-valókkal kelljena pályára kilépni.

Egy-kettő természetesen nem érezheti oly jól magát, mint nagyobb társaság. S azért czélszerü lenne, ha néhányan legalább összeszóllalkoznának, egy vidékről például; igy mindjárt otthonosan érezhetné magát Pesten is mindenik s élvezhetné az időszakonkénti városi élet kellemeit. Ily egyes kisebb körökből alakulna azután egy nagyobb, kiterjedtebb társas kör, mely egyesítené a homogen elemeket az egész honból s kellemes otthonos létet nyujtana mindazoknak, kik most csak rövid pár napra s csak kerülhetlen szükségből keresik fel a fővárosnak egy időben oly kellemes és vonzó utczasorait.

Azért, hogy ily nagy fontosságot helyzek a társas müveltség terjedésébe, korántsem akarok a táblabirói osztály ifjaiból csupán salonhősöket, és henye, contemplativ életet folytató naplopókat nevelni. Tevékenység, szorgalom, ipar teljességgel nincsenek a külmüveltséggel ellentétben. Sőt nagy örömmel látom azon gyakorlati irányt, mely az ifjak nevelésének módjában mindinkább lábra kap. Azon örvendetes haladás, mely bár némi nyomasztó körülmények daczára nyilván látható mezőgazdaságunkon s az ipari vállalatok iránt felébredt hajlamon, azon nagyszámu magyar ifjuság, mely a birodalmi főváros politechnicumában képeztetik, igen örvendetes jele nemzetünk életrevalóságának.

De ezen technikus nevelési irányt illetőleg még is vannak némi észrevételeim. Minden kétségen kivül áll, hogy az oly ifjút, ki az ipari pályára kedvet s hajlamot mutat, attól elvonni vétek volna, mind saját jövendője,

mind a hon érdekében. Azért igen helyes az ily kedvnek lendületet és táplálékot nyujtani; mert egy szüle sem biztosithatja jobban gyermeke jövendőjét, mint ha életrevaló ügyes embert formál belőle, azon felül a nemzet közvagyonát is egy értelmes és hasznos iparüző polgárral szaporítja. Ily emberek hiánya miatt gyakorol a külföld felettünk oly nagy elsőbbséget, e miatt maradtunk el annyira más nemzetektől s lettünk másodrangu nép az europai népek társaságában. E miatt maradtunk szegények s ez által ki van mondva hátrányos helyzetünk összes állapota.

De más részről tagadhatatlan, hogy ezen technikai nevelési rendszerre nézve nagy fogalomzavar uralkodik közöttünk. Napjainkban valóságos mánia lepett meg sok, különben igen tiszteletre méltó szüléket, fiaikból kereskedőt, gépészt, iparost, söt tengerészt képezni. Ennek azután legelső következménye az, hogy nem kell latin nyelv, görög nyelv, nem kell történettan, nem kell semmi impracticus tudomány; csak az kell, mi az életbe vág s pénzkereséshez való.

Különösen a szegény latin nyelvet s a classicus tanulmányokat érte az anathema. A jámbor szülék magok borzalommal gondolnak ifjukoruk nem legkisebb kinzója, a „Quae maribus“ a latin prozódiai versek, a „barbara, celarent“ sat. syllogismusokra; egy részt ettől kivánják fiaikat megmenteni, másrészt csupa sarjadozó milliósokat látnak magzataikban. De legtöbb esetben mi a következés? A gyermek nem tanul latin nyelvet, nem más „impracticus“ tudományt, tanul e helyett technologiát, mely magában igen hasznos, tanul esztergályozni, vagy vasat reszelni, de midőn a nehezebb technikai tanulmányokra kellene átmennie, csak kevésnek levén e tárgyakra valódi tehetsége és hajlama, a nagyobb rész testvéreire gondol, kik otthon vigan faluznak, agarásznak; atyjában is felgerjed Árpád vére, megsajnálja gyermekét s haza viszi. Most már azután se latinnyelv, se technika.

Ha már valaki komolyan iparüzőnek szánta gyermekét, legyen következetes. Vetköztesse le fiával egészen az urfit s vesse alá pályája követeléseinek minden végletekben. De előbb tanulja ki az ifju hajlamát, tehetségeit, különben két szék közt a földre esik.

Hol a gyermek részéről hajlam mutatkozik s a szülők részéről meg van az akaraterő s felvilágosult felfogása a dolog helyzetének, nemcsak a magasabb technikai, de az egyszerűbb kézmüvesi pályától sem kellene a szegényebb sorsu nemesi rendnek visszaijedni.

Nincs sajnálatra méltóbb osztálya nemzetünknek, mint az elszegényedett, megrongált kis nemesség. S épen ez osztály van legjobban eltelve a legaristocraticusabb előitéletekkel. Hozzá szokva a régi kiváltságok emlékeihez, a henye és korhely kortesüzletekhez, eladósodva, nyomva minden oldalról, a legnyomorultabb és sajnálatra gerjesztőbb életmódot folytatják.

Mennyivel boldogabb a jó módu paraszt, ki szokott egyszerüségében szántogatja kis telkét, kielégitve minden szerény vágyait, vagy a serény kézmüves, ki biztos keresete mellett gondnélkül folytatja életét. Mirevaló erővel urat játszani, uri tempókat utánozni s átallani a lemondást ez elavult előitéletekről? Mig az apróra osztott s alig müvelt ősi birtok apródonként más kezekre kerül, s kártya, bor közt felolvad, mi jól lehetne azt egy jövedelmezőbb mesterségi üzlet alapjául felhasználni! S nem szégyen, de közbecsülés kisérné mindazok törekvését, kik félretéve az oktalan előitéleteket, s követve a kor szellemét, hasznos tagjaivá lehetnének a nemzetnek, mely sulyosan érzi az idegen elemeknek iparüzleti egyedárusságát.

Mindennemü üzletek közt a mezőgazdaság pályája legalkalmasabb s legeredményezőbb különféle nemesi osztályainknak. Hazánk kiválólag földmivelő ország. Irigy szemekkel tekint a külföld, dús, de még oly kevéssé müvelt földeinkre, sok tekintetben boldognak tartja az országot, melyben nem kell még phalanstérekről gondolkodni,

hogy lakói megélhessenek, s hol még a legegyszerűbb, legtermészetesebb s szabad emberhez leginkább illő foglalkozás által nem csak megélni, de biztos nyereményhez is jutni lehetséges. S e pályához fajunk nem csak hajlamot, de sok tehetséget is tud felmutatni.

Örömmel látjuk a sok életrevaló ügyes és tevékeny gazdát, haszonbérlőt, kik tultesznek minden más fajbeli versenytársaikon. Jelenidőnkben nincs czélszerűbb, nincs nyereségesebb foglalkozás a mező-gazdasági iparnál honunkban. Foglaljuk el e tért egész erőnkkel, igy tarthatjuk meg valódi birtokunkban nemzeti létünknek legfőbb alapját — anyaföldünket. —

De az anyagi dolgok mellett ne hanyagoljuk el a szellemieket. Igen csalatkozik, ki azt véli, hogy korunk kizárólag az anyagiságnak korszaka s egy ország üdvet csupán az iparban talál. Majd minden századnak meg van bizonyos sajátságos jelleme, ez kétségen kivül áll; valamint az is, hogy századunk az ipar terén mutat fel legnagyobb, legfeltünőbb eredményeket. De csak kissé kell körül-tekintenünk s láthatjuk, miszerint ezen, annyira anyagi hajlamunak vélt nemzedékre mily roppant hatása van más szellemiebb rugóknak is. S a legjellemzőbb e tekintetben az: hogy ezen szellemi rugók nem hatnak talán oly nagy intensivitással, nem nyilatkoznak annyira a fanatismus alakjában, mint az elmult századokban szőnyegen volt viszály-kérdések: ámde terjedésük hasonlithatlanul nagyobb. Akkor egy-egy eszmének fanatikus de szűk phalanxa volt, most az uralkodó eszméknek hadseregeik vannak.

Igen leverő érzés is volna az a mai kornak fiára nézve, ha végképen anyagiságba sülyedve látná a világot; akkor ez hátra s nem előre menne, menne egyenesen vissza Keletázsia felé s végre a sok képzett és pallérozott nép nem lenne más, mint ügyes és leleményes, bármire felhasználható szolganép minden jellem és szellemiség nélkül. Ámde hála istennek még ettől nincs okunk tartani s

bizton hihetjük, hogy századunk, mely az ipar terén oly óriási dolgokat tud felmutatni, a szellemi téren is nagynak és páratlannak fogja magát bebizonyitani.

Amerikát emlegetik gyakran mint élő példáját annak, hogy az iparbeli haladás a népeket végtére is anyagiságba sülyeszti. Mert mi Amerikáról alig hallunk egyebet mint az anyagi téren végbe menő ép oly eredeti, mint bámulatos előmeneteleit. Amerika belső állami életében olyan mint a jó asszony háztartása, keveset szólanak róla, de körében boldogság honol. Boldog ország, melynek se nagy tettekre, se nagy emberekre szüksége nincs; erre azután rá illik: bene vixit, qui bene latuit. Ott él és gyakorlatban van az, miről nálunk még a költők rajonganak, épen mivel oly biztos, oly háboritlan a szabadság, az egyenlőség élete, nincs miért zajongani s nekünk nincs mit felőle hallani. Hogy a szellemiebb tudományok, szépirodalom és müvészetben Amerika kevés ragyogó alakot tudott még eddig felmutatni, természetes. Az amerikai, mig irtatlan őserdőt s hallgatag pusztát lát maga előtt, addig nyugtot nem talál, ő még folyvást épiti a háznak falát és faragja tetejét, ha ezzel készen lesz, majd hozzá lát a diszitéshez is.

Egészen más a mi állapotunk. Nekünk minden felől szomszédaink, versenytársaink, ellenségeink vannak; nekünk minden oldalon másokkal érintkeznünk, versenyeznünk s magunkat védenünk kell s mind ezt folytonos ügyekezettel, s mert elmaradtunk, kettőztetett erőfeszitéssel. S a versenyre a szellemi téren épen úgy felvagyunk hivatva, mint az anyagi ipar terén. Mert a külföld halad e tekintetben is folytonosan.

Nem tettünk eleget versenyző kötelességünknek, ha csupán az anyagi téren iparkodunk: haladnunk kell a tudományosságban épen ugy mint az ipartéren. S e tekintetben igen hiányos azon nevelési rendszer, mely annyira divatba jött.

Minden ember csak az iparos képzettségről álmodo-

zik, a szorosabban vett tudományokból csupán a szám- és természettant ismerik el mint tanulásra valót; a többi mind hasztalan impracticus dolog. A régi classicus tanulmányok tökéletesen félretétetnek. Azt vélik, hogy mindezeknek nemtudása már magában képes valakiből gyakorlati embert teremteni.

A ki technikai pályára készül, de komolyan és tehetséggel, annak természetesen nem marad ideje az elvontabb tudományokra: de a ki magát erre nem szánja, s a technikában is legfelebb dilettanskodni készül, annak igen kár azokat elhanyagolni. Igen nagy kár ifjuságunkra nézve mindenek felett a görög és római classicusok tanulmányának elmaradása.

Mig a világ fen fog állani, mindig Hellas és Róma lesz a valódi szellemiségnek szövétneke; ha nagyot, ha szépet akar látni az emberfaj, örökké kénytelen lesz ama csodanépekhez zarándokolni, az antik szellemiség marad örökké eredeti, a többi mind csak utánzás. A lefolyt két évezred bebizonyította, hogy a dolog másként jövőre sem lehet. Voltak más irányok azóta: kereszténység s izlam messzeható forradalmakat hoztak létre, de nem birtak az antik müveltségnek fölébe kerekedni. A góth elem elérte kifejlése tetőpontját, s enyészik, tünik napról napra mindinkább. A szellemi fejlődés, a világnézet visszatér a régi nemesebb fejlődési iránynak eredeti kútfejéhez. A régi alakok, a régi minták utolérhetlen nagyság- és tisztaságban fénylenek előttünk. S nincs nép, nincs faj a világon, mely képtelen lenne ama mintákat ideáljaiul elfogadni. Azok általánosak és közönségesek.

Fajunk is bár keleti s egészen más népcsaládból származott mint a görög és romai faj, igen alkalmas a classicus nagyságnak felfogására s mintegy felszivására. Történetünk valódi antikszerű és nagyságu hősöket tud felmutatni. Az antik szellem igen alkalmas arra, hogy saját nemzeti jellemünk fájába oltva a legszebb eredményeket hozza létre közöttünk. E szellemmel kellene impreg-

nálni ifjuságunkat, hogy az ideálok költöi korában oly benyomásokat nyerjen, melyeknek hatása napjaik végeig látható legyen szellemükön. S erre legalkalmasb eszköz a classicus szerzők tanulmánya.

De sokan annyira idegenkednek a latin nyelvtől, mint az iskolai vagy gyámi fenyiték alól kiszabadult gyermek gyülöli a sokáig viselt nyügöt. Valóban, némi visszahatás látszik egykori kizárólagos tudományos nyelvünk a latin ellen. De ily esetben a visszahatást nem természetesnek, hanem valóban gyermekesnek lehet nevezni. A mily kártékony volt az előtt nyelvünk és irodalmunk kifejlésére a latin nyelvnek kizárólagos használata, ép oly kártékonynyá válhatik annak tökéletes kizárása. Előbb utóbb meg fog látszani a tanultabb osztályokon, meg fog látszani irodalmunkon is azon bizonyos felületesség, tapogatódzás, irány- és izlésbeni szertehuzás, mely a classikai ismeretekbeni járatlanságnak szükséges következménye; észrevehető lesz a valódi bensö csin, izlés és antik elegantia hiánya, minthogy azt csak a régi tiszta minták- és eredeti szépségtől lehet elkölcsönözni.

A korunkban annyira kifejlett nemzetiségi érzelmek az irodalomtól is sajátságot követelnek és eredetiséget. S az tökéletesen maga helyén van némi dolgokban. De egészben véve, az irodalmi fejlödésben egy nép se követeljen eredetiséget másban, mint abban, mi módon fogja és szívja fel az antik példányokat, sőt ügyekezzék azoknak szépségét minél tisztábban előállitani s körében meghonosítani.

Mi pedig általában nálunk a tudományos müveltséget illeti, azért mert fiaink sem követek sem alispánok nem lehetnek, ne hanyagoljuk el a tudományokat, a szellemi müveltséget. Ha nincs is az elvontabb tudományoknak oly kézzelfogható látszatuk, mint a technika- vagy a vegytannak: azoknak terjedése ép oly szükséges a nemzeti haladás tekintetéből. Valódi alapos müveltség, felvilágosodás, szellemi látkör tágulása, előitéletek oszlása mindez a

tudományok terjedése és haladása által feltételeztetik. A múzsák mind testvérek s karöltve vezetik az emberi nemet a jobb, a szebb országa felé.

De e tárgynak tovább fejtegetése messzire vezetne a czéltól, melyet magamnak e sorok irásánál kitüztem. Egyedül társas életünk-, a nemzet benső, mintegy családi életére akartam hazámfiainak figyelmét forditani. Előadtam legjobb felfogásom szerint azon bajokat, melyek nálunk e téren léteznek és ismételve kinyilatkoztattam, miszerint az egyetértés szent érdekében emeltem fel szavamat.

Reménylem, elismeri mindenki, hogy nem felesleges feszegetni ezen dolgokat, melyek mindennapiak ugyan, de nyomnak is mindennap minduntalan. Társas életünknek hiányai tartják fel köztünk azon egyet-nem-értést, azon szertehuzást, mely mindenkor legnagyobb átka volt nemzetünknek. S ha az életre, a nemzeti létre igényt tartunk, ez átkot ügyekezzünk legyőzni, eltávolitani, mert ez legnagyobb bajunk.

Igen fájdalmasan esnék, ha valaki azt mondhatná, miszerint ezen kölcsönös egyetértés előmozditása helyett a tüzre olajat öntöttem, az egyes osztályoknak néhott talán kissé éles birálata által. Amde ha változtatni, ha javitani akarunk, nem lehet a dolgokat szépitgetni, hanem elő kell a helyzetet tüntetni egész meztelenségében s felkeresni a bajnak gyökerét.

Ki egy családi perpatvarban mint békéltető akar fellépni, ki kell hallgatnia a panaszokat minden oldalról, békeltüréssel s közölni azokat nyiltan s kölcsönösen s ha baj van, hadd kerüljön inkább kissé zajosabban szőnyegre, mint tompa alattomos hidegség és idegenkedés

huzódjék, mint lappangó kór a család viszonyai közt. S nekem lehetlen oly kevés érettséget tenni fel honom fiairól, miszerint a nyilt férfias szót eltürni s a jó akaratot és ügyekezetet méltányolni ne birják, sőt szükség esetében el ne tudják önmagukra is mondani a „mea culpát.“

Dr BALLAGI GÉZA.